

**HUOLENPIDON PIRSTALOITUMINEN
LASTENSUOJELUTARPEEN SELVITYKSISSÄ**

Tiina Järvelä
Pro gradu-tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Sosiaalityö
syksy 2014

TIIVISTELMÄ

HUOLENPIDON PIRSTALOITUMINEN LASTENSUOJELUTARPEEN SELVITYKSISSÄ

Tiina Järvelä

Sosiaalityö

Pro gradu-tutkielma

Jyväskylän yliopisto/ Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: VTL Katri Viitasalo, YTT Aila-Leena Matthies

Syksy 2014

Sivumäärä: 70 sivua

Tutkimuksessa tarkastellaan keskisuudessa rannikkokaupungissa tehtyjä lastensuojeluilmoituksia ja niiden perusteella laadittuja selvityksiä vuonna 2013. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1) Mitkä tekijät aiheuttavat määrällisesti eniten lastensuojelutarpeen selvityksiä? 2) Miksi lastensuojelutarpeen selvitykset pitkittyvät? Tutkimus on aineistolähtöinen ja siinä on käytetty kahta eri tutkimusmenetelmää: kvantitatiivista ja kvalitatiivista menetelmää. Tutkimuksen kvantitatiivinen osuus koskee aineiston luokittelua ja pyrkimyksiä löytää pitkittymistä selittäviä tekijöitä (luku 5). Kvalitatiivisessa osuudessa (luku 6) keskitytään kolmeen määrällisesti eniten lastensuojelutarpeen selvityksiä johtaneeseen syyhyn (vanhempien jaksamattomuuteen, perheväkivaltaan tai sen uhkaan, vanhempien päihteiden käyttöön) sekä lapsen hyvinvointia turvaaviin tekijöihin (luku 7).

Ensisijaisena tutkimustehtävänä on lisätä empiiristä tietoa selvityksistä sekä osallistua keskusteluun lastensuojelun viimesijaisesta tehtävästä. Tutkimuksen toisena tärkeänä tehtävänä on keskustella hyvinvoinnin luomisesta ja ylläpitämisestä jo yksilön olemassa olevissa systeemeissä. Tutkimuksessa pohditaan sitä, onko perheen hätä autettavissa lastensuojelulla vai olisiko jossain peruspalveluissa parantamisen ja tehostamisen varaa. Tutkimuksessa hyödynnetään kahta teoriaa: Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoriaa ja Urie Bronfenbrennerin systeemisen ekologisen kehityksen teoriaa. Teoriat tarjoavat mahdollisuuden tarkastella yksilöä erilaisissa sosiaalisissa suhteissa, ja toisaalta niiden avulla on mahdollista tarkastella systeemeissä esiintyviä jännitteitä. Nyky-yhteiskunnassa perheen tehtäviä on ulkoistettu, ja osasysteemien on kyettävä kommunikoimaan ja tukemaan lasten kehitystä ja perheiden eri elämänvaiheita. Vaarana on, että yksilöiden sosiaaliset järjestelmät muotoutuvat liian monimutkaisiksi.

Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen on ollut vahvasti esillä lastensuojelulain (IsL 417/2007) tultua voimaan. Julkisuudessa huomiota ovat saaneet lastensuojelulaissa asetetut määräajat ja kuntien kyky noudattaa niitä. Tutkimuksen primääriaineiston muodostavat tutkimuskaupungin pitkittyneet lastensuojelutarpeen selvitykset (N=231). Tutkimuksessa analysoidaan teorian ja käytännön välisen vuoropuhelun kautta lastensuojelutarpeen selvitysprosessia. Vuoropuhelu käydään kuuden eri tapauksen avulla. Tapaukset on valittu siten, että ne toimivat kurkistusikkunoina lastensuojelussa alkuarviointia tekevien sosiaalityöntekijöiden arkeen. Tapausten henkilöiden yksityisyys on suojattu, sillä niistä on poistettu ja muunneltu tunnistamista helpottavia yksityiskohtia. Aineiston käsittely on ollut sensitiivistä ja sosiaalityön eettisiä periaatteita kunnioittavaa.

Tutkimustulosten perusteella vuorovaikutus ei toimi eri auttamisjärjestelmien välillä. Lapsi jää usein auttamatta, ja selvitysten tekeminen hidastuu. Selvitykset ovat hidasliikkeisiä, kompleksisia prosesseja, joissa on käytettävissä samanaikaisesti paljon tietoa ja liian vähän relevanttia tietoa.

Avainsanat: lastensuojelutarpeen selvitys, viranomaisyhteistyö, osallisuus, lapsioikeus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	NÄKÖKULMIA LASTENSUOJELUN HISTORIAAN JA NYKYTILAAN	9
2.1	Kohti hyvinvointivaltiota.....	9
2.2	Lastensuojeluilmoitusten ja selvitysten valtakunnallinen tarkastelu.....	11
2.3	Osallisuuden merkityksen kasvu.....	13
2.4	Viranomaisyhteistyö.....	14
2.5	Hyvän lapsuuden rakennusaineita nykytutkimuksen valossa.....	17
3	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	20
3.1	Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria.....	20
3.2	Urie Bronfenbrennerin systeemisen ekologisen kehityksen teoria.....	22
3.3	Habermasin ja Bronfenbrennerin teorioiden tehtävä tässä tutkimuksessa.....	26
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
4.1	Tutkimusongelma.....	27
4.2	Tutkimusmenetelmät ja niiden soveltaminen.....	30
5	AINEISTON KVANTITATIIVINEN ANALYYSI	32
5.1.	Huolenaiheet lastensuojeluilmoituksissa.....	32
5.2.	Kuka tekee ilmoituksia ja mistä syystä?.....	35
5.3.	Monilapsiset perheet ja selvitysten pitkittyminen.....	38
6	HYVINVOINTIA UHKAAVIA TEKIJÖITÄ	41
6.1	Vanhempien jaksamattomuus.....	41
6.2	Perheväkivalta tai sen uhka.....	45
6.3	Vanhempien päihteiden käyttö.....	48
7	HYVINVOINTIA TURVAAVIA TEKIJÖITÄ	51
7.1	Lapsen oikeus suojeluun.....	51
7.2	Lapsen osallisuuden merkitys.....	55
7.3	Tarkastusvisiittejä ja viranomaisyhteistyötä.....	57
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	60
	LÄHTEET	65

KUVIOT

Kuvio 1. Ekologinen malli: lapsen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä.	25
Kuvio 2. Neliulotteinen sosio-oikeudellinen malli (FDSL-model).	29
Kuvio 3. Murtoviivadiagrammi kuvaa lasten ikää graafisena esityksenä.	34
Kuvio 4. Aktiiviset ilmoittajatahot eräissä lastensuojelutarpeen selvityksissä.	37
Kuvio 5. Lastensuojelutarpeen selvitysten tarkastelu kuukausittain vuonna 2013.	38
Kuvio 6. Sisärukkaset pitkittyneissä lastensuojelutarpeen selvityksissä.	39

1 JOHDANTO

Tämä on tutkimus keskisuuren rannikkokaupungin sosiaalityöntekijöiden tekemistä lastensuojelutarpeen selvityksistä vuonna 2013. Tutkimuksessa tarkastelen niitä tekijöitä, jotka hidastivat selvitysten valmistumista lastensuojelulain (lsL 417/2007) asettamassa määräajassa (3 kk). Tutkimuksen kvantitatiivisessa osuudessa vastaan kysymykseen 1) Mitkä tekijät aiheuttivat määrällisesti eniten lastensuojelun tarvetta kyseisessä kaupungissa? Tutkimuksen kvalitatiivisessa osuudessa etsin vastausta kysymykseen 2) Miksi lastensuojelutarpeen selvitykset pitkittyivät? Tutkimusasetelma mahdollistaa lastensuojelutarpeen selvitysten tarkastelun lapsen osallisuuden ja viranomaisyhteistyön näkökulmasta.

”Lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä suullisesti tai kirjallisesti. Aina ei ole yksiselitteistä onko kyseessä lastensuojeluilmoitus vai muu yhteydenotto viranomaiseen. Mikäli kyseessä on lastensuojeluilmoitus, sosiaalityöntekijän on ryhdyttävä selvittämään tilannetta ja arvioitava lastensuojeluilmoitusta siten kuin lastensuojelulain 26 §:ssä on säädetty. Ilmoitusvelvollisia ovat eräät viranomaistahot ja viranomaisasemassa työskentelevät henkilöt: sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, poliisitoimen ja seurakunnan palveluksessa olevat. Ilmoitusvelvollisuus koskee myös turvapaikanhakijoiden vastaanottoa, hätäkeskustoimintaa, vankeinhoitoa sekä perheasioiden sovittelua. Ilmoitusvelvollisuus koskee myös näiden viranomaistahojen luottamustoimessa olevia henkilöitä.” (Räty 2010, 187–188). Ilmoitusvelvolliset eivät voi tehdä anonymisti lastensuojeluilmoitusta. Yksityishenkilö voi tehdä nimettömän ilmoituksen. Ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa yhdessä myös lapsen tai hänen vanhempansa kanssa tehtynä *pyyntönä* lastensuojelutarpeen arvioimiseksi edellyttäen, että pyyntö tehdään viipymättä ja pyynnön yhteydessä 25 §:n 1 momentissa tarkoitettu ilmoitusvelvollinen henkilö ilmoittaa pyynnön tekemiseen johtaneet syyt. (Emt. 199.)

Lastensuojeluilmoitus on kirjattava virallisiin asiakirjoihin ja on pidettävä salassa. Lastensuojeluasia tulee siten vireille lastensuojeluilmoituksen kautta. Vireille tulo ei kuitenkaan välttämättä merkitse lastensuojelun asiakkuuden syntymistä. Lastensuojeluilmoitus voi olla ilmeisen aiheeton, jolloin se ei johda mihinkään lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Pääsääntöisesti on aina ryhdyttävä selvittämään lastensuojeluilmoituksen sisältöä ja arvioitava mahdollinen lastensuojelun palvelujen ja tuen tarve. Tämä selvitys on tehtävä ilman aiheetonta viivytyksiä ja sen on valmistuttava kolmen kuukauden kuluttua lastensuojeluasian vireilletulosta. Lastensuojelutarpeen selvityksestä säädetään tarkemmin lastensuojelulain 27 §:ssä.

Työskentelen itse kyseisen kaupungin lastensuojeluorganisaatiossa pitkäkestoisessa lastensuojelun sosiaalityössä. Organisaation työtehtävät on sisäisesti jaettu niin, että osa sosiaalityöntekijöistä tekee lastensuojelutarpeen selvityksiä (=alkuarviointitiimi), ja osa pitkäkestoista lastensuojelun sosiaalityötä (= pitkäkestoinen tiimi). Näkemykseni mukaan lapsen tai nuoren asiakkuuden aloittaminen lastensuojelussa ei ole sattumanvarainen tapahtuma. Asiakkuuden aloittaminen on asiantuntija-arvioinnin pohjalta tehty ratkaisu, eikä kukaan joudu lastensuojelun asiakkuuteen ilman syytä. Tavoitteena on, että kukaan ei jää vaille tarvittavaa lastensuojelua. Tämä henkilökohtainen kokemukseni innoitti minua tutkimaan lastensuojelutarpeen selvityksiä tarkemmin.

Lastensuojelusta puhutaan tällä hetkellä paljon. Sen tavoitteena on edistää lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä sosiaalista toimintakykyä ja suoriutumista. Työ tehdään usein yhteistyössä muiden hallintokuntien työntekijöiden kanssa. Selvitysvaiheessa pohditaan lapsen ja nuoren tilannetta myös systeemin näkökulmasta eli siitä miten lapsen ja nuoren yksilöllinen tuen tarve on selitettävissä ja yhdistettävissä laajemmin yhteiskunnan olosuhteisiin. Lastensuojelutarpeen selvitysten kautta saatava tieto on myös laajemmin yhteiskunnallisesti relevanttia, ja toivon, että voin tuoda sitä tietoa esiin tämän tutkimuksen kautta. Omana tutkimuksellisenä haasteena on tutkimustiedon välittyminen ammattikäytäntöön. Tutkimusta tehdessäni minulla on ollut punaisena lankana Mikko Mäntysaaren toteamus ”todellisuus opettaa meitä”. (Mäntysaari 2006, 157.)

Johdantoluku johdattaa lukijan aihepiiriin, jota tutkimus käsittelee. Tutkimus ei ole syntynyt tyhjästä, vaan halusta pysähtyä pitkittyneiden lastensuojelutarpeiden selvitysten äärelle. Ensimmäisessä luvussa käsitteet *yksilö* ja *systeemi* saavat merkityksensä. Tämä on yhteiskuntatieteellinen tutkimus, joka kertoo myös yhteiskunnallisista rakenteista, yksilöistä ja perheistä. Lastensuojelusta puhuttaessa yksilötasolla on kyse haastavasta tilanteesta, jossa yksilön toimintamahdollisuudet ovat jostain syystä rajoitetut. Lähtökohtaisesti kysyn aineistolta millainen kokonaisarviointi on riittävää, jotta lapsen oikeus hyvään elämään toteutuu? Tutkin pitkittyneiden lastensuojelutarpeen selvitysten syitä sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä hyödyntäen.

Johdantoluvun jälkeen työ etenee siten, että luvussa 2 tarkastelen näkökulmia lastensuojelun historiaan ja nykytilaan Suomessa, jotta lukijalle muodostuu ajallinen ulottuvuus käsiteltävään aiheeseen. Tämän jälkeen käsittelen lastensuojeluilmoitusten ja selvitysten valtakunnallista tilannetta tällä hetkellä. Tarkastelen lastensuojelutyön spesifiä kontekstia, jossa yhtäällä on kyse viranomaisyhteistyöstä ja toisaalta asiakkaan oman osallisuuden tukemisesta. Luvussa 3 esittelen

työn tutkimusteorioiden, jotka nousevat tärkeään rooliin siinä vaiheessa kun tarkastelen systeemiteoreettisia lähtökohtia, jotka nousevat yksittäisistä selvityksistä. Teorioiden avulla pystyin hahmottamaan ne näkökulmat, jotka halusin tuoda esille koko tutkittavasta aineistosta. Olen valinnut tapausesimerkiksi kaikista pitkittyneistä lastensuojelutarpeen selvityksistä yhteensä kuusi erityyppistä selvitystä (tapaukset A, B, C, D, E ja F).

Luvussa 4 kuvaan tutkimusaineistoa ja tutkimusmenetelmiä. Tutkimuksen toteutuksen yhteydessä tuon esille myös tutkimuksen järjestelmäkriittistä orientaatiota sekä uudistetun lastensuojelulain mukanaan tuomaa kulttuurista muutosta. Luku 5 sisältää tutkimuksen kvantitatiivisen analyysin. Luvut 6 ja 7 ovat kvalitatiivisia analyysilukuja. Luvuissa 6 ja 7 tarkastelen tapausesimerkkien avulla elämismailman todellisuutta lapsen näkökulmasta. Toteutustapa on verrattavissa oikeustapausanalyysiin, jota olen aiemmissa opinnoissani suorittanut. Analyysissä olen tuonut esiin tapauksen sisältämät tosiseikat:

- *Mistä tapauksessa oli kysymys?*
- *Mihin lastensuojelullinen ratkaisu perustui?*
- *Mitä lastensuojelutarpeen selvityksestä seurasi?*

Analysoiduissa tapauksissa olen keskittynyt siihen ongelmaan, johon lastensuojelutarpeen selvityksen tehneet sosiaalityöntekijät ovat ottaneet kantaa. Olen myös peilannut tapauksissa lastensuojelullista ongelmaa teorioiden kautta ja siten syventänyt analyysiä.

Luvussa 6 analysoin kolme selvitystä (tapaukset A, B ja C). Tapauksen valinta perustuu siihen, että ne sisältävät kolme yleisintä syytä lastensuojelutarpeen selvitysten tekemiseen. Alaluvut etenevät seuraavasti: vanhempien jaksamattomuus (6.1.), perheväkivalta tai sen uhka (6.2.) sekä vanhempien päihteiden käyttö (6.3.). Luvussa 7 analysoin kolme selvitystä (tapaukset D, E ja F). Tapaukset käsittelevät lapsen oikeutta suojeluun (tapaus D), lapsen osallisuutta (tapaus E) sekä lastensuojeluviranomaisten roolia, joka velvoittaa heitä käymään ”tarkastusvisiiteillä” (tapaus F).

Luvussa 8 *Johtopäätökset* palaan tutkimuksessa tarkasteltujen selvitysten keskeisimpiin tuloksiin. Peilaan tutkimuksen tuloksia teorioiden valossa. Mäntysaari (2006, 142) kuvaa asiakkaan tarpeita sosiaalisesti tuotetuksi todellisuudeksi. Hänen mukaansa ne ovat vuorovaikutuksessa syntyviä objektivitaatioita ja sillä tavalla riippuvaisia sosiaalityöntekijöiden käsitteellistämistä. Mäntysaaren

(2006, 142) mukaan tarpeiden sääntelyn järjestelmä ei ole palautettavissa asiakkaan ja työntekijän interaktioon. Lisäksi Mäntysaari muistuttaa, että tarpeiden sääntelyllä on satojen vuosien mittainen historia. ”Köyhäinhoidon ja sosiaalihuollon historia vaikuttaa nykyhetkessä, jolla asiakas artikuloi tarpeensa ja myös tapaan, jolla työntekijä näiden tarpeiden tyydytystä sääntelee. Näin historia vaikuttaa järjestelmän rakenteissa –myös tavoilla, jotka eivät ole sosiaalityöntekijän ja asiakkaan interaktiossa aina näkyvissä.” (Mäntysaari 2006, 142–143) Selvitysvaiheen eteneminen lastensuojelun palvelusysteemissä on prosessi, johon ei vaikuta vain sosiaalityöntekijän tai asiakkaan itsensä tuottama informaatio.

Ymmärryksen syntyminen lapsen oikeushyvästä ja siitä miten se parhaiten toteutuu, vaatii viranomaisten välisen luottamuksen ja luottamuksen siihen, että lastensuojelun organisaatio hoitaa tehtävänsä. Tässä tutkimuksessa näkökulma on lapsen oikeushyvän toteutumisen turvaamisessa ja viranomaisyhteistyötä tarkastellaan tästä näkökulmasta. Lastensuojelun interventiot eivät käynnisty ennen kuin ilmiöt voidaan asettaa sellaiseen diskurssiin, jossa ne tulevat ymmärretyiksi, ja muotoillaan sellaisiksi, että niihin on keinoja puuttua. (Saurama 2002, 52; 229–232.)

Sosiaalityön kentälle on yhä enenevässä määrin tullut laadunvalvontaa ja yksityistämistä koskevaa palveluajattelua. Lastensuojelun sosiaalityö on viranomaistyötä, jota ei sinänsä voi tilata muualta. Uudenlainen ajattelutapa voi hämmäntää, mutta se voi myös tuoda uudenlaista tehokkuutta. Erilaisia asiakasprosesseja mallinnetaan ja arvioidaan omaa työtä. Asioita selkiinnytetään ja lisätään läpinäkyvyyttä. Tässä tutkimuksessa on yhtenä tavoitteena selkiyttää lastensuojelun sosiaalityön organisaation tehtäviä ja resursseja. Millaisia reunaehtoja lastensuojelun sosiaalityölle voidaan asettaa, että sen tuottamat palvelut ovat laadullisesti, määrällisesti ja inhimillisesti ymmärrettävissä olevia?

Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen on ollut vahvasti esillä lastensuojelulain tultua voimaan. Annukka Paasivirta (2012, 234) toteaa, että erityisesti huomioita ovat saaneet lastensuojelulaissa asetetut määräajat asiakkuuden alkamiselle ja kuntien kyky noudattaa lastensuojelulakia. Paasivirta pohtii artikkelissaan ”Miten tullaan lastensuojelun asiakkaaksi?” lastensuojelun asiakkuuden määrittymisen sattumanvaraisuutta. Hänen mukaansa työntekijöiden puuttuminen tai työtilanteen ruuhkautuminen saattaa vaikeuttaa asiakkaaksi pääsyä. Myös Tarja Heino (2007, 18) korostaa samaa asiaa laajemmassa mittakaavassa, sillä lastensuojeluasiakkuutta ei määritä pelkästään sosiaalityöntekijä tai hänen tiiminsä. Heinin mukaan lastensuojelun asiakkuuden käynnistymiseen

vaikuttavat myös perheeseen liittyvät tekijät, lähiyhteisön toleranssirajat ja poikkeavuuden sietokyky, palvelujärjestelmien rakenne, ammatillisten menetelmien kehittyminen ja ennen kaikkea yhteiskunnan tila, ilmapiiri ja rakenteen muutokset.

Maija Mänttari-Van der Kuip (2013) tarkastelee artikkelissaan julkisen sektorin sosiaalityöntekijöihin kohdistuvan organisatorisen tilivelvollisuuden yhteyttä mahdollisuuksiin tehdä ammattieettisesti vastuullista sosiaalityötä. Organisatorisella tilivelvollisuudella hän tarkoittaa sosiaalityön selontekovelvollisuuden osa-aluetta, jossa painottuu organisaation budjettikontrolli, tehokkuus sekä niihin liittyvät sosiaalityöntekijään kohdistetut vaatimukset, työhön kohdistuva valvonta, kontrolli ja arviointi. Hän pohtii myös sosiaalityön eriyttämisen merkitystä asiakkaan kokonaisvaltaiselle tukemiselle. Mänttari-Van der Kuipin tutkimuksen mukaan yhdennettyä sosiaalityötä tekevät kokivat, että heidän mahdollisuutensa tukea asiakasta kokonaisvaltaisesti olivat heikentyneen vähemmän kuin aikuissosiaalityötä tai lastensuojelun sosiaalityötä tekevät. Lastensuojelussa työskentelevät kokivat mahdollisuutensa heikentyneet eniten. Lastensuojelussa myös tilivelvollisuus oli lisääntynyt muita enemmän. Tämä viittaa Mänttari-Van der Kuipin mukaan huolenpidon pirstaloitumiseen. Asiakkaan asioita on hoitamassa useita ammattilaisia, joista kullakin on oma tehtävä palveluprosessissa (mm. Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 244–246). Jos sosiaalityöntekijän tehokkuutta mitataan pelkästään sillä, kuinka monta lastensuojelutarpeenselvitystä hän tekee tai kuinka monta asiakkuutta hän päättää vuosittaisin, jää olennainen osa työstä ja tehokkuudesta piiloon. Käytänteet voivat luoda illuusion työn läpinäkyvyydestä ja organisaation (määrällisten) tavoitteiden toteutumisesta, vaikka palveluiden sisältö sekä suorituksen oleelliset osat jäävät pimentoon (ks. Brodtkin 2008, 332). Tällaiset selonteon käytänteet nakertavat pahimmillaan työn todellisen tavoitteen toteutumista ja ohentavat sosiaalityön eetosta. Riskinä on, että vastuullisuuden etiikka korvautuu markkinoiden arvoilla ja sosiaalityö jää markkinoistumisen armoille.

2 NÄKÖKULMIA LASTENSUOJELUN HISTORIAAN JA NYKYTILAAN

Tutkimusaiheeni taustoittamiseksi tarkastelen suomalaisen lastensuojelun historiallista kehityskulkua ja lastensuojelun keskeisiä tutkimusteemoja nyky-Suomessa. Lastensuojelu ei ole syntynyt tyhjästä, vaan sillä on oma syntyhistoriansa. Tanskalaisen lapsuuden tutkijan Jens Qvortrupin (1994, 1) mukaan eräs lapsuuden analysointia vaikeuttava paradoksi on siinä, että huolestunut puhe lapsista on yleistä, mutta se ei kuitenkaan muutu poliittiseksi toiminnaksi ja voimavarojen jakamiseksi. Tämä ilmiö näyttää lastensuojelussa siten, että kaikki tahtovat olla mukana, mutta konkreettisia tekijöitä ja vastuunkantajia on liian vähän. ”Ajallemme tyypillinen historiattomuus korostaa keskustelun hämärtymistä; sehän oli ominaista myös julkisten palveluiden yksityistämisenä 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin ei kukaan keskustellut siitä, miksi aikoinaan terveys- ja koulutuspalveluja alettiin kehittää julkisen rahoituksen turvin.” (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2012, 43)

2.1 Kohti hyvinvointivaltiota

Marjatta Bardyn (2009) toimittama teos ”Lastensuojelun ytimissä” sisältää hyvin kattavasti suomalaisen lastensuojelun yhteiskunnallista tehtävää, käytännön toimintaa ja inhimillisiä kokemuksia koskevaa tietoa. Teos myös valottaa lastensuojelun taustalla vallitsevia ajatussuuntia ja tiedon perusteita. Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan alalla suomalaisen lastensuojelun historiaa ovat tutkineet muun muassa Juha Hämäläinen (2007), Panu Pulma (2004) ja Eija Saurama (2002). Juha Hämäläinen on tutkinut suomalaisen lastensuojelun kehityslinjoja. Hänen laaja tutkimuksensa kattaa ajallisesti noin kaksi vuosisataa: lastensuojelun synnystä ja varhaisvaiheista – ajalta ennen 1850-lukua – tämän vuosituhannen alkuun. Varsinaisen lastensuojelun käsitteen vakiintumisen Hämäläinen paikantaa itsenäistymisen alkuvuosiin, jolloin se muodostui ”turvattomien ja pahantapaisten lasten auttamiseen suuntautuvaan toimintaan viittaavaksi yläkäsitteeksi” (Hämäläinen 2007 liite 1, 20). Myös lastensuojelun kehityslinjoja tutkinut Panu Pulma (2004, 11) on todennut, että lapsen oikeus vanhempiensa huolenpitoon on ikiaikainen. Toisaalta hän toteaa, että tuon periaatteen toimimattomuus on yhtä ikuinen. Jos vanhemmat eivät ole kyenneet turvaamaan lapsen huoltoa, on turvauduttu sosiaalisiin verkostoihin ja suvun ulkopuolisiin järjestelyihin. Keskiajalla päävastuu on langennut kirkollisille instituutioille, ja uskonpuhdistuksen jälkeen, 1500-luvulta lähtien, seurakunnille. Maatalousyhteiskunnasta siirtyminen kohti teollistunutta yhteiskuntaa on merkinnyt muutosta myös turvattomien lasten sijoittamisessa.

Vastentahtoisia huostaanottoja tutkineen Eija Sauraman (2002, 32) mukaan suomalaisen lastensuojelun juuret ovat löydettävissä seurakuntien ja kunnallisen köyhäinhoidon perinteestä, valistusaatteen innoittamien porvarisrouvien hyväntekeväisyysyhdistyksistä sekä kriminologian ja penologian piirissä kehitetyistä uudenaikaisista rikoksiin syyllistyneiden käsittelytavoista. Oili Parjo (2003, 11) kuvaa lastensuojelujärjestelmän rakentamista varsin radikaalina toimenpiteenä. Hän toteaa, että itse asiassa lastensuojelujärjestelmä on merkinnyt radikaalia, vanhan eurooppalaisen perinteen *patria potestas* ´in kumoamista.¹ Lisäksi pappien kokouksissa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa tuotiin toistuvasti esiin huoli kotikasvatuksen huonosta tilasta (emt. 11).

Ensimmäinen lastensuojelulaki saatiin Suomeen vuonna 1937 monien mutkikkaiden vaiheiden jälkeen (lastensuojelulaki 52/1936). Jukka Kekkonen (1996, 58–59) mukaan lakia ei kuitenkaan tarvittu ensisijaisesti lapsen edun kannalta, vaan ensisijassa yhteiskunnan suojelun kannalta. Siihen aikaan lapsen edun katsottiin toteutuvan yhteiskunnan hyvinvoinnin kautta. Kekkonen muistuttaa, että ”*lähinnä vasta toisen maailmansodan jälkeen, syntyi hyvinvointivaltio, jonka olennainen tunnuspiirre on se, että kansalaisille luodaan sosiaalipoliittisen lainsäädännön kautta turvaverkosto erilaisten yhteiskunnallisten ja yksilöllisten riskien varalle.*” (Emt. 58–59.) Oikeustieteilijä Eva Gottberg (2012, 50) tarkastelee lapsen juridista asemaa ja toteaa, että Suomessa on vuoteen 1983 saakka lapsen huoltoa koskeva niukka sääntely sisältynyt holhouslakiin, jonka mukaan lapsi oli kasvatettava ”*jumalanpelkoon, hyviin avuun ja siveyteen, niin myös taivutettava sellaisiin harjoituksiin ja toimiin, kuin sen sääty, tila ja taipumus vaativat*”. Gottbergin mukaan 1970-luvulle saakka holhooja oli oikeutettu rankaisematta käyttämään myös ruumiillista kuritusta näiden päämäärien savuttamiseksi. Tiedossa toki on myös vanha sananlasku ”*joka viitsaa säästää se lastaan vihaa.*”

Marjatta Bardyn (2009, 3) mukaan lastensuojelun tutkimuksessa on 2000-luvulla havahduttu siihen, että lasten määrä niin avohuollossa kuin sijaishuollossa on kaksinkertaistunut reilussa vuosikymmenessä. Lisäksi Bardyn mukaan eriarvoistumisen laajeneminen yhteiskunnassa synnyttää erilaisia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia. Ne tuottavat inhimillistä kärsimystä, joka näkyy myös kansanterveydessä ja kansantaloudessa – ja sitä ennen konkreettisesti lastensuojelussa. Myös Minna Salmi, Hannele Sauli ja Johanna Lammi-Taskula (2012) ovat tutkineet lasten ja lapsiperheiden asemaa Suomessa. Heidän mukaansa (emt. 45) pienituloisten ja köyhien lapsiperheiden määrä

---

¹ *Patria potestasilla* (lat.) tarkoitetaan isänvaltaa. Roomalaisessa oikeudessa sillä tarkoitetaan perheenisän kohdistamaa valtaa perheenjäseniin.

kasvaa, perhepoliittiset etuudet jäävät jalkoihin sekä peruspalveluita leikataan. ”Tehokkuuden vaatimukset ilmenevät lyhytnäköisinä säästöinä, jotka kohdistuvat sekä työelämässä vanhempiin että koulussa lapsiin ja nuoriin. Olemmeko luomassa vahvojen yhteiskuntaa, jossa ei ole tilaa etsijöille, hitaille, heikoille, tukea tarvitseville?” (Salmi ym. 2012, 45.)

Sosiaalihuollon ensisijaisena tehtävänä on turvata ja edistää yksilön toimintamahdollisuuksia. Sosiaalihuoltolain (SHL 710/1982) mukaan kuntia velvoittaa lainsäädäntö, ja kunnan velvollisuutena on järjestää asukkailleen sosiaalihuollon palveluita. Tällä hetkellä lainsäädäntö antaa kunnille vapaat kädet päättää sosiaalihuollon järjestämisestä, minkä vuoksi palvelurakenne voi poiketa huomattavasti eri kuntien ja kuntaryhmien välillä. Suomen hallitus antoi esityksen eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi 5.12.2014. Uudistuksen yhteydessä sosiaali- ja terveysministeriön asema sosiaali- ja terveydenhuollon ohjaajana vahvistuusi, koska sen uudeksi nimenomaiseksi tehtäväksi tulisi sosiaali- ja terveysalueiden toiminnan ohjaaminen. (HE 324/ 2014 vp, 68.) Samalla kun hallitus antoi lakiesityksen eduskunnalle sote- laista, julkistettiin kuntakohtaiset vaikutuslaskelmat. Vaikutuslaskelmat vahvistavat sitä käsitystä, että monet kunnat eivät selviydy yksin jatkossa, vaan kuntaliitokset vaikuttavat väistämättömiltä. On tärkeää, että mahdollisten kuntaliitosselvitysten aikana ei takerruta siihen kuinka erilaisia yksittäisissä kunnissa toteutetut palvelumallit ovat. Myös lastensuojelun toteuttamisessa lähtökohtana tulee olla asukkaiden yhdenvertaisuus ja palvelujen yhtäläinen saatavuus.

2.2 Lastensuojeluilmoitusten ja selvitysten valtakunnallinen tarkastelu

Lastensuojelulain uudistuksessa vuonna 2008 täsmennettiin lastensuojeluilmoitusten perusteita ja laajennettiin ilmoitusvelvollisuutta. Vuonna 2012 koko maassa oli lastensuojelun asiakkaina 87196 lasta ja nuorta. Lastensuojeluilmoituksia tehtiin 103 714 kappaletta, ja ne koskivat 64 391 lasta tai nuorta. Ilmoitusten määrä kasvoi edellisvuodesta 6,7 % (6501) (THL 2012, 12). Asiakkaiden kokonaismäärä lisääntyi edellisvuodesta 6,1 % (3679). Lastensuojelun lisääntyneisiin asiakasmääriin vaikuttavat monet asiat, kuten lastensuojelulain mukainen tavoite tarjota lapsille ja perheille tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja lastensuojelulaissa madallettu ilmoittamiskynnys. Myös kuntien asiakastietojärjestelmissä saatetaan poimia tilastoon mukaan sellaisia lapsia ja nuoria, jotka eivät enää ole asiakkaina. Vuoden aikana uusien, lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden määrä on jatkuvasti kasvanut.

Aulikki Kananojan, Mikko Orasen ja Marjo Lavikaisen (2013, 34) laatiman lastensuojelu selvitysryhmän loppuraportin mukaan lastensuojeluilmoituksen kynnyksen madaltaminen ja ilmoitusvelvollisten joukon laajentaminen ovat lisänneet ilmoitusmääriä huomattavasti. Kasvu on ollut niin voimakasta, että lastensuojelulla on ollut paikoin suuria vaikeuksia selviytyä ilmoitusten käsittelystä. Kuntakyselyn mukaan lastensuojelun ilmoitusvelvollisuuteen liittyy ongelmia. Ilmoitusvelvollisuutta ei aina tunneta riittävästi tai ilmoitukset tehdään viiveellä. Ilmoituskynnys nähdään yhtäältä liian matalana, esimerkiksi silloin kun ilmoituksia tehdään pienistä rikkomuksista. Toisaalta väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyissä kynnyksen nähdään usein olevan liian korkea, kun ilmoittajat odottavat saavansa varmempaa näyttöä asioista ennen ilmoituksen tekemistä. Ilmoituksen tekemiseen saattaa liittyä myös uhkaa ja pelkoa, joka estää ilmoituksen tai vaikeuttaa sen tekemistä. Tietojenvaihdon ja yhteistyön ongelmiin on esitetty lakimuutosta, joka mahdollistaisi lastensuojeluilmoituksen tekemisen kollektiivisesti ilman, että se yhdistyy yhteen työntekijään.

Selvitysryhmä (Kananoja ym. 2013, 34) toteaa loppuraportissaan, että asiakkaille ei aina kerrota lastensuojeluilmoituksesta eikä sen käsittelystä. Selvitystyöryhmän tietoon on tullut tapauksia, joissa ilmoituksiin ei ole reagoitu ollenkaan, vaikka asiakkaat ovat sitä odottaneet. Myös kirjaamiseen on liittynyt epäselvyyksiä. Joskus kirjaamiset ovat viivästyneet kohtuuttomasti ja nimettöminä tehdyt ilmoitukset ovat aiheuttaneet hankaluuksia. Lastensuojelulain mukaan on mahdollista tehdä pyyntö lastensuojelutarpeen selvittämiseksi yhdessä lapsen tai vanhemman kanssa, kun yhteistyö perheen kanssa ilmeisesti jatkuu pyynnön jälkeen. Tällä on haluttu vahvistaa avointa yhteistyötä terveydenhuollossa, varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Selvitysryhmän loppuraportissa todetaan, että lastensuojeluilmoitusta käytetään liian usein vastuun siirtämiseen lastensuojelulle ja se palvelee tällöin niin sanottua ”pois lähettämisen kulttuuria”. Ilmoituksen tekijä kokee, että hän voi vetäytyä yhteistyöstä lapsen ja perheen kanssa ja jättää toimintavastuun lastensuojelulle. Kun ilmoituskynnys on matala, perheet jäävät liian usein lastensuojelun varaan, vaikka heitä voitaisiin auttaa paremmin muiden palvelujen avulla (emt. 34).

Valtakunnallisessa mittakaavassa tarkasteltuna lastensuojelun asiakkuuteen johtavat monenlaiset syyt. Sirpa Taskinen ja Eeva Kangasniemi (2006, 20) toteavat, että syyt voivat johtua vanhemmista, lapsista tai vanhempien ja lasten välisistä suhteista. Yksi tapa kuvata lastensuojelua on tarkastella hallinto-oikeuksien tekemiä ratkaisuja tahdonvastaisista huostaanotoista. Suomessa huostaanottoja tarkasteltaessa hallinto-oikeuksien ratkaisujen taustasyitä ovat olleet muun muassa vanhempien ja nuorten päihteiden väärinkäyttö, vanhemman psyykinen sairaus, lapsen psyykinen sairaus tai

häiriökäyttäytyminen sekä seksuaalinen hyväksikäyttö. Ratkaisun taustasyynä on lähes viidenneksessä tapauksessa ollut lapsen psyykinen sairaus tai häiriökäyttäytyminen (Taskinen & Kangasniemi 2006, 20). Tarja Heinon (2007, 58) tutkimuksessa vanhempien jaksamattomuus nousi selvästi asiaksi, joka oli lastensuojelun asiakkuuden alussa enemmän kuin joka kolmannen lapsen tilanteessa vahvasti läsnä.

2.3 Osallisuuden merkityksen kasvu

Sirpa Kannasoja ja Anu-Riina Svenlin (2011, 275) toteavat, että osallistumisen ja suojelun kysymykset ovat erityisen tärkeitä sosiaalityön tutkimuskontekstissa, jossa tutkimusaiheet ovat usein sensitiivisiä ja tutkimuksiin osallistuvat lapset ja nuoret ovat saattaneet elää hyvinkin haavoittavissa olosuhteissa. Eettisen jännitteen toista puolta hallitsee puhe osallistumisesta ja osallistamisesta, toista puhe suojelua tarvitsevasta lapsesta. Lapsen osallisuuden ja lapsen aseman historiallinen muotoutuminen ovat sidoksissa toisiinsa. Suojelukasvatusta ja lastensuojelua koskeva oikeudellinen sääntely ja käytännöt ovat olleet ja ovat edelleen yhteydessä laajempaan yhteiskunnalliseen vallankäyttöön ja toimintaan.

On hyvä pohtia myös sitä, miten meidän oma oikeusjärjestelmämme määrittelee yksilön oikeudet ja millaisia uusia merkitysisältöjä esimerkiksi osallisuuden käsite on tuonut mukanaan. Moderni oikeus on positiivista oikeutta, joka ymmärretään ihmisen asettamaksi, tahdonalaiseksi ja siten muuttuvaksi yhteiskunnan elementiksi. Esimerkiksi sosiologian klassikolle, Èmile Durkheimille, lapsuus oli kasvun aikakausi, jolloin yksilöä fyysisessä ja moraalisisessa mielessä ei ollut, vaan hänestä vasta muotoiltiin sellaista. Yhteiskuntatieteissä on 1980- ja 1990-luvuilla herännyt uudenlainen kiinnostus lapsuuden tutkimiseen. Keskeistä tälle tutkimukselle on ollut se, että lapsia ei tulisi ymmärtää vain sosiaalisten prosessien passiivisina sivustakatsojina, vaan heitä tulisi ymmärtää elämänsä aktiivisina tuottajina ja yhteiskunnallisina vaikuttajina (Harrikari 2004, 21). Mielestäni se, että lapsi nähdään entistä aktiivisempänä osallistujana, aiheuttaa paineita sekä hallintopäätösten tekemiseen että palvelujen toteuttamiseen. Asiakkaan osallisuudesta on tullut arkipäivää, sillä erilaiset prosessit ovat vuorovaikutteisempia kuin aikaisemmin.

Merja Laitinen ja Sanna Väyrynen (2011, 169) toteavat artikkelissaan ”Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa”, että lastensuojelun sosiaalityöntekijän tilannearviota ohjaa ajatus siitä, että vakavistakin ongelmista kärsivä äiti tai isä voi olla rakastava ja lapselleen parasta

toivova vanhempi, vaikka hänen käyttäytymisensä ja tekonsa eivät aina määrittäisikään lapsen edun mukaisesti. On tärkeää paitsi tiedostaa asiakkaiden elämismaailmojen moninaisuus myös kunnioittaa tätä: kaikki eivät jaa samoja elämänarvoja, eikä ole olemassa vain yhtä valtakulttuuria. (Laitinen & Väyrynen 2011, 177–178.) Myös Antti Särkelä (2001, 29) toteaa, että asiakas ei ole muutostyön kohde, vaan sen toteuttaja ja siksi meidän on autettava häntä. Samaa ajatusta voi laajentaa koskemaan koko perhettä. Lapsen ja hänen perheensä todellisuutta tarkkaillessaan sosiaalityöntekijä on aina omien näkökulmiensa ja tiedonintressiensä vanki. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän yhtenä tehtävänä on auttaa perheitä pohtimaan omaa elämäänsä. Särkelän (2001, 51) mukaan syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset menettävät usein asemiaan niillä toiminta-areenoilla, jotka tukisivat heidän tarkoituksenmukaisia toimintojaan. ”Tilalle tulee uusia areenoita, jotka saattavat saada merkityksellisen aseman, mutta joista tulee ongelmallisia toimintatapoja. Toiminta-areenoilla on omat norminsa ja sääntönsä. Oikeastaan määrätietoisia valintoja joutuu tekemään vain silloin, jos aikoo toimia toiminta-areenan normirakenteen vastaisesti.” (Emt. 51.)

2.4 Viranomaisyhteistyö

Asiakkaan osallisuus ja osallistaminen luovat perustan toimivalle asiakasyhteistyölle. Virallisilla yhteistyökumppaneilla saattaa kuitenkin olla erilaisia näkemyksiä siitä, mihin suuntaan he haluavat asiakasprosessia viedä ja tämä aiheuttaa ristiriitoja asiakkaan oman osallisuuden ja viranomaisyhteistyö välille. Toiminta ja tehdyt ratkaisut ovat arvioinnin kohteena sekä suhteessa asiakkaisiin että yhteistyöverkoston. Jokaisessa asiakasprosessissa sosiaalityöntekijöiden on luotava suhde myös toisten ammattilaisten tulkintoihin sosiaalityöntekijöiden virheellisistä, tehottomista tai väärän kuvan tuottavista toimintatavoista (Laitinen & Väyrynen 2011, 178). Lastensuojelu on se instanssi, joka viime sijassa turvaa lapsen oikeuden huolenpitoon ja hoivaan. Juuri tämä turvaamistehtävä tekee siitä niin haasteellisen ja moniulotteisen myös viranomaisyhteistyön näkökulmasta.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät toimivat aina virkavastuulla tehtävissään eli toimivat viranomaisina edustaen kuntaa, jonka palveluksessa työskentelevät. Kunnassa viranomaisten välistä yhteistyötä tulee tarkastella sekä viranomaisten laatimien asiakirjojen että tosiasiallisen toiminnan kautta. Kaikkien viranomaisten toiminnan julkisuudesta säädellään laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999). Julkisuuslaki on viranomaisten asiakirjojen julkisuutta sääntelevä yleislaki. Muussa laissa voi lisäksi olla säännöksiä, joita tulee soveltaa julkisuuslain ohella tai sijasta.

Seuraavaksi tarkastelen lyhyesti lastensuojelun sosiaalityöntekijää julkisen vallan käyttäjänä ja siihen vaikuttavia säädöksiä.

Julkisuuslain tarkoituksena on sen 3 §:n mukaan toteuttaa avoimuutta ja hyvää tiedonhallintatapaa viranomaisten toiminnassa sekä antaa yksilöille ja yhteisöille mahdollisuus valvoa julkisen vallan ja julkisten varojen käyttöä, muodostaa vapaasti mielipiteensä sekä vaikuttaa julkisen vallan käyttöön ja valvoa oikeuksiaan ja etujaan. Lain 24 §:ssä säädetään viranomaisen salassa pidettävistä asiakirjoista, joihin luetaan myös asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai työhallinnon henkilöasiakkaasta sekä tämän saamista etuudesta tai tukitoimesta taikka sosiaalihuollon palvelusta tai työhallinnon henkilöasiakkaan palvelusta taikka tietoja henkilön terveydentilasta tai vammaisuudesta taikka hänen saamistaan terveydenhuollon ja kuntoutuksen palvelusta taikka tietoja henkilön seksuaalisesta käyttäytymisestä ja suuntautumisesta (24.25 §). Julkisuuslakia täydentää asetus viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja hyvästä tiedonhallintatavasta (1030/1999).

Julkisuuslaki ja sitä täydentävä asetus ovat varsin uusia, ja ne ovat lisänneet julkisuutta päätöksenteon valmistelussa ja suunnittelussa. (Korhonen 2003, 64.) Julkisuuslakia uudistettiin pitkään 1970-luvulta lähtien. Uudistustyöhön vaikutti myös vuoden 1995 perusoikeusuudistus. Yksityiselämän suojasta säädetään nyttemmin perustuslain 10 § 1 momentissa, jonka mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu lailla. Lisäksi perustuslaki valtuuttaa säätämään henkilötietojen suojasta tarkemmin lailla. Valtiosääntöoikeuden ja kansainvälisen oikeuden professorin Antero Jyrängin (2000, 301) mukaan PeL 10.1 §:n säännökset sisältävät neljä oikeushyvää eli yksityiselämän, kunnian, kotirauhan ja henkilötiedot. Jyränki toteaa, että käsitteet menevät osittain päällekkäin, ja ne muodostavat yhdessä suojatun alan. Eurooppaoikeuden asiantuntijan Liisa Niemisen (2006, 42) mukaan yksityisen henkilön tietosuojan käsittelyyn kuuluu tänä päivänä perus- ja ihmisoikeuslottuvuus, joka tulee esille siten, että perus- ja ihmisoikeudet täydentävät toisiaan. Nieminen muistuttaa, että ne eivät välttämättä kaikilta osin ole sisällöllisesti yhdenmukaisia.

Viranomaistiedon julkisuus on aina pääsääntö, ja salassapitosäännöksiä tulee tulkita suppeasti. (Jyränki 2000, 306.) Jyrängin mukaan julkisuuden rajoittaminen edellyttää kolmea vaatimusta: 1) salassapito perustuu välttämättömiin syihin, 2) sen perusteet määritellään laintasoisella säännöksellä, jolla 3) julkisuutta rajoitetaan erikseen. Salassapitosäännösten suppea tulkinta voi pahimmassa tapauksessa johtaa yksilön oikeusturvan loukkaukseen. Myös lastensuojelussa salassapitosäännösten

ja yksilön oikeuksien dilemma on ollut vahvasti esillä 1990-luvulta lähtien, kun Suomi ratifioi Europan ihmisoikeussopimuksen 10.5.1990 sekä 1.3.2000, kun Suomeen tuli voimaan uusi perustuslaki.

Lastensuojelulaki on puitelaki, joka mahdollistaa intervention tekemiseen perheeseen. Ennen interventiota on olemassa useita totuuksia. (Saurama 2002, 44.) Useiden eri totuuksien olemassaolo näyttäytyy vahvasti viranomaisyhteistyön taustalla. Viranomaistahot edustavat eri ammattikuntia eivätkä eri ammattien kehityskulut ja ammattikäytännöt ole samansuuntaisia. Myöskään sosiaalityön asiantuntijuus ei ole kehittynyt suoraviivaisesti, vaan siihen on vaikuttanut ja edelleen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti yhteiskunnallinen kehitys. Samanaikaisesti poliittisessa kentässä annetut reunaehdot näkyvät sosiaalityön tavoitteiden asettelussa. Reunaehdot eivät ole vakaat, vaan reunaehdot muuttuvat alati. Tämän vuoksi sosiaalityön alalla toimivat, joutuvat aina uudelleen konstruoimaan tehtävänsä.

Eräs sosiaalityön profession kehityshistoriaan liittyvä mielenkiintoinen ilmiö on sosiaalityön asiantuntijuuden oikeudellistuminen. Päivi Sinko (2004) on tutkinut lastensuojelun sosiaalityön oikeudellistumis- eli juridisoitumisprosessia. Singon mukaan oikeudellistumisen käsite (Verrechtlichung) on peräisin 1920-luvun Saksasta ja Suomeen se tuli 1980-luvulla. (Emt.1) Oikeudellistuminen tarkoittaa jonkin yhteiskunnallisen ilmiön, asian tai alueen tulemistä tai muuttumista oikeudelliseksi, saattamista oikeudellisen sääntelyn piiriin tai oikeudellisen ratkaisutoiminnan kohteeksi. Se merkitsee myös kasvavaa jokapäiväisen elämän ja eri elämäntilanteiden juridista sääntelyä. Nykypäivänä lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävä on hyvin lähellä juridis-hallinnollista asiantuntijatehtävää, jossa viranomaisen ensisijainen tehtävä on suojella lasta. Suvianna Hakalehto-Wainio (2014, 149) muistuttaa, että lapsi on oikeutettu suojeluun myös silloin kun lapsen ja vanhemman/ vanhempien etu ovat keskenään ristiriidassa.

Lastensuojelutarpeen selvitysten tekijät ja muut lastensuojelussa työskentelevät viranomaiset soveltavat lapsioikeuden ydinaluetta. Siviilioikeuden professorin Urpo Kankaan (2006, 3–4) mukaan muita lapsioikeuden ydinalueeseen kuuluvia oikeudenaloja ovat lapsen huollon oikeudellinen sääntely, lapsen holhous ja edunvalvonta, lapsen asumista koskevat ratkaisut, lapsen elatus ja elatuksen turva, isyyslainsäädäntö sekä lapsen huollon ja tapaamisoikeuden täytäntöönpano. Ydinaluetta koskevalla päätöksenteolla on liittymät avioliitto-oikeuteen, parisuhdeoikeuteen, sosiaalioikeuteen, perus- ja ihmisoikeuksiin, perintöoikeuteen, esineoikeuteen, velvoiteoikeuteen,

prosessioikeuteen ja kansainväliseen yksityisoikeuteen. Koska tämä tutkimus on yhteiskuntatieteellinen ja sosiaalityön alaan kuuluva, on perusteltua rajata tutkimus niihin ongelmiin, jotka aktivoituvat lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa. Huoltajilla on vastuu lapsen huollosta, ja lapsella on oikeus huoltoon. Huolto on oikeudellisesti säännelty, eikä se siinä mielessä ole oikeudesta vapaata aluetta. Oman tutkimukseni näkökulmasta lastensuojelun juridisoituminen ja viranomaisyhteistyö nousevat tutkimusasetelman keskeisiksi ulottuvuuksiksi, koska tarkastelun kohteena olevissa lastensuojelutarpeen selvityksissä nämä elementit ovat vahvasti läsnä.

2.5 Hyvän lapsuuden rakennusaineita nykytutkimuksen valossa

Afrikkalaisen sanonnan mukaan tarvitaan koko kylä kasvattamaan lapsi. Tämä sanonta on varsin ajankohtainen tällä hetkellä, kun pyritään määrittelemään lapsen oikeutta hyvään elämään. Kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi myös ehkäisevää lastensuojelua (lsL 3 a §). Ehkäisevän lastensuojelun järjestäminen ei edellytä, että perhe tai lapsi olisi (lapsi- ja perhekohtaisen) lastensuojelun asiakkaana. Sen avulla tuetaan myös vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua järjestetään kunnan eri viranomaisten, erityisesti peruspalveluiden piirissä. (Räty 2010, 4.) Eräs mielenkiintoinen tutkimuksen kohde on lapsen asiakkuuteen liittyvät seikat. Esimerkiksi se, miksi lastensuojelun sosiaalityö saa asiakkaansa usein sen jälkeen kun muut palvelut (neuvola, päivähoito, koulutoimi) eivät jostain syystä enää riitä. Toinen mielenkiintoinen tutkimuksen kohde on lapsen oikeuksien tunnistaminen ja tunnustaminen perheen sisällä ja nähdä lapsi aktiivisena hyvinvointipalveluiden käyttäjänä.

Sosiaalityön pro gradu-tutkielmassa, "Onko viimesijaisesta tulossa ensisijaista? Huoli, riski ja puuttuminen lastensuojeluilmoituksissa", Riitta Katajamäki (2010, 1) toteaa, että lastensuojeluilmoituskäytäntö näyttäisi kytkeytyvän tiiviisti riskipolitiikan tunnusmerkit täyttävään puuttumisen kulttuuriin. Lisäksi hän toteaa, että lastensuojeluilmoituksia tehdään nykyään myös sellaisista asioista, jotka ennen hoituivat normaalipalveluiden piirissä. Hänen mukaansa poliisin ääni kuuluu lastensuojeluilmoituksissa kaikista eniten. Rikoksella oireilu näyttäytyi suurimpana ongelmana. Koulu on poliisin ohella toinen merkittävä taho, jossa kontrolli-ilmapiirin muutos tulee selkeästi esille. Viranomaisten ja lähiyhteisöjen suvaitsevaisuuden taso kertoo riskipolitiikan mukaisesta toiminnasta, mutta ennen kaikkea siitä, kuinka nämä yhteisöt ovat omalta taholtaan luomassa poikkeavan lapsen kuvaa (emt. 1).

Maija Mänttari-Van der Kuip (2013, 14) toteaa artikkelissaan, että sosiaalityöntekijöiden lisääntyvä tilivelvollisuus on yhteydessä mahdollisuuksiin *puuttua asiakkaan tilanteeseen riittävän varhaisessa vaiheessa*. Hänen tekemäänsä kyselyyn osallistui 817 Manner-Suomen kunnan, kuntayhtymän tai muun vastaavan julkisen organisaation palveluksessa työskentelevää sosiaalityöntekijää ja joiden toimenkuvaan kuuluivat aikuissosiaalityön ja/tai lastensuojelun sosiaalityön tehtävät. Jopa 60,5 %:a vastaajista koki mahdollisuuksiensa heikentyneen. Tätä voi pitää silmiinpistävästä ja huolestuttavana, kun otetaan huomioon tämänhetkinen varhaista puuttumista koskeva diskurssi sekä lastensuojelulain 2. §:n velvoite varhaiseen puuttumiseen (emt. 14). Mänttari-Van der Kuip jatkaa, että sosiaalityöntekijöiden, kuten muidenkin katutason byrokraattien, työhön kuuluu kuitenkin väistämättä tasapainoilu ristiriitaisten intressien välillä. Organisatorista tilivelvollisuutta tarvitaan. Sen tehtävänä on varmistaa verovarojen tarkoituksen- ja oikeudenmukainen käyttö. Oleelliseksi seikaksi nouseekin, minkälaisia ovat ne selonteon käytänteet, joilla tilivelvollisuuden toteutumista valvotaan. Jos sosiaalityöntekijän tehokkuutta mitataan pelkästään sillä, kuinka monta lastensuojelutarpeenselvitystä hän tekee tai kuinka monta asiakkuutta hän päättää vuosittaisin, jää olennainen osa työstä ja tehokkuudesta piiloon. Käytänteet voivat luoda illusion työn läpinäkyvyydestä ja organisaation (määrällisten) tavoitteiden toteutumisesta, vaikka palveluiden sisältö sekä suorituksen oleelliset osat jäävät pimentoon (emt. 16).

Tuija Virkki, Anssi Vartiainen ja Riitta Hänninen (2012) ovat tutkineet talouden ja hoivan ristipaineita vanhustyössä. Heidän tutkimuksensa mukaan erot johdon ja työntekijöiden näkemyksissä työn tavoitteista näyttäytyvät selkeinä. He tutkivat ristipaineita kahdessa eri kehyksessä: talouden ja hoivan kehyksissä. Talouskehyksessä työssä keskeisintä on laadukkaiden palvelujen tarjoaminen veronmaksajille kustannustehokkaasti, hoivakehyksessä taas asiakkaiden hyvinvoinnista huolehtiminen ja asiakkaiden ihmisarvoinen kohtelu. Anssi Peräkylän (1990, 22) mukaan yksinkertaisimmillaan kehyksissä on kyse siitä, että kukin tulkintakehys määrittelee tilanteeseen osallisille tietynlaisia identiteettejä. Mielestäni myös lastensuojelun sosiaalityötä on mahdollista tarkastella näistä erilaisista kehyksistä käsin. Talouden kehyksessä lastensuojelun sosiaalityöntekijä on joko kirstunvartija tai tehokas työntekijä, lastensuojelun asiakas taas on kuluttaja tai kuluerä. Vastaavasti hoivakehyksessä lastensuojelun sosiaalityöntekijä on huolehtija ja hoivaaja, asiakkaat taas apua tarvitsevia ihmisiä ja huolenpidon kohteita. Kehysanalyysissä kehysten muutokset tarjoavat mahdollisuuden tarkastella sosiaalisen todellisuuden dynaamista luonnetta.

Aulikki Kananoja, Vuokko Niiranen ja Harri Jokiranta (2009, 170–171) muistuttavat siitä, että tuotteiden ja suoritteiden määrä suhteessa kustannuksiin ei läheskään aina merkitse sitä, että toiminta on pitkällä aikajänteellä taloudellisesti toteutettu. Alhaisemmin kustannuksin tuotettujen palvelujen tai suoritteiden määrä ei kerro, onko niiden avulla saatu aikaan parempaa tulosta toiminnan perustehtävän alueella. Tuottavuuden kasvu voi päinvastoin johtaa avun tarpeen pitkittymiseen tai toistumiseen. Jos talouskehitys ei pysty enää vakuuttamaan tehtävästään tulevaisuuden palvelujen turvaajana, siihen tulee kohdistumaan yhä suurempia muutospaineita. Jää nähtäväksi, millaisia muutoksia kehyksissä tapahtuu ja mitä käytännön seurauksia näillä muutoksilla voisi olla vanhustyölle (Virkki ym. 2012, 262). Mielestäni tämän päivän lastensuojelutyössä on nähtävissä samanlaista kehityssuuntausta kuin vanhustyössä. Kustannustehokkaasti tuotetut peruspalvelut ovat monen lapsen kohdalla johtaneet juuri avun tarpeen pitkittymiseen ja toistumiseen. Monesti juuri heikoimmassa asemassa olevat lapset ja nuoret jäävät vaille tarvittavia tukipalveluita, koska he itse eivät niitä osaa vaatia, ja vanhemmat saattavat olla tietämättömiä lapselle kuuluvista etuuksista tai palveluista.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Yhteiskuntatieteissä tiedostetaan tulkinnallisuus ja objektiivisen tiedon suhteellisuus. Toisaalta yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen yhteinen piirre on Riitta-Liisa Kokon (2011, 296) mukaan pyrkimys luotettavaan kuvaukseen. Tässä tutkimuksessa pidän yllä keskustelua teorioiden ja empirian välillä. Sillä tavoin yksittäiset selvitykset ja niissä esiintyvät ilmiöt sekä käsitteet tulevat osaksi suurempaa käsitemaailmaa. Toivon, että lukijalle syntyy oivalluksia, kun hän lukee tutkimusta. Tieteelliseen tutkimukseen kuuluu myös kriittisyys, joten teorioiden avulla pystyn esittämään kriittisiä kysymyksiä aineistolleni. Tässä tutkimuksessa hyödynnän kahta teoriaa, joista toinen on Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria ja toinen teoria on Urie Bronfenbrennerin systeemisen ekologisen kehityksen teoria. Näiden kahden teorian avulla on mahdollista tarkastella lastensuojelutarpeen arvioinnin moniulotteisuutta, sillä kehittyäkseen lapsi tarvitsee kokemuksia ja vuorovaikutusta ja toisaalta yhteiskunnallinen kehitys ei ole mahdollista ilman yksilöiden välistä vuorovaikutusta. Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa (3.1 ja 3.2) molempia teorioita itsenäisinä kokonaisuuksina ja lopuksi niiden tehtävää tässä tutkimuksessa (3.3).

3.1 Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria

Anneli Pohjola (2010, 29) kuvaa sosiaalityön suhdetta asiakkaaseen monimuotoiseksi ja sisäisesti ristiriitaiseksi. Pohjolan mukaan kuva asiakkaasta ja hänen todellisuudestaan muotoutuu erilaiseksi riippuen siitä, tarkastellaanko asiakasta ylhäältäpäin palvelujärjestelmän (systeemimaailman) kiinnostuksen pohjalta vai hänen oman elämänsä (elämismaailman) suunnasta (käsitteet *systemwelt* ja *lebenswelt*: teoksessa Habermas 1987). Jürgen Habermasin mukaan yksilö tarvitsee elämismaailman ylläpitämisen sosiaalisia rakenteita. Toisaalta kulttuurin lisääntyminen, sosiaalinen integraatio ja yhteiskunnallistuminen lisäävät sisäisiä rajoituksia elämismaailmalle. Sosiaalisen järjestelmän säilyminen vaatii jatkuvaa symbolista uudelleentuotantoa yksilön elämismaailman kanssa, jotta yhteiskunta kykenee säilyttämään raja-aitansa. Yhteiskunnan jäsenten intuitiiviset tiedot ylläpitävät tätä järjestelmää (Habermas 1987, 151). Järjestelmän intressi kiinnittyy yksittäisen ihmisen tilanteen sijasta palvelutarpeiden yleiseen määrittymiseen, asiakasmääriin, -virtoihin ja -jakaumiin sekä palveluiden taloudellisiin kustannuksiin ja tuottavuuteen. Asiakaslähtöinen ideologia näyttää toisinaan jopa pyhittävän asiakkaan ja nostavan hänet jalustalle. (Emt. 151.)

Kommunikatiivisen toiminnan teoriassaan Habermas hahmotteli siihen asti vallinneista sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikan konfliktilinjoista poikkeavan ajattelutavan, jonka johtoajatukseksi oli tunnistaa

ja avata puolustusasemiin joutuneen elämismaailman ja sen toimintaa uhkaavan systeemin periaatteet. Risto Eräsaaren (1993, 87) mukaan ajattelutavassa edellytettiin uuden käsitteistön muodostumista näiden järjestelmämaailmojen todellisten vaikutusten osoittamiseksi, sen eräänlaisena taustamotiivina oli tunnistaa, avata, ymmärtää ja tulkita arkipäivän elämisen kommunikatiivisuuden esteitä ja oireita. Mitä monimutkaisemmaksi sosiaaliset järjestelmät muotoutuvat, sitä eriytyneemmiksi elämismaailmat muuttuvat. Toisin sanoen kun yksilön sosiaaliset järjestelmät monimutkaistuvat, hänen sisäinen elämismaailmansa eriytyy osajärjestelmiksi (Habermas 1987, 173).

Tutkimuksessani kuvaan lapsen elämismaailmaa sekä hahmotan lastensuojelun organisaation osana hyvinvointipalveluja tuottavaa systeemimaailmaa. Habermas tarkastelee organisaation toimintaa myös yksilön suhteena kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Organisaation toiminnalla on merkitystä eikä siihen tule suhtautua välinpitämättömästi (emt. 309). On tärkeää tunnistaa riskitekijöitä lapsen kehitykselle systeemimaailman näkökulmasta. Habermas (1987) tarkastelee yhteiskunnan juridisoitumista teoksessaan ”The Theory of Communicative Action. A Critique of Functionalist Reason”. Hän esittää hypoteesin, jonka mukaan elämismaailman tarpeet nousevat systeemin (talouden ja hallinnon) piiriin. Esimerkiksi lapsuuden erityisyys herättää tarpeen hyödyntää korvaamaton ajanjakso mahdollisimman tehokkaasti. Tätä Habermas kuvaa systeemin elämismaailmaan kohdistuvaksi kolonisaatioksi. Kolonisaatio konkretisoituu juuri kansalaisen tai työntekijän asemien kautta. Se on toimintaa, jossa yksilön arvo määrittyy teollisuuden maailman mukaisesti osana toimintakykyistä kansakuntaa. Aivan kuten varsinaisessa kolonisaatiossa, tässäkin on tarkoituksena hallita elämismaailmaa, muun muassa sen työvoimaa ja resursseja. Habermasin mukaan elämismaailmaan kohdistuvasta kolonisaatiosta kertovat muun muassa perinteisen elämänmuodon purkaminen, erilaisten vaihtosuhteiden järjestäminen byrokraattisin keinoin sekä hyvinvointivaltion rahoittaminen kapitalistisen kasvun keinoin. Elämismaailman kolonisaatiossa yksityisen ihmisen rooli muuttuu ja hänen itsemääräämisoikeutensa kapenee. Kapitalistisessa yhteiskunnassa yksityisen ihmisen rooli nähdään kuluttajan ja asiakkaan rooleina, ja omien toiveiden toteuttamisen tai itsemääräämisoikeuden tilalle tulee työelämän ja julkisuuden roolit. Habermas korostaa, että hänen esimerkkinsä kolonisaatiosta on suhteellisen korkea yleistys, mutta sen avulla voidaan tarkastella yhteiskunnan eri osajärjestelmien toimivuutta (emt. 356–357).

Pekka Kuusela (2006) tarkastelee artikkelissaan ”Rakenne, toimijuus ja realistinen yhteiskuntateoria” Habermasin esittämää havaintoa siitä, kuinka kolonisaatio tukee yhteiskunnan eri toiminta-alueiden

oikeudellistumista. Kuuselan (2006, 96) mukaan lainsäädännön kehittymisen tutkiminen tarjoaa mahdollisuuden sekä lainopilliseen tutkimukseen että, myös mahdollisuuden tarkastella sosiaalisen järjestelmän integroitumista juridisena prosessina. Sosiaaliset suhteet ovat niitä, joita ei ole vielä ”virallisesti organisoitu”, toisin sanoen valtiollinen valta ei vielä ole muodollisesti vahvistettuna näissä suhteissa. Onkin odotettavissa, että ilmiön siirtyminen sosiaaliseen järjestelmään tapahtuu juridisoitumisen kautta. Elämismaailman kolonisaation vaikutukset olisivat siten osoitettavissa tietynyyppisinä seurauksina. Kehittyneissä kapitalistisissa yhteiskunnissa on nähtävissä erityistä suuntautumista kohti oikeudellistumista. Ajallisesti yhteiskunnan toiminnan virtaus tapahtuu syklisissä prosesseissa, joilla on alkunsa ja loppunsa. Niiden tarkempi erittely selittää sen, miten organisaatiot ja järjestelmät toimivat (emt. 96).

Hyvinvointivaltiolliset normit sisältävät erityisen kaksoisluoneet: konfliktien ennaltaehkäisemisen sekä sosiaalietuuksien valvomisen. Janne Autto (2012) on tutkinut suomalaista päivähoitopolitiikkaa kamppailuna hyvinvointivaltiosta. Auton (emt. 90) mukaan myös Suomessa voidaan puhua ennen kaikkea lapsikeskeisestä hyvinvointivaltiosta, jossa lapsikansalaisen asemaa pyritään parantamaan mahdollisimman tehokkaasti vedoten sukupolvien väliseen tasa-arvoon ja lapsen oikeuksiin sekä lapsen aseman kansantaloudellisiin merkityksiin. Habermas (1987, 361) kuvaa vapauden takaamisen tai sen poisottamisen kiinnittymistä aina hyvinvointivaltiolliseen politiikkaan. Juha Hämäläisen (2011, 51) mukaan kriittisen sosiologian piirissä on kiinnitetty paljon huomiota siihen, että modernissa elämänmuodossa yksityinen elämänpiiri on kaventunut. Hämäläisen mukaan kysymys perheintervention oikeutuksesta asemoituu tällöin kysymykseksi modernin yhteiskunnan toimintalogiikasta yksityisen ja julkisen suhteessa. Perheinterventio edustaa ihmisten yksityisyyteen kohdistuvaa hallintavaltaa, kontrollia ja sääntelyä (emt. 51).

3.2 Urie Bronfenbrennerin systeemisen ekologisen kehityksen teoria

Tässä tutkimuksessa hyödynnän myös amerikkalaisen kehityspsykologin Urie Bronfenbrennerin (1979) systeemisen ekologisen kehityksen teoriaa, jonka avulla suuntaan kvantitatiivisen aineiston tarkastelua. Hänen pääteoksensa “The Ecology of Human Development” on vuodelta 1979. Teoksen nimi kertoo, että ekologinen systeemiteoria kohdistuu ihmisen *kehityksen* ilmiöön. Ulla Härkösen (2008, 22) mukaan ekologisen systeemiteorian luonne soveltuu ihmisen sosialisointiin kuvaukseen. Pirkko Saarinen, Isto Ruoppila ja Mikko Korkiakangas (1994, 88) toteavat, että Bronfenbrenner sovelsi ekologia- käsitteen sisältämää ajatusta tarkastellessaan lapsen ja nuoren liittymistä

yhteiskuntaan vähitellen sen täysivaltaiseksi jäseneksi. Teoria käsittelee ihmisen kehittymistä yhteiskunnan kokonaisvaltaiseen jäsenyyteen. Kyseessä on siis kehityspsykologinen teoria. Sitä on nimitetty myös sosiaalistumisteoriaksi.

Lastenlääkäri Annlis Söderholmin ja lastenpsykiatri Johanna Politin (2012, 83) mukaan myös moderni riskitekijätutkimus perustuu ekologiseen kehitysmalliin, joka on antanut välineitä lapsen terveyteen ja kehitykseen vaikuttavien tekijöiden ymmärtämiselle. Ekologinen kehitysmalli soveltuu mielestäni hyvin myös tähän omaan tutkimukseeni, koska lastensuojelutarpeen arvioinnissa otetaan kantaa ja pyritään tunnistamaan riskitekijöitä lapsen kehitykselle. Monet tutkijat käyttävätkin mallia perustana lapsen kaltoinkohtelun riskien ja syiden analyysissa. (Emt. 83.) Alkuperäisessä ekologisessa mallissa on neljä yksilön ontogeneettisen kehitykseen vaikuttavaa systeemiä. Myöhemmin Urie Bronfenbrenner liitti ekologiseen teoriaansa myös viidennen, aikaan liittyvän kronosysteemin (Bronfenbrenner 1979, Söderholm & Politi 2012, 83–84).

Seuraavaksi tarkastelen systeemisen ekologisen kehityksen teorian käsitteitä mikro-, meso-, ekso-, makro- ja kronosysteemi. (Bronfenbrenner 1979, 16–42.) Mikrosysteemeillä tarkoitetaan sitä välitöntä ympäristöä, jossa yksilöt kehittyvät ja johon tulee vaikutteita sekä sisältä- että ulkoapäin. Lapsen kohdalla tämä tarkoittaa perhettä, päivähoitoa, koulua ja vapaa-ajan toimintaa. Näiden systeemien luonne ja struktuuri muuttuvat ajan myötä, koska lapsen tarpeet ovat eri iässä ja kehitysvaiheessa erilaiset. Mikrosysteemien laatu perustuu niiden kykyyn tukea ja edistää lasten kehitystä eri ikäkausina ja taata heille ympäristö, joka on fyysisesti ja emotionaalisesti turvallinen ja joka on kehityksen kannalta riittävän haasteellinen (Söderholm & Politi 2012, 83). Lastensuojelutarpeen arvioinnissa selvitetään lapsen elämän riskitekijöitä, jotka liittyvät muun muassa vanhempien tiedon puutteeseen, perheen resurssien niukkuuteen, aikuisten stressiin tai sellaisiin elämäntapoihin, jotka loukkaavat lasta. Pahimmillaan nämä riskitekijät vaurioittavat lapsen kasvua ja kehitystä. Näitä riskitekijöitä voi esiintyä kaikissa mikrosysteemeissä.

Mesosysteemit ovat sellaisia suhteita mikrosysteemeiden välillä, joissa yksilö saa kokemuksia todellisuudesta. Mesosysteemejä muodostuu lapselle muun muassa suhteessa päivähoitoon ja kouluun. Näiden systeemien toimivuutta ja rikkautta voidaan mitata suhteiden tiheydellä ja laadulla. Söderholm ja Politi (202, 83) korostavat sitä, että jos lapsi on ainoa linkki päivähoiton, koulun ja kodin välillä tai vanhemmilla ei ole tietoa lapsen vapaa-ajan toiminnoista, mesosysteemit jäävät heikoiksi. Heikot mesosysteemit asettavat lapsen riskitilanteeseen. Bronfenbrenner (1979, 209–2011)

toteaa, että laiminlyönti näyttäytyy ontuvana vuoropuheluna lapsen arkea jakavien mikrosysteemien välillä.

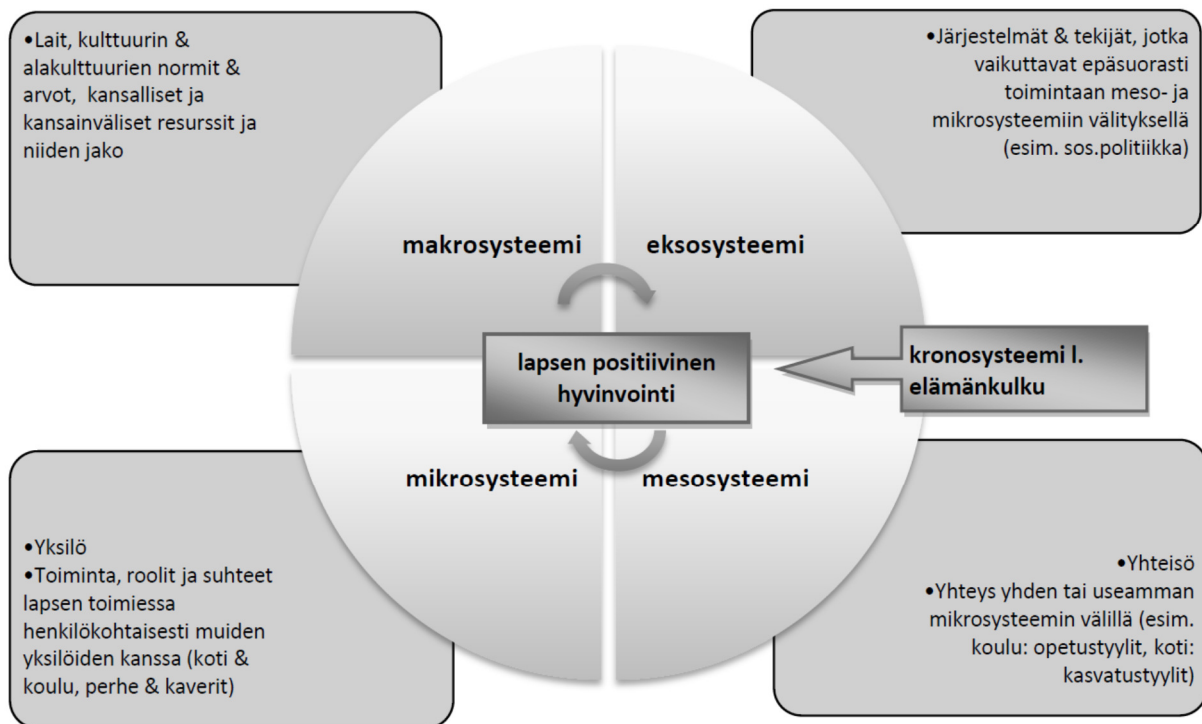
Lasten kannalta tärkeitä eksosysteemejä ovat vanhempien työpaikka ja työolosuhteet sekä lasten jokapäiväiseen elämään vaikuttavat viralliset tekijät, kuten työttömyys, matalapalkkaisuus, epämukava työaika, pitkä työmatka ja stressi (Söderholm & Politi 2012, 83). Eksosysteemeillä on vaikutusta lapsiin ja heidän kehitykseensä, vaikka lapsilla ei ole suoranaista roolia niissä. Niissä olevat tekijät voivat heikentää lasten mahdollisuuksia ja olla myötävaikuttamassa lasten kaltoinkohteluun. Bronfenbrenner (1979, 242–243) esittää mielenkiintoisen havainnon esim. TV:n vaikutuksesta lapsen ja hänen huolenpidostaan vastaavien vanhempien eksosysteemiin. Vanhempien riittävät tulot, joustava työaika, lapsia huomioon ottava työorganisaatio ja turvallinen ja laadultaan hyvä päivähoito sen sijaan vahvistavat vanhempien mahdollisuuksia hyvään kanssakäymiseen lastensa kanssa.

Meso- ja eksosysteemit sisältyvät määrätyn kulttuurin ja alakulttuurin laajempiin ideologisiin, väestöllisiin ja institutionaalisiin kuvioihin eli makrosysteemiin. (Söderholm & Politi 2012, 83.) Makrosysteemi voi sisältää lapsen laiminlyöntiä ja muuta kaltoinkohtelua ylläpitäviä arvoja ja uskomuksia. (Bronfenbrenner 1979, 274–275.) On yleisesti tiedossa, että myös Pohjoismaissa lapsen kurittaminen on pitkään ollut luonnollinen osa kasvatusta. Eija Saurama (2002, 34) muistuttaa, että Suomessakin vasta kun lastensuojelulaki (683/1983) tuli voimaan vuonna 1984, lapsen subjektiivinen asema tunnustettiin ja lapsen edun ensisijaisuus nostettiin ylimmäksi doktriiniksi. Vielä sata vuotta sitten, ”ei julkisesti esitetty vaatimusta yhteiskunnan oikeudesta tunkeutua kansalaisten kotien kynnysten yli tarkastusvisiiteille”. (Emt. 33.)

Kronosysteemillä tarkoitetaan ajan kuluessa tapahtuvaa evolutiivista kehitystä lapsen eri ympäristöissä ja systeemeissä. Yksilöpsykologisten tekijöiden lisäksi lasten hyvinvointiin vaikuttavat monet eri systeemit ja tekijät, jotka ilmenevät mikro-, meso-, ekso-, makro- ja kronotasoilla vaikuttaen moninaisilla tavoilla lapsen elämään. Systeemisen ekologian kehityksen teoriassa huomioidaan tämä moniulotteisuus; eri systeemit ja niissä tapahtuvien muutosten vaikutus systeemistä toiseen. Makrosysteemissä tapahtuvat liikehdinnät - kuten esimerkiksi negatiiviset muutokset kansantaloudessa sekä poliittisissa voimasuhteissa ja päätöksissä näkyvissä arvostuksissa - heijastuvat eksosysteemin tasolle, kuten sosiaalipolitiikkaan ja näin mesosysteemin eli yhteisötason kautta edelleen. Kunnallisen tason ohjausmekanismeilla ja linjauksilla on vaikutusta mesosysteemiin.

Bronfenbrennerin teoriaa on hyödynnetty Suomessa muun muassa ”Lasten Ikihyvä - hyvinvoiva lapsi kuntapalveluissa”- projektissa, joka toteutettiin 1.8.2010–31.10.2012 Päijät-Hämeen alueella (Marjanen & Poikolainen 2012).

Hyödynnän tässä tutkimuksessa Kaarina Marjasen ja Jaana Poikolaisen (emt. 8) esittämää kuviota, jossa esitetty ekologinen malli on mielestäni selkeästi esitetty. Seuraavassa kuviossa (kuvio 1.) esitetään näitä lapsen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä:

Kuvio 1. Ekologinen malli: lapsen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä.

Lasten ja nuorten hyvinvointia käsittelevissä tutkimuksissa tarkastelu perustuu vielä, erityisesti Suomessa, negatiivisten terveyteen liittyvien indikaattoreiden ja tulosten kuvaukseen (ks. esim. Rimpelä, Fröjd & Peltonen 2010). Tilastot kertovat lasten pahoinvoinnista, mutta eivät niistä asioista, jotka vaikuttavat lasten elämään positiivisesti, ja näin tullaan tuottaneeksi rajoittunut kuva hyvinvoinnista. Positiivinen hyvinvointi perustuu vahvuuksiin, joita tarvitaan kun kohdataan ikäviä kokemuksia. Näitä positiivisia, lapsen hyvinvointiin vaikuttavia myönteisiä asioita arvioidaan myös lastensuojelutarpeen selvityksiä tehtäessä. Perheille ja lapsille on erityisen tärkeää kuulla, että heidän perheessään on myös voimavaroja, joiden avulla on mahdollista vahvistua perheenä. Perheenjäsenten

yhteinen kokemus siitä, että joku ulkopuolinen näkee heidän ”lastensuojeluperheessään” myös voimavaroja, voi olla ainutlaatuinen koko perheen historiassa. Suomessa tilastokeskus julkaisi tämän vuoden helmikuussa Hyvinvointikatsauksen, jossa teemana olivat Suomessa asuvien lasten ja lapsiperheiden elinolot (Hyvinvointikatsaus 1/2014). Sen asiantuntija-artikkelit vahvistavat sitä käsitystä, että olemme menossa yhä enemmän 24h-yhteiskuntaan, jossa palvelut ovat auki kellon ympäri ja jossa epätyypilliset työajat muuttuvat tyypillisiksi. Yhteiskunnan palvelurakenteiden on tärkeää vastata työn, perhe-elämän ja yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin. (Emt. 1.)

3.3 Habermasin ja Bronfenbrennerin teorioiden tehtävä tässä tutkimuksessa

Habermasin mukaan sosiaalisen järjestelmän säilyminen vaatii jatkuvaa symbolista uusintamista yksilön elämismailman kanssa, jotta yhteiskunta kykenee säilyttämään raja-aitansa. Yhteiskunnan jäsenten intuitiiviset tiedot ylläpitävät tätä järjestelmää. Bronfenbrennerin teoria puolestaan käsittelee ihmisen kehittymistä (*human development*) yhteiskunnan kokonaisvaltaiseen jäsenyyteen. Tässä tutkimuksessa olen hyödyntänyt molempia teorioita tutkimusaineiston kvalitatiivisessa analyysissä. Teoreettiset mallit myös mahdollistivat empiiristen tulosten peilaamisen teoriaan. Teoreettisten mallien avulla etsin selityksiä sille, miksi lastensuojelutarpeen selvitykset ovat ylittäneet niille laissa annetun määräajan

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena on tuottaa tietoa lasten ja perheiden hyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista paikallisista tekijöistä. On myös mielenkiintoista selvittää sitä, ovatko paikalliset tekijät sittenkään niin paikallisia kuin alkuasetelma antaa ymmärtää. Onko sittenkin kyse laajemmasta yhteiskunnallisesta kehityksestä? On tärkeä muistaa, että yhteistyötahon tekemä lastensuojeluilmoitus yksittäisen lapsen tai nuoren hädästä aloittaa usein lastensuojelutarpeen selvitysprosessin. Muiden viranomaisten osuus ja heidän kanssaan tehtävä yhteistyö näkyy muun muassa tämän tutkimuksen kvantitatiivisessa analyysissä tarkasteltujen ilmoitusten määrässä (ks. kuvio sivulla 37). Viranomaisyhteistyön toimivuus on otettu kriittisen tarkastelun kohteeksi juuri tästä syystä. Tässä tutkimuksessa tarkastelen viranomaisyhteistyön toimivuutta lapsen edun näkökulmasta. Toinen näkökulma, jota haluan tutkimukseni kautta selventää, on lapsen osallisuus. Olen käyttänyt tutkimuksessa käsitteitä, jotka tulevat lastensuojelulaista ja sen perusteluteksteistä. Ajankohtaista tietoa olen hankkinut muun muassa terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, sosiaali- ja terveysministeriön ja eduskunnan verkkosivuilta.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Sosiaalityön luonteeseen kuuluu työskentely eettisesti vastuullisilla ja herkillä alueilla. Sosiaalityön ammatillisuus nojautuu koulutuksesta lähtien arvoihin, joissa keskeistä on sosiaalinen oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet sekä jokaisen ihmisen luovuttamaton ihmisarvo ilman suorituksia tai ansaintaa (Metteri & Hotari 2011, 69). Jokainen lapsi on yhtä arvokas ja ainutlaatuinen, jolla on oikeus hyvään elämään. Tämän ajatuksen rinnalla olen tutkimusprosessin aikana tunnistanut oman rajallisuuteni, sillä jokaisen lapsen oikeutta hyvään elämään ei ole voitu turvata juridisin keinoin määräaikoja säätämällä. Useat eri tekijät ovat vaikuttaneet tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena oleviin pitkittyneisiin lastensuojelutarpeen selvityksiin. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemä arviointi ei ole muusta lapsen elämismailmaan liittyvistä ilmiöistä irrallinen, vaan kiinteästi siihen kuuluva ja vuorovaikutteinen prosessi systeemimailman kanssa.

Tutkimusta varten laadin alustavan tutkimussuunnitelman, jonka tarvitsin tutkimuslupaa hakiessani kyseiseltä kunnalta. Tutkimussuunnitelmani tarkentui tutkimuksen tekovaiheessa. Kävin keskustelua tutkimusideastani myös useiden lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa, sillä halusin, että tutkimukseni olisi vahvasti ”jalat maassa”- tutkimusta. Tutkimuksen tekeminen edellytti tutkimuslupaa salassapidettävään aineistoon. Sain tutkimusluvan 10.4.2014, jonka jälkeen tulostin tutkimuksen primääriaineiston (= määräajan ylittäneet lastensuojelutarpeen selvitykset vuonna 2013). Lastensuojelutarpeen selvityksiä oli tehty yhteensä 375, joista määräaika oli ylittynyt 231 kohdalla. Määräajassa eli kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisesta oli valmistunut 144 selvitystä eli 38,4 % kaikista lastensuojelutarpeen selvityksistä. Tutkimuksen sekundääriaineistona ovat kyseisen kunnan lastensuojelua koskevat ohjesäännöt vuodelta 2013, valtakunnan tasolla lastensuojelua ohjaavat lait ja asetukset, aiemmat tutkimukset ja selvitykset. Olen tutkimusta tehdessäni pyrkinyt teorian ja käytännön vuoropuheluun, ja tämän vuoropuhelun kautta olen pyrkinyt syventämään tutkimusongelman ymmärtämistä.

4.1 Tutkimusongelma

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

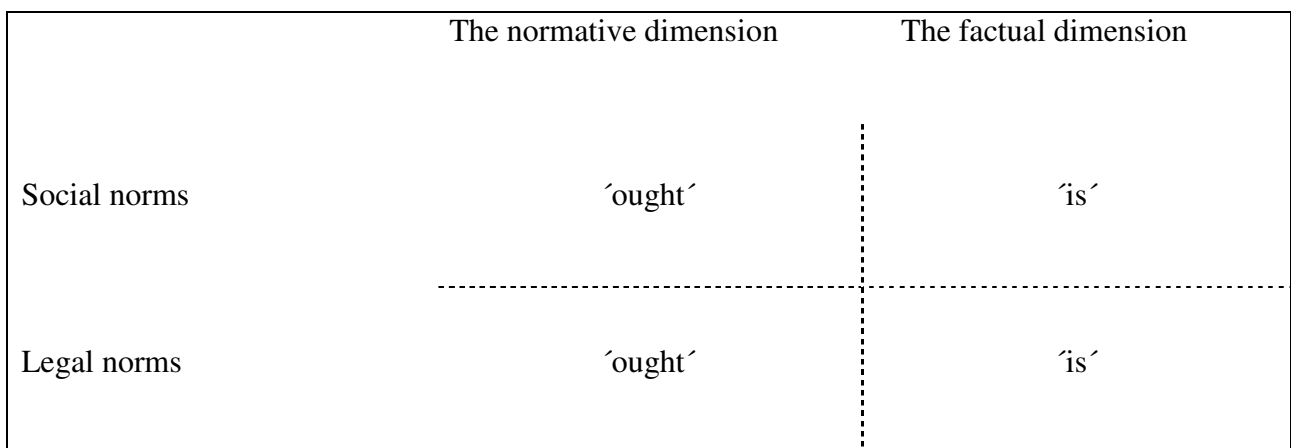
- 1) **Mitkä tekijät aiheuttavat määrällisesti eniten pitkittyneitä lastensuojelutarpeen selvityksiä?** (kvantitatiivinen osuus)
- 2) **Miksi lastensuojelutarpeen selvitykset pitkittyvät?** (kvalitatiivinen osuus)

Ensimmäistä tutkimuskysymystä tarkentavat seuraavat kysymykset eli: Kuka tekee ilmoituksia? Mikä on ilmoitusten tekemisen syy? Tavoitteenani on ensin määrällisesti (kvantitatiivisesti) mitata ja sitten laadullisesti (kvalitatiivisesti) kuvata niitä tekijöitä, jotka hidastavat lastensuojelutarpeen selvityksen valmistumista lastensuojelulain asettamassa määräajassa (3 kk). Tarkentavat tutkimuskysymykset ovat luonteeltaan hyvin selkeitä, ja ne ovat tarkentuneet primääriaineistosta saatujen tulosten perusteella. Tarkentavat tutkimuskysymykset olivat tutkimuksen suunnitteluvaiheessa vielä arvoitus, sillä aineistolähtöinen tutkimus ei tarjoa tutkijalle mahdollisuuksia esittää kaiken kattavia oletuksia tutkimustuloksista.

Tutkimuksen eteneminen on tapahtunut syklisissä prosesseissa aineiston ja teorian vuoropuheluna. Määrällisen aineiston antama esitieto on syventynyt ja paikantunut teoreettisissa viitekehyksissä, jotka muodostuvat tässä tutkimuksessa Jürgen Habermasin esittämän kommunikatiivisen toiminnan teorian yhteydessä kuvaamasta elämismailman kolonisaatiosta sekä Urie Bronfenbrennerin ekologisesta kehitysmallista. Analysoin teorioilla kuusi tapausesimerkkiä (tapaukset A, B, C, D, E ja F). Tutkimusasetelmassa näyttäytyy myös se, kuinka lapsella on useita erilaisia areenoita, joissa hänen tulisi suoriutua.

Tutkimuksen tehtävänä ei ole ratkaista ongelmaa, vaan selvittää niitä tekijöitä, jotka hidastavat lastensuojelutarpeen selvitysten valmistumista. Tutkimuksen avulla pyrin valottamaan niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat lastensuojelutarpeen selvitysten tekemiseen ja mahdollisesti pitkittävät niitä. Moniammatillisessa yhteistyössä on paljon hyvää, mutta myös sudenkuoppia. Yleisesti on muistettava, että ongelman määrittelyssä määritellään jo ongelman ratkaisuvaihtoehdot. Joskus saattaa myös käydä niin, että joku toinen asiantuntija ottaa lastensuojelun sosiaalityöntekijän roolin ja haluaa sanella kuinka tilanteessa tulee edetä. Usein asiakkaan tilanne on niin ahdistava ja kamala, että totuutta ja inhimillistä kärsimystä on ulkopuolisen vaikea kestää. Tällaisesta aihepiiristä tehtyä tutkimusta tehdessä on vaikea ja miltei mahdoton sivuuttaa viranomaisyhteistyötä. Onhan kyse kuitenkin systeimirakenteesta, jossa lastensuojelu toimii yhtenä osatekijänä. Mitä meidän tulee viranomaisina oivaltaa ennen kuin ratkaisu lapsen asiakkuudesta lastensuojelussa aloitetaan? Kyse on auttamistyöstä lapsen sosiaalisia suhteita kunnioittaen. Sosiaaliset suhteet ovat niitä, joita ei ole vielä ”virallisesti organisoitu”, toisin sanoen julkinen valta ei vielä ole muodollisesti vahvistettuna näissä suhteissa. Onkin odotettavissa, että ilmiön siirtyminen sosiaaliseen järjestelmään tapahtuu juridisoitumisen kautta. Elämismailman kolonisaation vaikutukset olisivat siten osoitettavissa tietäntyyppisinä seurauksina. Kehittyneissä kapitalistisissa yhteiskunnissa on nähtävissä erityistä

suuntautumista kohti oikeudellistumista. Samankaltaista ilmiötä esiintyy myös Ruotsin koulumaailmassa, jossa koulussa esiintyviä sosiaalisia ristiriitoja pyritään ratkaisemaan lainopillisin keinoin. Ongelmaksi muodostuukin se, että siten saadut ratkaisut ovat lähinnä näennäisiä. Sosiaalisten ongelmien ratkaisuun lainoppi ei kuitenkaan tarjoa lopullista ratkaisua. Tapahtuu eri systeemien sekoittumista ja heijastumista keskenään. Oikeudellistuminen näkyy lähinnä sosiaalisten ongelmien näennäisinä ratkaisuyrityksinä (Baier 2013, 3). Tätä ilmiötä voidaan kuvata alla olevan kuvion mukaisesti ns. FDSL-mallin avulla (=The Four Dimensional Socio-Legal Model). (Svensson 2013, 47.)

Kuvio 2. Neliuloitteinen sosio-oikeudellinen malli (FDSL-model).

Näkemykseni mukaan on olemassa jonkinlainen eetos siitä, että lastensuojelun sosiaalityön tarvetta määrittelevät tekijät ovat ennalta-arvaamattomia. Lastensuojelun tarve on ikään kuin ennakoimatonta ja äkillistä. On totta, että asiakasperheiden tilanteiden kriisiytyminen ja yksilöiden voinnissa tapahtuvat yllättävät muutokset näyttäytyvät lastensuojelutyössä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on kuitenkin tarjota viimesijaista palvelua niille huoltajille ja lapsille, joille peruspalveluiden piirissä tarjottu tuki ja apu eivät ole riittäneet. Missä vaiheessa ja kuinka paljon resursseja suunnataan varsinaisessa lastensuojelussa tehtävään arviointivaiheeseen? Onko mahdollista, että viranomaisyhteistyötä tehostamalla selvitysten tekeminen nopeutuisi ja tehostuisi?

Kirjassa Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa Hannele Forsberg ja Aino Ritala-Koskinen (2012, 154) tarkastelevat omassa artikkelissaan asiakasmäärien kasvua lastensuojelun sosiaalityön kohdejoukon muutoksen, työn toimintaympäristön ja työtä luonnehtivan asiantuntijuuden kautta.

Erilaiset selitysmallit ovat saaneet osakseen myös kritiikkiä, eikä ilmiötä varmasti selitäkään yksittäinen tekijä, vaan se on seurausta monesta kohtalaisen yhtäaikaisesta muutoksesta. Selvää kuitenkin on, että lasten ja perheiden ongelmatilanteiden kanavoituminen lastensuojelun sosiaalityön piiriin on lisääntynyt. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2012, 157.)

4.2 Tutkimusmenetelmät ja niiden soveltaminen

Tutkimuksen keskiössä ovat ne lastensuojelutarpeen selvitykset, joiden valmistuminen oli tutkimuskaupungissa ylittänyt lain asettaman kolmen kuukauden määräajan vuonna 2013. Tutkimusta tehdessä käsittelin aineistoa huolellisesti, ja valitsin tutkimusmenetelmäni siten, että perheiden tai yksittäisten lasten henkilötietoja ei ole mahdollista selvittää. Ainoa yhteinen tekijä näille lapsille oli ollut se, että he olivat väestörekisterikeskuksen mukaan kyseisessä kunnassa kirjoilla ja heidän tilanteestaan oli tehty lastensuojelutarpeen selvitys. Lapsen tilanteen selvittäminen oli jostain syystä kestänyt yli 3 kk (vaihteluväli oli 3 kk 1 pvä -19 kk). Tutkimuksen alkuasetelmassa kaikki lapset olivat kiinnittyneitä omalla tavallaan olemassa olevaan systeemiin jo ennen kuin lastensuojelutarpeen selvitys aloitettiin. Tutkittavassa ilmiössä minua kiinnostivat sekä määrälliset että laadulliset tekijät.

Tutkimuksen tekemisen alkuvaiheessa pyrin löytämään säännönmukaisuuksia tutkimusaineistosta. Tavoitteekseni tuli, että kykenen esittämään määrällisen tutkimuksen avulla löydetty mahdolliset säännönmukaisuudet arkipäivän ylittävinä teorioina. Tämä teorian ja käytännön välinen yhteys kiinnosti minua suuresti tutkittavassa ilmiössä. Pohdin paljon sitä, kuinka primääriaineistosta saadut tulokset ovat analysoitavissa. Vähitellen tutkimusasetelmani tarkentui ja oivalsin sen, että määrällisen tutkimuksen avulla voin selittää ja täsmentää aiempia teorioita ja teoreettisia käsitteitä. Pohdin paljon sitä, kuinka kykenen ryhmittelemään tekstiaineiston numeeriseen muotoon. Hanna Vilkka (2007, 14) kuvaa kvantitatiivista tutkimusta siten, että tutkimuksen edetessä numerotietoja tulkitaan ja selitetään sanallisesti. Myös Sirkka Hirsjärven, Pirkko Remeksen ja Paula Sajavaaran (2006, 131) mukaan kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa keskeistä ovat johtopäätökset aiemmista tutkimuksista, aiemmat teoriat sekä käsitteiden määrittely.

Tutkimuksen edetessä havahduin siihen, että määrällinen tutkimusmenetelmä ei riitä, vaan halusin syventää vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Pohdin paljon eri tutkimusmenetelmien avulla saatavia vastauksia ja valitsin tietoisesti sekä määrällisen että laadullisen tutkimusmenetelmän

samalla tiedostaen, että niiden soveltaminen vie aikaa. Alkuvaiheessa minulla oli vahvasti Tarja Heikkilän (2005, 13) esittämä ajatus siitä, että tutkimusmenetelmän tavoitteena on saada vastaus kysymyksiin, jotka pohjautuvat tutkimusongelmiin. Tiedostin jo hyvin alkuvaiheessa sen, että minua ei tyydyttänyt pelkkä numeerinen tieto, vaan halusin syventää näiden pitkittyneiden lastensuojelutarpeen selvitysten syitä. Juuri tästä syystä tutkimuksessani on käytetty sekä kvantitatiivista tutkimusaineiston analyysia että kvalitatiivista sisällönanalyysia. Itselläni ei ollut tutkimuksen alkuvaiheessa vielä valmista teoriaa, jonka avulla olisin suunnannut tekstidokumenttien sisältämää tietoa. Omassa tutkimusprosessissani tutkimukseni eteni ensin tekstiaineistosta teoriaan. Tämän jälkeen palasin takaisin teoriasta käytäntöön yksittäisten selvitysten analyysin avulla (ks. esim. Vilka 2007, 25).

Tutkimukseni eteni vaiheittain ja aivan ensimmäisenä tarvitsin tutkimusluvan tarvittavaan aineistoon. Lähdeaineisto koostuu sekä primääri- että sekundääriaineistosta. Primääriaineisto on tekstidokumentteja, ja se muodostuu tutkimuskaupungin pitkittyneistä lastensuojelutarpeen selvityksistä (N=231). Sekundääriaineisto muodostuu teorioista, aiemmista tutkimuksista ja muusta kirjallisuudesta. Tähän sekundääriaineistoon vertaan primääriaineistosta saatuja tuloksia ja käytän sekundääriaineistoa tulkinnan tekemisen apuna.

Tutkimusaineistosta pääsin tekemään päätelmiä vasta esitöiden jälkeen. Tutkimusluvan hakemisen ja saamisen jälkeen seurasi tutkimuksen toinen vaihe eli primääriaineiston sisältämien tietojen tarkistus. Tarkistin aineistosta mahdolliset puutteet ja virheellisydet. Kolmas vaihe oli aineiston järjestäminen saadun tiedon tallennusta ja analysointia varten. Tämä aineiston järjestäminen vaati suurta huolellisuutta, sillä lastensuojelutarpeen selvitykset sisälsivät yllättävän paljon määrällisiä muuttujia. Tuloksen luotettavuuden varmistamiseksi kävin primääriaineiston kolme kertaa läpi, ja merkitsin jokaisesta lastensuojelutarpeen selvityksestä etukäteen määritellyt arvot eri muuttujista. Ensimmäisen aineiston tietojen tarkistamisen jälkeen tarkistin vielä systemaattisesti kaksi kertaa, että aineiston läpikäyminen ja sitä kautta saadut vastaukset antoivat jokaisella mittauskerralla samanlaisen tuloksen.

5 AINEISTON KVANTITATIIVINEN ANALYYSI

Tutkimuksessa kokosin primääriaineistosta erilaisia muuttuvia ja mitattavissa olevia tekijöitä, jotka olivat löydettävissä lastensuojelutarpeen selvityksistä ja niihin johtaneista lastensuojeluilmoituksista. Käsittelin primääriaineistoa useassa eri vaiheissa. Aloitin aineiston käsittelyn lukemalla ensin kaikki pitkittyneet lastensuojelutarpeen selvitykset (N= 231) sekä selvityksiin johtaneet ilmoitukset läpi. Tässä tutkimuksen kvantitatiivisessa osiossa etsin aineistosta muuttujia ja koodasin ne erilaisten muuttujaluokitusten mukaisesti (Hirsjärvi ym. 2006, 209–211).

5.1. Huolenaiheet lastensuojeluilmoituksissa

Jaottelin selvitykset seuraaviin luokkiin sen mukaan millainen huolenilmaisu oli johtanut selvityksen tekemiseen. Luokitus perustuu tutkimuskaupungissa käytettyyn asiakastietojärjestelmään. Asiakastietojärjestelmän lastensuojelu- osiossa on olemassa valmis lastensuojeluilmoitus- lomake, jossa on yhteensä 36 erilaista huolenaihetta. Lastensuojeluasias tulee vireille, kun ilmoitus kirjataan asiakastietojärjestelmään. Kun sosiaalityöntekijä käsittelee vireille tulon, hän arvioi minkä huolen perusteella lastensuojeluilmoitus on tehty. Samalla hän tekee ratkaisun siitä ryhtytäänkö tekemään selvitystä vai ei. Tutkimuskaupungissa erityyppisiä huolenaiheita oli vuonna 2013 esiintynyt yhteensä 28. Nämä huolenaiheet ja niiden esiintymiskerrat on esitetty seuraavassa luettelossa.

Luettelo 1. Lastensuojeluilmoituksessa esiintyvä huoli ja ilmoitusten kokonaislukumäärä (N)

1. vanhempien jaksamattomuus (N=40)
2. perheväkivalta tai sen uhka (N=33)
3. vanhempien päihteidenkäyttö (N=28)
4. lapsen päihteidenkäyttö tai käyttöepäily (N=27)
5. lapsen turvattomuus (N=12)
6. vanhempien psyykinen terveys (N=12)
7. perheristiriidat (N=9)
8. lapsen pahoinpitelyn epäily (N=8)
9. lapsen psyykinen vointi (N=8)
10. puutteet lapsen perushoidossa (N=6)
11. lapsen ja vanhemman väliset ristiriidat (N=6)

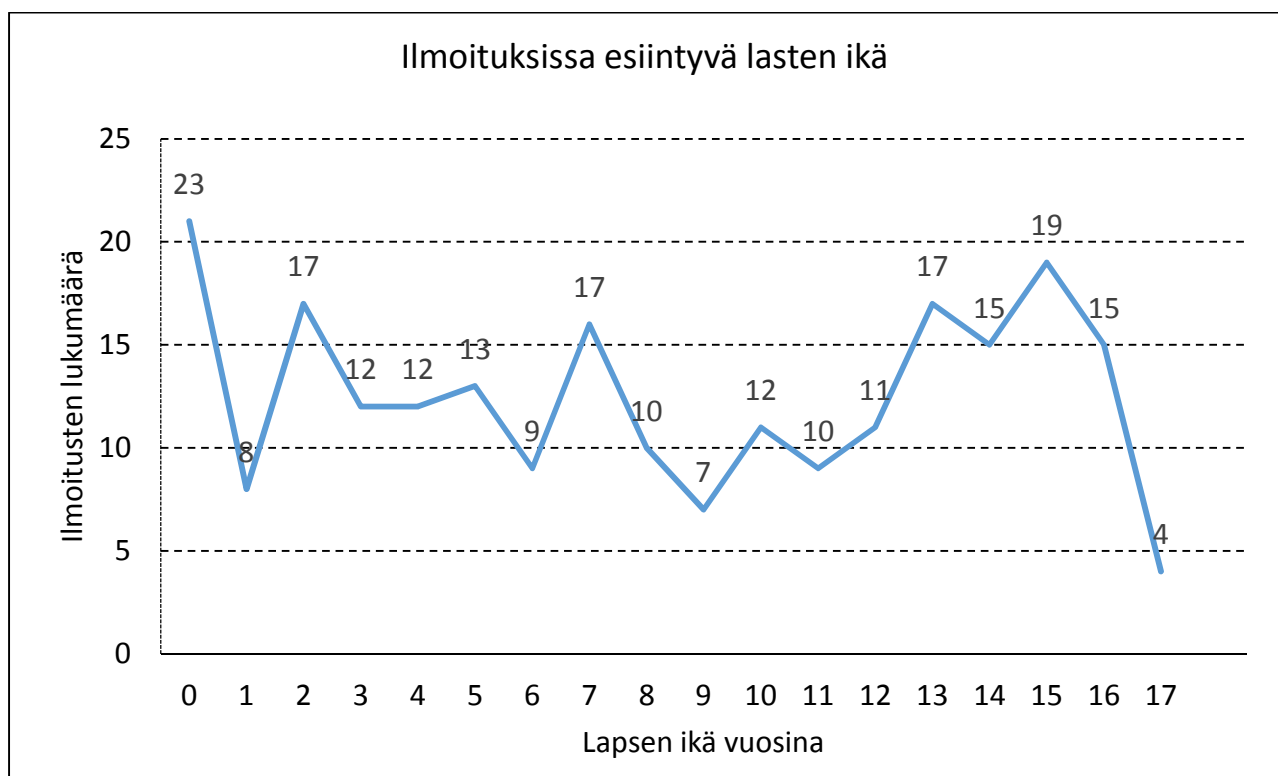
12. lapsen väkivaltakokemus (N=6)
13. näpistys tai väärän henkilötiedon antaminen (N=6)
14. lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (N=4)
15. lapsen rikollisuus (huumausainerikokset, raiskausepäilyt, rattijuopumukset) (N=4)
16. asumiseen liittyvät tekijät (N=3)
17. koulunkäyntiin liittyvät tekijät (N=3)
18. vanhempien kasvatustapa (N=3)
19. lapsen heitteellejättö ja vanhemman päihteiden käyttö (N=2)
20. lapsen pahoinpitely (N=2)
21. alaikäisen raskaus (N=2)
22. lapsen fyysinen vointi (N=1)
23. lapsen väkivaltainen käyttäytyminen (N=1)
24. muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat (N=1)
25. vanhemman/ vanhempien fyysinen terveys (N=1)
26. lapsen huolto- ja tapaamisasia (N=1)
27. lapsen tupakointi (N=1)
28. perheen kriisitilanne (N=1)

Koodasin jokaisen lastensuojeluilmoituksen (N=231) vielä pienempiin osiin eli kirjasin jokaisesta tapauksesta ylös seuraavat tiedot: lapsen iän, lapsen äidinkielen, lapsen huoltosuhteen, ilmoittajatahon, ensimmäisen tapaamisen ajankohdan ilmoituksen tekemisestä (kuukaudet, päivät), selvityksen keston (kuukaudet, päivät), yhteistyötahot lastensuojelutarpeen selvityksen tekemisen aikana, selvityksen aikana mahdollisesti muuttuvan tekijän sekä selvityksen jälkeen tehdyn ratkaisun lastensuojelun asiakkuuden jatkumisesta tai päättymisestä.

Kvantitatiivisen mittaamisen alkuvaiheessa kaikki oli vielä mahdollista, sillä edellä mainittujen tietojen välillä saattoi olla jokin yhteys. Tämä vaihe oli hyvin aikaa vievä ja vaati huolellisuutta. Yksi yhteys olisi voinut olla, että tietty ammattiryhmä (esim. opettajat) tekee tiettyntyyppisistä huolenaiheista ilmoituksia. Toisaalta myös huolenaiheen ja selvityksen kestolla olisi voinut olla yhteys. Tämän tyyppittelyn ja jaottelun kautta pyrin saamaan kuvailevaa tietoa perusmuuttujista. Seuraavaksi tyyppittelin tämän reaali maailman tilannetta edustavan täydellisten yksilöiden joukon (=perusjoukon lastensuojeluilmoituksia). Tutkimuksen ensimmäiseen vaiheeseen liittyi myös se havainto, että selvitysten lukeminen vei paljon voimia ja energiaa. Olin yllätynyt siitä, kuinka paljon

lasten elämässä oli epäkohtia. Mieleeni ei kuitenkaan tullut, että olisin jättänyt selvitysten lukemisen puolitiehen, sillä koin, että kvantitatiivisella analyysillä selkiytin tutkimukseni rajaamista.

Ensimmäinen mittaus, jonka tein koko aineistolle, oli ilmoituksissa esiintyvä lasten ikä, joista tein murtoviivadiagrammin. Murtoviivadiagrammin avulla pyrin tarkastelemaan sitä onko lastensuojeluilmoituksissa esiintyvä lasten ikä jakautunut normaalijakauman mukaisesti. Normaalijakauma on jatkuva, hyppäyksetön jakauma, jonka arvot voidaan määrittellä mistä kohdasta tahansa. Käytännössä voidaan ajatella, että se muodostuu äärettömän monista vierekkäisistä pylväistä. Normaalijakauma on symmetrinen, ja siitä seuraa, että keskiarvo, mediaani ja moodi ovat samassa pisteessä. Tästä aineistosta en saanut symmetristä normaalijakaumaa, vaan epäsymmetrisen viivadiagrammin.

Kuvio 3. Murtoviivadiagrammi kuvaa lasten ikää graafisena esityksenä.

Tutkittavassa aineistossa lasten ikä oli jakautunut yllä olevan käyrän mukaisesti. Sitä tarkastelemalla voi havaita, että ilmoituksissa esiintyvä lasten ikä ei ole jakautunut normaalikäyrän muotoon, vaan siinä on pikemminkin eroteltavissa tiettyyn ikäryhmään liittyviä huippukohtia: ensimmäinen riski-

ikä sijoittuu alle vuoden vanhoihin, toinen kaksivuotiaisiin, kolmas koulutulokkaisiin ja neljäs yläkouluikäisiin.

Murtoviivadiagrammi vahvistaa sitä käsitystä, että ennaltaehkäisevän lastensuojelun tarve on tunnistettavissa lapsen normaaliin kehityskaareen kuuluvissa siirtymävaiheissa. Huolta pitää kantaa jatkuvasti siitä, että vuorovaikutus toimii eri palveluntarjoajien välillä. Lastensuojelulain (lsL 1 §) lähtökohtana on, että lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lain tarkoituksena on, että nämä oikeudet turvataan vaikuttamalla lasten kasvuoloihin, tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla tarpeen mukaan perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua. Lapsella on oikeus avohuollon tukitoimiin ja tämä tulisi nähdä lapsen oikeutena positiiviseen erityiskohteluun. Lapsi on heikommassa asemassa kuin aikuinen ja tarvitsee näiltä osin tosiasiallisen tasa-arvonsa turvaamiseksi positiivista erityiskohtelua (vrt. Suomen perustuslaki, PeL 731/1999, 6 §).

Lapsen kehityksellisissä siirtymävaiheissa painopiste tulee olla lapsen hyvinvointia turvaavissa tekijöissä. Tällaisia hyvinvointia turvaavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi toimivat suhteet perheeseen, ikätovereihin, kuten koulukavereihin sekä muuhun lähipiiriin. Kyse on fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta perusturvasta, joiden tulisi toteutua lapsen omassa kodissa peruspalveluiden tukemana. Muutokset eri systeemeissä ja konteksteissa, kuten perheen muutto toiselle paikkakunnalle, perheen hajoaminen, lapsen siirtyminen uuteen kouluun, läheisen kuolema tai uuden perheenjäsenen syntyminen, voivat vaikuttaa lapsen suojelun tarpeeseen. Taustalla voi olla myös vanhempien välinen tai toisen vanhemman aiheuttama konflikti lasten huollosta ja tapaamisista ja samanaikainen vanhemman tai ulkopuolisen tahon ilmaisema huoli lapsen turvallisuudesta, terveydestä tai hyvinvoinnista.

5.2. Kuka tekee ilmoituksia ja mistä syystä?

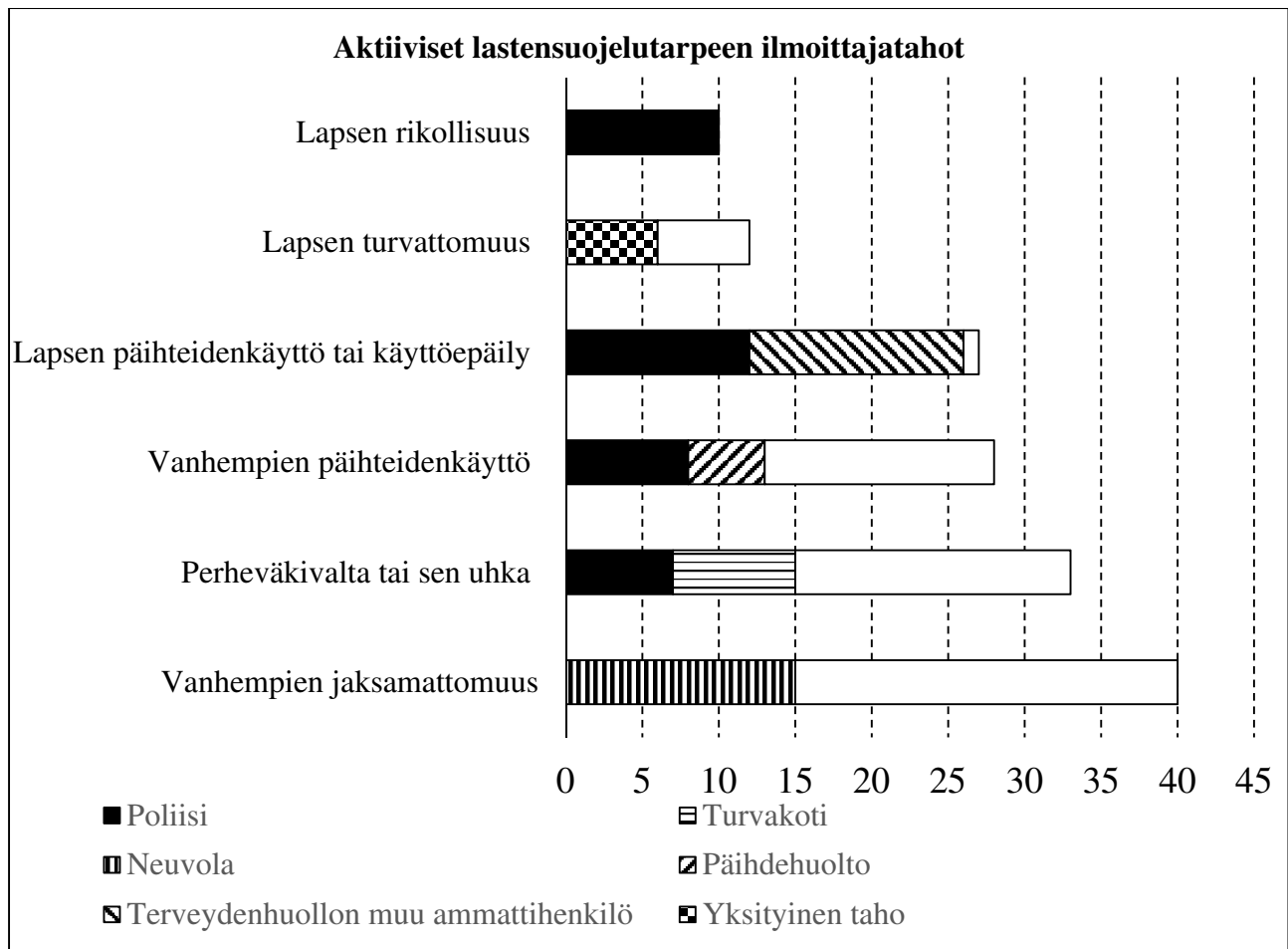
Tarkentavien tutkimuskysymysten avulla (*Kuka tekee ilmoituksia? Mikä on ilmoitusten tekemisen syy?*) etsin yhteyttä sille, löytyykö joku yhteinen nimittäjä ilmoituksen tekijän ja ilmoituksessa esiintyvä huolenaiheen välillä. Pohdin myös sitä, määrittelevätkö eri ammattiryhmät huolenaiheita eri tavalla. Tämän selvittämiseksi tyypittelin lastensuojelutarpeen selvityksissä tarkentuneet huolenaiheet, jotka olivat suurelta osin samankaltaisia kuin lastensuojeluilmoituksissa esiintyvät huolenaiheet. Tarkentuneet huolenaiheet ja niiden esiintymistiheys on esitetty seuraavalla sivulla.

Luettelo 2. Lastensuojelutarpeen selvityksissä tarkentuneet huolenaiheet

1. vanhempien jaksamattomuus (N=40)
2. perheväkivalta tai sen uhka (N=33)
3. vanhempien päihteidenkäyttö (N=28)
4. lapsen päihteiden käyttö (N= 27)
5. vanhempien psyykkinen terveys (N=12)
6. lapsen turvattomuus (N=12)
7. lapsen fyysiseen vointiin liittyvät tekijät (N=10)
8. lapsen rikollisuus (N=10)
9. perheristiriidat (N=9)
10. lapsen pahoinpitelyn epäily (N=8)
11. lapsen psyykkinen vointi (N=8)
12. lapsen ja vanhemman väliset ristiriidat (N= 6)
13. puutteet lapsen perushoidossa (N=6)
14. lapsen väkivaltakokemus (N=6)
15. vanhemmista johtuvat syyt (N=6)
16. lapsen väkivaltakokemus (N=6)
17. asumiseen ja koulunkäyntiin liittyvät tekijät (N=6)

Edellä mainittu luettelo vahvistaa sitä havaintoa, että lastensuojeluilmoituksissa esiintyneisiin huolenaiheisiin puututtiin ja niitä selvitettiin lastensuojelun sosiaalityön kontekstista käsin. Pauli Niemelän (2011, 36) mukaan ”voidakseen auttaa ja tukea oikealla tavalla asiakkaan hyvinvointia sosiaalityöntekijän on tehtävä ensin huolellinen – tai kuten Murdoch sanoisi tarkkaavainen – tapaustutkimuksellinen taustaselvitys kyseisen tapauksen elämäntilanteesta ja todellisesta avuntarpeesta. Asiakkaalla on oikeutettu odotus saada asianmukaista apua, pätevää työskentelyä ja inhimillistä kohtelua. Muun muassa tämän vuoksi sosiaalityön koulutuksessa tutkimuksellisen osuuden painottaminen on tärkeää. Vasta tutkivalla työotteella asiakkaan ongelman hahmottaminen ja käsittely on mahdollista.” Tutkimuskaupungin lastensuojelutarpeen selvityksissä lastensuojelun sosiaalityöntekijät ottivat kantaa siihen, onko lapsella riittävästi suojaavia tekijöitä tämänhetkisessä elämäntilanteessa. Juha Hämäläinen ja Pauli Niemelä (2014, 94) toteavat, että on tärkeää tarkastella hyvinvointia jokapäiväisessä elämässä toteutuvana olemisena, jolloin se merkitsee *hyvää elämistä ja hyvää elämää*.

Seuraavaksi tarkastelin lastensuojeluilmoituksen tekijän ja huolenaiheen välistä yhteyttä. Pyrin löytämään yhtäläisyyksiä sille, tekeekö joku ammattiryhmä tietyn tyyppiseen huolenaiheeseen liittyviä lastensuojeluilmoituksia. Seuraavassa kuviossa esiintyvät ne huolenaiheet, joissa eräät ilmoittajat ovat olleet erityisen aktiivisia

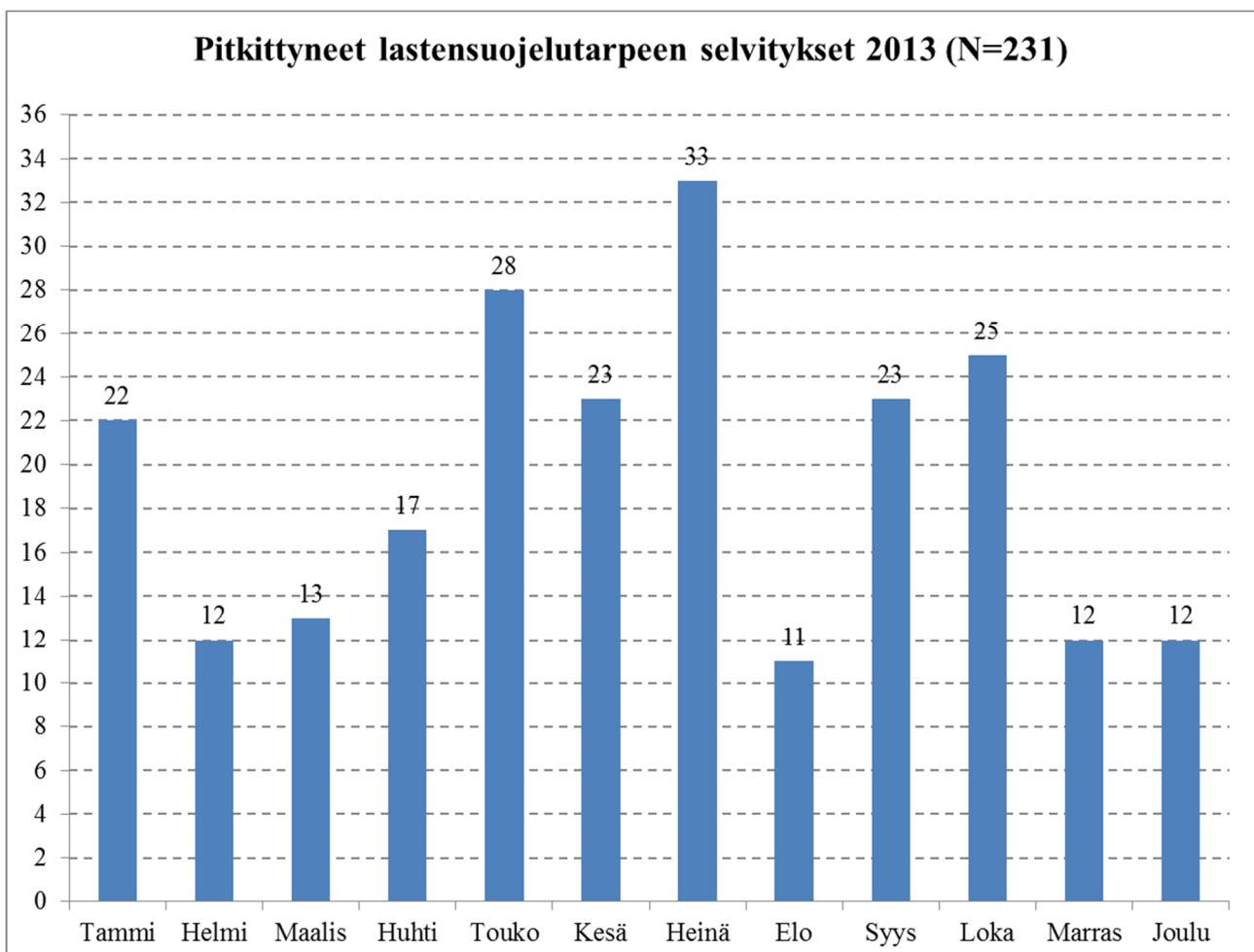

Kuvio 4. Aktiiviset ilmoittajat eräissä lastensuojelutarpeen selvityksissä.

Kuviota tarkastelemalla voi havaita, että tutkimuskaupungissa kaikki lapsen rikollisuuteen (10 kpl) liittyvät huolenaiheet tulivat poliisilta. Lapsen turvattomuuteen liittyvät huolenaiheet tulivat lastensuojelun tietoon lähes puolessa tapauksissa yksityiseltä taholta (7 kpl). Lasten päihteidenkäyttöön liittyvät huolenaiheet tulivat pääosin poliisilta (12 kpl) ja terveydenhuollon ammattihenkilöiltä (14 kpl). Vanhempien jaksamattomuuteen liittyvät huolenilmaisut tulivat pääosin neuvolasta (15 kpl). Alle kouluikäisten lasten vanhempien jaksamattomuus näyttäytyi vahvasti lastenneuvolan terveydenhoitajien vastaanotoilla. Äitien yksinäisyys ja läheisverkostojen puute lisäsivät myös äitien tuen tarvetta.

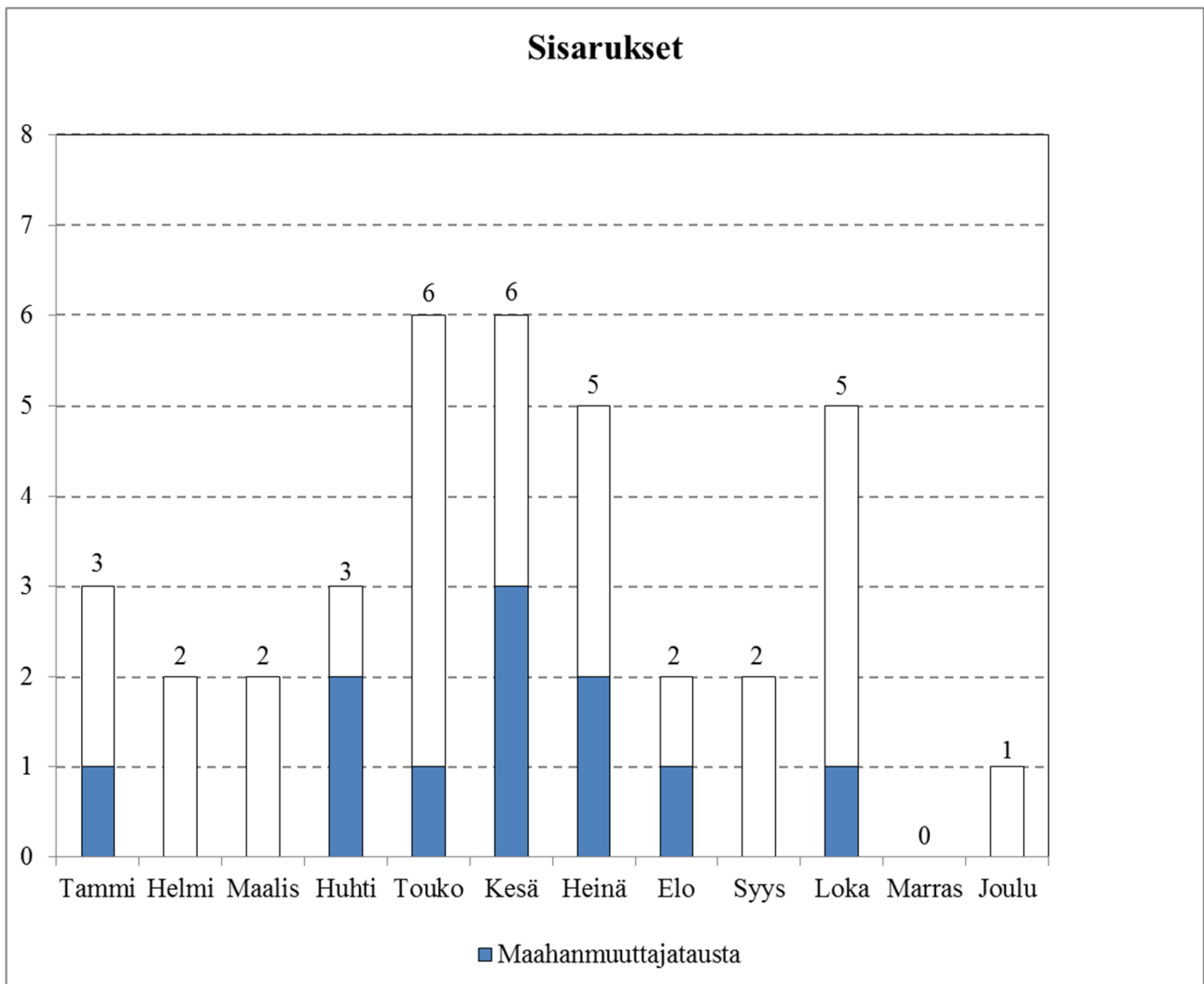
5.3. Monilapsiset perheet ja selvitysten pitkittyminen

Vuonna 2013 tutkimuskaupungissa valmistui yhteensä 375 lastensuojelutarpeen selvitystä. Lain asettama määräaika (3 kk) ylittyi 231 selvityksen kohdalla. Lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen kosketti 280 perhettä vuonna 2013. Kuviossa 5 esitetään kuukausittain valmistuneet lastensuojelutarpeen selvitykset, jotka olivat pitkittyneet.

Kuvio 5. Lastensuojelutarpeen selvitysten tarkastelu kuukausittain vuonna 2013.

Vuoden 2014 lopulla, kun tutkimukseni oli lähes valmis, saimme kuulla Rautavaaran (26.10.2014) ja Kuopion (29.11.2014) perhesurmista, joissa pienet lapset menettivät traagisella tavalla henkensä. Mietin, onko mahdollista, että tutkimuskaupungissa monilapsisten perheiden avuntarpeeseen vastaaminen olisi pitkittynyt? Selvittääkseni tuota kysymystä, päätin vielä tarkastella sisaruksista tehtyjä, pitkittyneitä lastensuojelutarpeen selvityksiä omana kokonaisuutenaan (yhteensä 37 kpl). Tutkimusaineistossa 11 sisarussarjalla oli maahanmuuttajatausta.

Kuvio 6. Sisarukset pitkittyneissä lastensuojelutarpeen selvityksissä.

Vertailemalla kuvioita 5 ja 6 voi havaita, että erityisesti niinä kuukausina kun selvityksessä oli useita suuria perheitä, joista osa oli maahanmuuttajataustaisia, selvitysten tekeminen pitkittyi. Maahanmuuttajataustaisten sisarusten kohdalla sisarusten lukumäärät (2-5 sisarusta) olivat kantäväestöstä huomattavasti suuremmat ja sisarusten ikäerot pienemmät. Maahanmuuttajaperheessä

saattoi olla alle kouluikäisiä lapsia neljä (lokakuussa 0-, 3-, 5-, ja 6- vuotiaat sisarukset), joista kaikista tehtiin lastensuojelutarpeen selvitys. Molempia sekä alle kouluikäisiä että kouluikäisiä sisaruksia oli joissakin maahanmuuttajaperheissä viisi (kesäkuussa 0-, 2-, 5-, 7- ja 9-vuotiaat sisarukset, heinäkuussa 0-, 1-, 5-, 6- ja 9-vuotiaat sisarukset sekä elokuussa 7-, 7-, 12-, 14- ja 16-vuotiaat sisarukset). Kantaväestön sisarussarjat olivat pienempiä kuin maahanmuuttajataustaisten perheiden sisarussarjat eli kahden sisaruksen perheitä oli 20 ja kolmen sisaruksen perheitä oli kuusi.

6 HYVINVOINTIA UHKAAVIA TEKIJÖITÄ

Lastensuojelulainsäädäntöä sovellettaessa on suojelun tarvetta arvioitava nimenomaan lapsen näkökulmasta. Perheen normaalitilanteessa lastensuojelulainsäädäntöä ei tarvitse soveltaa, sillä silloin vanhemmat kykenevät huolehtimaan lapsestaan peruspalveluiden tuella. Tilanteessa, jossa lastensuojelulainsäädännön soveltaminen tulee ajankohtaiseksi, on turvattava ensisijaisesti lapsen etu. Tässä tutkimuksen kuudennessa pääluvussa analysoin kolme lastensuojelutarpeen selvitystä, joissa lapsen hyvinvointia uhkaavat tekijät ovat vahvasti lapsen mikrosysteemissä esiintyviä tekijöitä. Analysoidut tapaukset olen valinnut siten, että ne edustavat kolmea yleisintä huolenaihetta, jotka olen selvittänyt tutkimuksen primääriaineistosta kvantitatiivisen analyysin avulla luvussa 5. Huolenaiheet ovat vanhempien jaksamattomuus, perheväkivalta tai sen uhka sekä vanhempien päihteiden käyttö.

6.1 Vanhempien jaksamattomuus

Tutkimusaineistossa suurin lasten hyvinvointia uhkaava tekijä oli vanhempien jaksamattomuus (N=40). Aineiston 40 selvityksessä todettiin, että lapsen asiakkuuden syynä olivat puutteet vanhempien jaksamisessa. Lasten ikä vaihteli välillä 1 kk - 16 vuotta. Alle vuoden ikäisiä lapsia oli yhdeksän. Maahanmuuttajataustaisia lapsia oli 15. Pääosin lapset olivat vanhempiensa yhteisessä huollossa. Vain kolmesta lapsesta toisella vanhemmalla oli yksinhuolto.

Tässä ensimmäisessä tapausesimerkissä analysoin vanhemman jaksamiseen liittyvää lastensuojelullista huolta. *(Tapaus A, selvityksen kesto 3 kk 16 pvää) lasten äiti oli käynyt lastenvalvojan luona keskustelemassa avioerosta vuonna 2009. Hän oli jo tuolloin kauan miettinyt avioeroa, mutta mies ei halunnut erota. Perheessä oli siihen aikaan useita alaikäisiä lapsia, ja mies kävi töissä. Viikonloppuisin ja lomien aikoina mies joi. Äidillä oli diagnosoitu paniikkihäiriö, ja hän oli yrittänyt itsemurhaa. Äiti koki pahaa oloa, stressiä perheen tilanteesta sekä miehen juomisesta. Lapset hakivat turvaa toisistaan. Välillä äiti makasi sängyssä koko päivän eikä jaksanut nousta ylös. Äiti kertoi lastenvalvojalle tarvitsevänsä tukea, mutta toisaalta hän pelkäsi, että lapset otetaan huostaan. Perhe sai tuolloin jonkin aikaa lastensuojelun avohuollon tukitoimia kotiin, ja he olivat kokeneet sen myönteisenä asiana. Varsinaista lastensuojelutarpeen selvitystä ei silloin tehty, vaan avohuollon tukitoimet käynnistettiin perheen äidin jaksamisen tueksi.*

Neljä vuotta tämän ensimmäisen ilmoituksen kirjaamisen jälkeen koululääkäri teki lastensuojeluilmoituksen eräästä perheen lapsista. Kouluterveydenhoitajan tarkastuksessa oli tullut

esille lapsen vaikea masennus. Tällä kertaa selvityksen tekemisen yhteydessä tuli esille, että vanhemmat olivat eronneet ja nuori oli kokenut vakavaa koulukiusaamista. Koulunvaihdon myötä nuoren kaveripiiri oli vaihtunut, ja mieliala oli ollut alavireinen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä keskusteli sekä äidin että isän, nuoren itsensä sekä nuorisopsykiatrian poliklinikan työntekijän kanssa. Käytyjen keskustelujen ja havainnoinnin perusteella sosiaalityöntekijä päätyi siihen, että nuori ei ole lastensuojelun avun ja tuen tarpeessa.

Tämä edellä kerrottu esimerkki kertoo myös systeemimaailmassa esiintyvistä ilmiöistä nimeltään koulukiusaaminen, joka omalta osaltaan oli uhannut lapsen hyvinvointia. Koulu on olennainen osa lapsen mesosysteemiä ja sillä tavoin kunnallisen tason ohjausmekanismeilla ja linjauksilla koulutoimessa on vaikutusta yksittäisen oppilaan hyvinvointiin. Näkemysni mukaan lapsen oma elämämaailma oli järkkynyt useiden vuosien ajan, sillä hän oli kokenut ydinperheessään isän alkoholismin, äidin psyykkisen oireilun ja lopulta vanhempien avioeron. Nämä edellä mainitut seikat olivat kuormittaneet lasta psyykkisesti jo vuosien ajan. Jossain vaiheessa lapsi joutui vielä koulukiusatuksi ja vaihtoi koulua. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että koulukiusaamistilanteissa oppilaat eivät voi valita, suostuvatko he astumaan ympäristöön, koska oppivelvollisuus pakottaa käytännössä tietyn ikäiset henkilöt kouluun.

Kokonaisuudessaan vanhempien jaksamattomuutta käsittelevien lastensuojelutarpeen selvitysten (N=40) tekemisen aikana tilannetta positiiviseen suuntaan muuttavia tekijöitä olivat kotipalvelun aloittaminen perheessä, huoltajan ohjaaminen mielenterveyspalveluiden piiriin sekä tiivis yhteistyö aikuissosiaalityön kanssa. Lähes puolet selvityksistä johti siihen, että lapsen asiakkuus jatkui lastensuojelussa, vaikka yhteistyötä oli koko selvityksen ajan tehty koulun, neuvolan, kotipalvelun, perheneuvolan tai perheohjaajien kanssa. Lisäksi 20 selvityksen kohdalla tuli esille se, että vanhemman jaksamattomuus oli aiheuttanut niin suuria ongelmia, että selvityksen valmistuminen jatkui yli puoli vuotta. Lastensuojelutarpeen selvityksissä näyttäytyi jonkin verran perhevapaalla olevien äitien väsymys ja masentuneisuus sekä maahanmuuttajataustaisten äitien väsymys. Lähes puolella maahanmuuttajataustaisella lapsella (47 %) asiakkuus jatkui lastensuojelussa siitä syystä, että vanhemman jaksamisessa oli puutteita. Neuvolan rooli oli erityisen merkityksellinen juuri näiden asiakasryhmien oireiden tunnistamisessa.

Edellä esitetyt tulokset vahvistavat käsitystä, että yhä enemmän lastensuojeluun joudutaan turvautumaan silloin kun vanhemmat ovat avuttomia kasvatustehtävässään. Lapsen arki on kaoottista

eikä turvaavaa antavia rutiineja ole riittävästi. Vanhemmat saattavat tarvita ohjausta ja neuvontaa näissä asioissa. Lastensuojelun asiakkaaksi onkin tullut uusia ryhmiä. Synä voivat olla myös vaikeudet perheen vuorovaikutuksessa tai perhe-elämän kaoottisuus. Marja Peltola (2014, 38) tunnistaa asiantuntijapuheessa ihanteeksi nostetun *tavallisen* tai *normaalin* perheen; kuitenkin määritellen tavallisuus asumisolojen, perhemuodon, tulotason ja sosiaalisen statuksen kaltaisten tekijöiden kautta, jolloin se viittaa keskiluokkaisiin perhe-elämän piirteisiin. Peltolan mukaan tavallisuuteen liittyvällä retoriikalla on myös etnistynyt ulottuvuutensa: se nostaa normeiksi valkoihoisuuden ja suomalaisuuden. Esimerkiksi Katja Yesilovan (2009, 178–196) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa ongelma- tai riskiperheiksi nähdään perheet, jotka yhtäältä elinolojen, taloudellisen tilanteen tai lasten lukumäärän, toisaalta sukupuolten tai sukupolvien välisten suhteiden järjestämisen osalta eivät täytä normatiivisia odotuksia. Suomessa onkin korostuneen perhettä koskevan huolipuheen ja ”varhaisen puuttumisen” retoriikan kautta 1990-luvulta lähtien yhä tarkemmin pyritty kontrolloimaan ja suuntaamaan vanhemmuutta kohti tietynlaista, asiantuntijapuheessa määriteltyä vastuuta ja moraalialia (Harrikari 2008, 121–128; Peltola 2014, 40).

Vanhempien jaksamattomuutta on vaikea määritellä, ja kuitenkin lapsen hyvinvoinnin selvittäminen vanhempien jaksamattomassa tilanteessa on lastensuojelun sosiaalityöntekijälle kuuluva tehtävä. Millainen sitten on jaksava vanhempi? Ovatko jaksamattomien vanhempien lapset syrjäytymisvaarassa? Edellä esitettyihin kysymyksiin vastaaminen on haasteellista, koska perheen sisäisiä asioita on pitkään pidetty perheen sisäisinä, oikeudesta vapaana, alueena. Aiemmin perhettä kohdeltiin juridisessa mielessä pikemminkin yhtenäisenä kokonaisuutena kuin että perheenjäsenillä olisi yksilölliset oikeudet. (Nieminen 1998, 93.) Tätä on tulkittu niin, että perheoikeuden piirissä modernisaatio tapahtui jonkin verran myöhässä muuhun oikeusjärjestykseen verrattuna. Lapsen aseman muutoksiin vaikuttavat ennen kaikkea perherakenteessa tapahtuneet muutokset. Kyseisessä rannikkokaupungissa näyttäytyy vahvasti maahanmuutto ja lisääntyneen maahanmuuton myötä lapsiväestöstä ja lasten perheistä on tullut aiempaa heterogeenisempi ryhmä (vrt. Helminen & Pietiläinen 2014, 22–28).

Myös syrjäytymisen käsitteeseen liittyy ongelmallisuutta. Suomessa on taloudellisen taantuman myötä keskusteltu jälleen enenevässä määrin nuorten syrjäytymisestä. Aiheellisesti eniten huolta kohdistuu ylisukupolviseen syrjäytymiseen, ja sen myötä on havahduttu pohtimaan myös 1990-luvun lamavuosien aikana tehtyjen leikusten pitkän aikavälin vaikutuksia nykyisen nuoren aikuisväestön elämänurille (Peltola 2014, 278). Tutkimusaineistossani näyttäytyi nuorten vanhempien

jaksamattomuus. Onko jopa mahdollista, että lastensuojelussa näyttäytyy Leena Eräsaaren (2014, 135) tekemä havainto siitä, että lakien ja organisaatiouudistusten lisäksi vallitsevat käytännöt nakertavat pohjaa yhteistyöltä elleivät kokonaan lopeta sitä. L. Eräsaaren mukaan esimerkiksi päivähoitossa ”lapsi on paketti, joka on säilytyksessä tuntiveloitusta vastaan. Välittäminen sanan kahdessa merkityksessä muuttuu yhä mahdottomammaksi ja työntekijöiden vieraantuminen lisääntyy.” (Emt. 135.)

Matti Kortteinen ja Marko Elovainio (2012, 164–166) toteavat, että sosiaalisen resilienssin käsitteessä on samanlaista intuitiivista vetoavuutta kuin keskustelussa ”syrjäytymisestä”. Heidän pohdintansa resilienssin käsitteestä on mielestäni hyvä esimerkki siitä, että erilaisten käsitteiden itsestään selvä sisältö ei välttämättä ole hyvä asia. Mihin sitten tällaisia käsitteitä tarvitaan? Kortteisen ja Elovainion mukaan resilienssin käsite avaa kysymystä syrjäytymisen mekanismeista tavalla, joka on ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen muutokseen sopiva. He pohtivat sitä, että jo kahdenkymmenen vuoden ajan olemme eläneet sellaista, aiempaan verrattuna poikkeuksellista historiallista ajanjaksoa, jonka kuluessa olemme saaneet tottua suuriin ja turbulenteihin rakenteellisiin muutoksiin. Tulevaisuus on epävarma ja tulemme jatkossakin elämään epävarmuudessa. Kukaan ei ole turvassa muutoksilta. Kortteinen ja Elovainio toteavat, että riittävä sosiaalinen integraatio on sosiaalisen resilienssin välttämätön ehto. Sellaiset ihmiset, jotka ovat oppineet luottamaan ja turvautumaan omaan lähipiiriinsä, todennäköisesti selviytyvät vaikeuksista ja vastoinkäymisistä muita paremmin. Meillä on olemassa myös toisenlaisia ihmisiä, disintegroituneita, jotka eivät selviydy yhtä hyvin. Tämän vuoksi on tärkeää pitää huolta toinen toisistaan yhteisöllisesti (emt. 164–166).

Aulikki Kananojan, Mikko Orasen ja Marjo Lavikaisen (2013, 75) laatimassa Toimiva lastensuojelu selvitysryhmän loppuraportissa todetaan, että julkinen valta on Suomessa tukenut kansainvälisesti tarkastellen poikkeuksellisen paljon lapsia ja perheitä jo 1900-luvun alusta alkaen. Vielä viime vuosisadalla lasten, nuorten ja perheiden tukien ja palvelujen järjestelmä edisti tehokkaasti lasten hyvinvointia. Selvitysryhmä arvioi, että tukien ja palveluiden kokonaiskustannuksista ei ole luotettavaa tietoa, mutta karkean arvion mukaan ne ovat jopa 20 miljardin euron suuruusluokkaa. Aikaisemmin tulokselliseen tuen ja palvelujen kokonaisuuden tehokkuus on parin viime vuosikymmenen aikana kyseenalaistunut yhteiskunnan ja hyvinvointihaasteiden muuttuessa. Selvitystyöryhmän mukaan on perusteltua kriittisesti arvioida aikanaan tehokkaan rakenteen ja toiminnan kykyä vastata 2020- ja 2030-lukujen haasteisiin.

Yhteiskunnallista toimintaa perusteltaessa voidaan vedota yleiseen oikeustajuun. Yleisesti ottaen ihmiset hyväksyvät sen, että julkinen valta kontrolloi lasten kasvuoloja perheessä sekä ennalta ehkäisevästi että korjaavasti. Lastensuojelulliset perheinterventiot näyttäisivät olevan ainakin siinä mielessä oikeutettuja, että ne vastaavat ihmisten yleistä oikeudentajua ja ihmiset tunnustavat niitä toteuttavan järjestyksen, niitä ylläpitävän normatiivisen säätelyn (Hämäläinen 2011, 51). Kyösti Raunion (2009, 113–117) mukaan lastensuojelussa joudutaan tasapainoilemaan normi- ja seurauseettisen ajattelun välissä. Tässä suhteessa työntekijöiden ja työorganisaatioiden välillä on eroavaisuuksia: toiset painottavat enemmän laille ja työlle asetettujen eettisten normien tarkkaa noudattamista, toiset tavoitteiden noudattamista. Ratkaisujen seurausten punnitseminen kuuluu olennaisesti rationaaliseen toimintaan, ja lastensuojelun päätösteoreettisessa mallintamisessa onkin kiinnitetty huomiota nimenomaan toiminnan seurausten ennakointiin (Kuokkanen 1990, 18–22 ; Munro 2002, 116–140).

Mikään lakiuudistus ei vielä riitä takaamaan lapsen oikeuksien toteutumista, vaan oikeuksien toteutuminen tapahtuu lainsoveltamisen kautta tosiasiallisessa viranomaistoiminnassa. Modernin lastensuojelun lähtökohtana on ajatus yhteisestä hyvästä, jota hyvinvointivaltio ja sen yhteiskunnalta oikeutuksen saaneet hyvinvointiammatillaiset tahtovat edistää (Hurtig 2003, 187–188). Yksittäinen työntekijä tai työryhmä toimii sosiaali- ja terveystoimen organisaatioiden sisäisten rajausten ja ohjausten velvoittamana. Rajaukset ja ohjeet määrittävät osaltaan työn eettisen toteuttamisen ehtoja. Eettisesti ristiriitainen tilanne organisaatioiden välisessä toiminnassa voi tulla näkyviin esimerkiksi silloin, kun nuoren auttamisen tavasta tai vastuunkantajasta ei päästä sopimukseen. Vaikka työntekijä suoriutuisi omasta tehtävästään hyvin, hän ei pysty vaikuttamaan organisaatioiden sääntöihin ja rajauksiin (Metteri & Hotari 2011, 77).

6.2 Perheväkivalta tai sen uhka

Seuraavaksi suurin syy lastensuojeluilmoituksiin oli perheväkivalta tai sen uhka (N=33). Perheväkivallan uhka vaatii nopeaa arviointia ja jalkautumista asiakkaan luokse. Yhteensä 33 selvityksessä todettiin, että väkivallan uhka vaarantaa vakavasti lapsen kehityksen ja turvallisuuden perheessä. Ilmoituksia tuli eniten turvakodilta (8), poliisilta (7), sosiaalityön muilta palvelualueilta (5) sekä hätäkeskuksesta (4). Lapsista 36 %:lla oli maahanmuuttajatausta.

Perheväkivallan uhasta on esimerkkinä tapaus B (selvityksen kesto 4 kk, 19 pvää), jossa nimetön ilmoittaja oli tehnyt lastensuojeluilmoituksen erityslapsesta, joka oli koulussa kertonut, että häntä lyödään ja raavitaan kotona. Lapsella oli havaittu kehossa mustelmia ja raapimisjälkiä. Lapsen käytös oli aggressiivista ja arvaamatonta. Ilmoittajan mukaan huoltajat kävivät töissä, vaikka toisella oli paljon poissaoloja töistä päihdeongelman vuoksi.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä teki selvityksen aikana yhteistyötä huoltajien, vammaispalvelun sosiaalityöntekijän ja terveydenhoitajan kanssa. Selvityksen aikana tuli ilmi, että lapsen raapimisjäljet ja mustelmat saattoivat tulla inhimillisissä hoito- ja kasvatustilanteissa. Lisäksi ilmeni, että lapsella oli suuria haasteita olla nykyisessä koulumuodossa, jossa siirtymätilanteet ja pettymysten käsittely uuvuttuivat lasta. Myös opettaja oli tilanteeseen turhautunut ja hän oli kertonut, että nykyinen luokkamuoto ei tukenut lapsen oppimista. Selvityksen aikana lapsen tilanteeseen tuli positiivinen muutos, kun hän vaihtoi luokkaa ja oppiminen alkoi sujua.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä totesi, että selvityksen aikana ei noussut huolta vanhempien päihteenkäytöstä tai väkivaltaisesta käytöksestä. Lapsen arki oli säännönmukaista ja turvallista, ja hänellä oli tukenaan vammaispalvelun tarjoamat palvelut.

Edellä kerrotussa tapauksessa tulee esille normaaliuden ja poikkeavuuden problematiikka. Vammaisen lapsen tilanne oli herättänyt huolta ilmeisesti perheen ulkopuolisessa henkilössä, ja hän oli tehnyt lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojelutarpeen selvityksen aikana tuli ilmi, että suurin ongelma ei ollutkaan mahdollinen perheväkivalta, vaan lapsen turhautuminen ja riittämätön tuki koulussa. Lapsi, jolla oli kehityksellisiä viiveitä, ei osannut kertoa turhautumisestaan, vaan se purkautui väkivaltaisena käytöksenä kotioiloissa huoltajiin. Näissä rajoittamistilanteissa lapsi sai myös itse jälkiä. Sosiaalityöntekijän rooliin liittyi vahvasti kontrollin ja tuen dilemma, sillä hän joutui arvioimaan sitä, toteutuuko lapsen oikeus sekä erityiseen tukeen että suojeluun. Lapsen asiakkuus ei jatkunut lastensuojelussa selvityksen tekemisen jälkeen.

Lasten syrjäytymisriskeistä käytävässä keskustelussa korostuu yksilö- ja perhekeskeisyys: lapsuuden hyvinvoinnin katsotaan riippuvan siitä, miten perhe voi yhteiskunnassa ja lapsi voi perheessä, mutta tällöin unohdetaan kysyä, miten voi se yhteiskunta, jossa perhe ja lapsi elävät. (Forssén, Laine & Tähtinen 2002, 81.) Jock Young (1999, 16) on myös luonnehtinut nyky-yhteiskuntaa eksklusiiviseksi, ulossulkevaksi, vastakohtana modernin ajan inklusiiviselle yhteiskunnalle: koska eronteko

normaaliuden ja ”poikkeavan toisen” välillä on vaikeutunut, raja-aidat ovat kaventuneen normaaliuden ympärillä joustamattomammat kuin koskaan.

Lapsuus ja nuoruus ovat tärkeitä kehitysvaiheita ihmisen elämässä. Lapsi itsenäistyy vähitellen, ja hän tarvitsee paljon aikuisen aikaa, tukea ja lohtua. Suurin osa suomalaisista lapsista voi hyvin, mutta pahoinvointi koskee yhä useampia ja nuorempia lapsia. Väestöliiton hallituksen puheenjohtaja, Maria Kaisa Aula toteaa, että isät ja äidit jäävät liian usein yksin kasvatustehtävässään. (Lehtimäki 2014, 14.). Myös perherakenne on muuttunut suuresti ja nykyinen perhekäsitys pitää sisällään monia vaihtoehtoisia malleja. On tarpeen palauttaa mieleen, että lapsen oikeuksista ryhdyttiin keskustelemaan jo 1800-luvulla. Toisen maailmansodan jälkeen keskustelu vilkastui, kun Kansainliitto vuonna 1924 laati Geneven julistuksen lapsen oikeuksista (Hakalehto-Wainio 2014, 134). Geneven julistuksen sisältöä kehitettiin edelleen YK:n vuonna 1959 hyväksymässä lapsen oikeuksien julistuksessa, johon sisältyi kymmenen periaatetta. Tämä julistus sisälsi muun muassa lapsen oikeuden nimeen ja kansalaisuuteen, lapsen oikeuden kasvaa ja kehittyä, lapsen oikeuden sosiaaliturvaan ja velvollisuuden asettaa lapsi ensisijalle suojelua ja apua annettaessa. Suvianna Hakalehto-Wainio (2014, 134) toteaa, että lapsioikeudellisessa lainsäädännössä ympäri maailmaa yleistavoitteena oli alun perin rakentaa kehikko lapsia koskevia perheoikeudellisia riitoja varten, säännellä omaisuuden siirtoja ja säilyttää perhesiteet. Isyyden lisäksi säädeltiin perimystä, avioerotilanteita, adoptioita, lastensuojelua ja nuorten rikoksenteekijöiden kohtelua. Lasta ei kuitenkaan vielä nähty oikeuksien haltijana eikä osallistujana vaan lähinnä sosiaalisena ongelmana ja suojelua tarvitsevana yhteiskunnan jäsenenä.

Lastensuojelussa työskentelevä sosiaalityöntekijä on jatkuvassa kontrollin ja tuen dilemmassa, ja hyvinvointivaltion eetoksen toteuttaminen sosiaalityön toiminnassa on jännitteistä. Vaikka hyvinvointivaltio rakentuu kansalaisten vahvoille oikeuksille, ne eivät toteudu yhdenvertaisesti eivätkä täysimääräisesti vaan oikeusturva jää usein näennäiseksi (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 7). Sosiaalityöllä on erityinen eettinen velvollisuus hyvinvointityönä. Jotta sosiaalityö voi toimia ongelmien ratkaisemiseksi, tarvitsemme edelleen osaavia, eettisesti herkkiä ja vahvoja sosiaalityön ammattilaisia. Väistämättä perus- ja ihmisoikeudet ovat tulleet vahvasti mukaan sosiaalityön arkeen sekä viranomaisen velvollisuuksien noudattamisen näkökulmasta että yksityisen kansalaisen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta katsottuna.

6.3 Vanhempien päihteiden käyttö

Tutkimusaineiston sisältämistä lastensuojelutarpeenselvityksistä kolmanneksi suurimman ryhmän muodostivat ilmoitukset (N=28), joissa vanhempien päihteidenkäyttö oli mainittu lasten hyvinvointia uhkaavana tekijä. Kahdeksan lasta oli alle yksivuotiaita. Lapset olivat keskimäärin seitsemänvuotiaita. Yksinhuoltajaäitien lapsia oli 13 joko avioeron tai lasten isän kuoleman vuoksi.

Tästä esimerkkinä on tapaus C (selvityksen kesto 3 kk 9 pvää), jossa koulussa oli noussut huoli nuoren alakuloisuudesta ja poissaoloista. Nuori oli tavannut koulussa säännöllisesti koulukuraattoria. Selvityksen tekemisen yhteydessä käsiteltiin huoltajien avioeroon johtaneita syitä. Isä oli avoimesti kertonut, että hänellä on ongelmia alkoholin kanssa. Hän kertoi juovansa pahaan oloon ja suruun. Isä oli myös kertonut, että hän kokee syyllistämistä lapsen pahasta olost. Selvityksestä kävi ilmi, että huoltajien erilleen muuton jälkeen nuori oli tavannut isäänsä epäsäännöllisesti. Syynä epäsäännöllisiin tapaamisiin mainittiin isän alkoholinkäyttö sekä se, että isällä ei ollut sellaista tietokonetta, jolla nuori olisi voinut pelata. Tapaamisten aikana isä oli ollut humalassa ja huutanut. Selvityksen tehneen sosiaalityöntekijän arvion mukaan tilanteessa ei ollut sellaista lastensuojelullista huolta, että asiakkuutta olisi ollut tarpeen jatkaa. Jatkotoimenpiteenä nuoren käynnit aktivoitiin nuorten psykiatriseen avohoitoon. Mielenkiintoisen tapauksesta tekee se seikka, että nuorella oli monta paikkaa, jossa hänen tuen tarpeensa oli havaittu: äidin luona, isän uusperheen luona sekä koulussa.

Jokin tässä mikrosysteemien vuoropuhelussa ei toiminut, ja nuori koki jäävänsä yksin. Mutta mikä oli lastensuojelullinen huoli? Oliko se isän päihteidenkäyttö, nuoren alakuloisuus vai koulupoissaolot? Nuorelle oli tehty jo koulukuraattorin toimesta lähete psykiatriselle poliklinikalle hänen tilanteensa arvioimiseksi. Samaan aikaan nuoren tilanteesta oli käynnistetty lastensuojelutarpeen selvitys. Nuoren mikrosysteemeissä oli havaittavissa paljon riskitekijöitä, jotka saattoivat liittyä tiedon puutteeseen, resurssien niukkuuteen, aikuisten stressiin sekä elämäntapoihin. Nämä riskitekijät vaurioittivat nuoren kasvua ja kehitystä (alakuloisuus ja koulupoissaolot). Tapausta voidaan tarkastella myös mesosysteemien välisen toimivuuden ja kommunikoinnin näkökulmasta. On hyvin mahdollista, että heikot mesosysteemit asettivat nuoren riskitilanteeseen. Mielestäni tässä selvityksessä lastensuojelun sosiaalityöntekijän roolina oli kannatella vuoropuhelua lapsen arkea jakavien mikrosysteemien välillä. Todennäköisesti kommunikointiyrietykset tuottivat tulosta, ja

nuoren kokonaistilanne selkiytyi. Selvityksessä näkyy myös viranomaisyhteistyön organisoimattomuus, hoitotahojen päällekkäisyys sekä poislähettämisen kulttuuri.

Yksi suuri syy lastensuojelun tarpeeseen on päihteiden käyttö. Lapsen kehitys vaarantuu, jos vanhemmilla on päihteidenkäyttöä tai jos lapsi tai nuori itse käyttää päihteitä. Suomalaisessa yhteiskunnassa on kautta aikojen pyritty kontrolloimaan päihteidenkäyttöä. Päihteiden ja lääkkeiden väärinkäyttö ovat yksi iso ongelma, joka näyttäytyy lastensuojelussa. Tiedossa on, että vanhempien päihteidenkäyttö aiheuttaa fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia haittoja koko perheelle ei vain päihdeongelmalliselle itselle. Kaikissa päihdepalveluissa vanhemmalta ei aina kysytä onko hänellä lapsia. Lastensuojelulaki edellyttää, että kun hoidetaan vanhemman päihdeongelmaa, myös alaikäinen lapsi pitää ottaa huomioon.

Päihdehoidossa olevien perheiden elämäntilannetta on tärkeää selvittää. Perheet ovat usein monimuotoisempia kuin miltä ensin vaikuttaa, sillä myös muualla asuvat lapset voivat kärsiä vanhemman päihdeongelmasta. Lapsi saattaa tavata toisella paikkakunnalla asuvaa päihdeongelmaista vanhempaansa säännöllisesti ja altistuu pahimmassa tapauksessa kaltoinkohtelulle. Lastenpsykiatri Anne Kaupin (2012, 126) mukaan tutkimuksessa kuolemaan johtaneista pahoinpitelyistä Suomessa ilmeni, että pahoinpitelevät vanhemmat ovat keinottomia ja kärsivät persoonallisuushäiriöistä ja päihdeongelmista. Myös vuonna 2014 julkaistussa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkimuksessa, joka on toteutettu yhteistyössä A-klinikkasäätiön kanssa (Perälä, Kanste, Halme, Pitkänen, Kuussaari, Partanen & Nykänen 2014) on arvioitu, että suomalaisista perheistä lähes joka viidennessä perheessä on päihdeongelmia. Ennalta ehkäisevän lastensuojelun näkökulmasta on tärkeää, että perheitä kohtaavilla työntekijöillä (neuvola, päivähoito, koulu) on herkkyyttä tunnistaa vanhempien mahdollinen päihteiden ongelmakäyttö ja valmiudet ottaa asia puheeksi. Puheeksi ottaminen voi olla ensimmäinen ja ratkaiseva askel lapsen hyvinvoinnin turvaamisessa.

Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (Yleissopimus lapsen oikeuksista

SopS 59–60/1991). Lastensuojelulaki on tyypillinen esimerkki avoimesta ja joustavasta normistosta. Se jättää tilaa oikeudelliselle harkinnalle ja intressipunninnalle. Keskeinen harkintaa ohjaava periaate on lapsen edun periaate. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi jokaisen lastensuojelutarpeen selvityksen kohdalla lapsen oikeuksien toteutumista. Arvioinnissaan sosiaalityöntekijän tulee pyrkiä täsmälliseen totuuteen. Tähän tehtävään liittyy myös käsitteellisen ja faktuaalisen totuuden erottaminen toisistaan. Immanuel Kant on korostanut, että näiden totuuksien erottaminen toisistaan ei ole ongelmatonta. Faktuaalinen totuus ei ole ”puhdasta”, vaan se edellyttää tai sisältää käsitteellisen komponentin. Faktuaalinen totuus koskee todellisuutta ja tosiasioita, jonka vastakohtana on käsitteellinen totuus, joka on asiain tiloista riippumaton, vailla tosiasiasisältöä, se kertoo vain jotain käytetystä käsitejärjestelmästä (Niiniluoto 1997, 135). Kantin mukaan ”empiirinen tietomme on yhdistelmä siitä, mitä saamme aistihavainnon kautta, sekä siitä, minkä tietokykymme itse lisää.”²

Toivon näkökulma ja suuntautuminen tulevaisuuteen voi olla yksi keino päästä eteenpäin hankalassa tilanteessa, jossa lastensuojelun sosiaalityötä tekevien viranomaisten työtä arvioidaan ulkopuolisin silmin. Tilanne ei ole helppo, jos ajattelemme tilannetta lapsen tai nuoren näkökulmasta, joka tarvitsee suojelua (Kannasoja & Svenlin 2011, 279). Tilanteen ratkaisemiseksi osallistumista ja suojelua täytyy tarkastella vastakkain tai rinnakkain eri vaiheissa. On hyvä asia, jos pystymme lapsen tai nuoren avulla saamaan sellaista tietoa, joka hyödyttää lasta tai nuorta itseään. Käytännön tilanteissa lastensuojelutarpeen selvitys antaa selkeän orientaation selvittää lapsen tai nuoren tilannetta. Tässä roolissa lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on lupa tehdä selvitystä ja hänestä tulee osa perheen vuorovaikutussuhteita ainakin selvityksen ajaksi.

---

² ”Ulkona paistaa aurinko” on faktuaalinen totuus, jos ja vain aurinko paistaa. ”1+1=2” on käsitteellinen totuus ja kertoo lukuja koskevasta sopimuksesta. Näin on sovittu.

7 HYVINVOINTIA TURVAAVIA TEKIJÖITÄ

Tarkastelen seuraavaksi hyvinvointia turvaavia tekijöitä sekä yksilön perusoikeuksista että yleisen turvallisuuden näkökulmasta. Analysoin kolme lastensuojelutarpeen selvitystä, jotka ovat nousseet esiin aineiston kvantitatiivisessa analyysissä pääluvussa 5. Tuon esille myös niitä näkökulmia, joista lastensuojelua koskevat lehtiotsikot ovat viime aikoina nousseet. Kun näkee mediassa otsikon: ”*Lastensuojelu yhteiskunnan suurin ihmisongelma*”, ”*Yhä useampi maahanmuuttajaperhe päätyy lastensuojelun asiakkaaksi*”, ”*Perheiden yhdistäminen lastensuojelussa ei suju*”, ”*Karut tilastot huostaanotoista – taustalla kaksi syytä*” jne., on löydettävä kriittinen lukija itsestään. On pysähdyttävä miettimään, mikä on kirjoittajan oma intressi.

7.1 Lapsen oikeus suojeluun

Erilaisissa toimintaympäristöissä yksilön vapaus ja koskemattomuus voivat joutua uhatuiksi. Uhka voi tulla yksilöistä itsestään tai ympäröivästä yhteiskunnasta, jossa turvallisuusriski on olemassa. Elina Pekkarinen (2010, 19) toteaa väitöstutkimuksessaan, että Suomessa nuorisoriikollisuuden hoidossa on muiden Pohjoismaiden mukaisesti vallinnut niin kutsuttu huoltomalli, jonka sisään on rakennettu suomalaisen lastensuojelutyön perusidea: rikosvastuun ikäraja on asetettu viiteentoista vuoteen, ja tätä vanhempienkin alaikäisten kohdalla käytetään lievempiä rangaistuksia. Huoltomallille on tunnusomaista, että rikoksen teosta syntynyttä tilannetta on arvioitu kokonaisvaltaisesti lapsen tuen tarpeen näkökulmasta, ei teon tuomittavuuden kautta. Lapsi on tulkittu olosuhteiden uhriksi, ei rationaaliseksi, teostaan vastuussa olevaksi henkilöksi, ja mahdolliset toimenpiteet (kuten sijoittaminen laitokseen) on perusteltu lapsen edun näkökulmasta, ei sanktiona tapahtuneeseen kiellettyyn tekoon. Asiantuntijoina ja toimenpiteiden toteuttajina ovat olleet sosiaalihuolto ammattilaiset, eivät tuomarit, juristit tai poliisit.

Riskien arvioinnissa viranomainen joutuu tekemään punnintaa eri intressien välillä. Perustuslain (731/1999) 7.1 §:ssä todetaan, että jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Joissakin tilanteissa viranomainen joutuu mahdollisesti rajoittamaan yksilön perusoikeuksia yleisen turvallisuuden ylläpitämiseksi. Tällainen yleisen turvallisuuden edistäminen on keskeinen tehtävä esim. poliisihallinnossa. Sitä vastoin sosiaalihuollossa yksilön vapautta ja koskemattomuutta lähestytään yksilön perusoikeuksista käsin. Sosiaalihuollon ensisijaisena tehtävänä on turvata ja edistää yksilön toimintamahdollisuuksia. Toisaalta erityisesti lastensuojelussa joudutaan tilanteisiin, joissa yksilön vapautta voidaan joutua

rajoittamaan. Lastensuojelulain (417/2007) 40.2 § todetaan, että ” *Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.*”

Tästä lapsen oikeudesta koskemattomuuteen ja suojeluun on esimerkkinä kvantiaineistosta poimittu ***tapaus D (selvityksen kesto 3 kk 6 pvää)***. *Selvityksessä turvakodin työntekijä oli soittanut perheväkivaltatilanteesta lastensuojeluun ja kertonut, että heille oli edellisenä yönä tullut asiakkaaksi äiti, jolla oli alaikäisiä lapsia. Perheväkivaltatilanne oli ollut raju ja paikalle oli hälytetty myös poliisit. Poliisit olivat tuoneet äidin turvakotiin ja alaikäiset lapset olivat jääneet isänsä luokse. Äitiä ei tavoitettu ensitapaamisen jälkeen eivätkä lasten tapaamiset toteutuneet. Selvityksessä todettiin, että selvitys on jäänyt osittain kesken tästä syystä. Selvityksen mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijä oli tavannut äidin kerran eikä yhteydenottoyrityksistä lasten isään tai lapsiin ollut mainintaa. Selvitykseen johtaneen lastensuojeluilmoituksen sisältämät tiedot olivat hyvin puutteelliset eikä sen perusteella voinut päätellä isän huoltosuhdetta tai osoitetta.*

Tapaus osoittaa mielestäni sen, että jokapäiväisessä työssään lastensuojelun sosiaalityöntekijä operoi joustavilla normeilla, yksilöllisyyden ja osallistumisen vaatimuksilla, eivätkä ratkaisut ole yksiselitteisiä. Lapsen kohtaamisen tärkeys on edellä mainitussa selvityksessä jostakin syystä jäänyt toteutumatta eikä ulkopuoliselle lukijalle synny kuvaa siitä, miksi lapsi on jäänyt osattomaksi arviointiprosessissa. Tiina Muukkonen (2009, 140) on jakanut lapsen osallisuuden ja merkityksen ja hyödyn viiteen eri osaan:

- Lapsi tulee kuulluksi ja voi vaikuttaa.
- Tieto ja ymmärrys kasvavat.
- Suojelun toteuttaminen on luontevaa.
- Voimavarat saadaan esiin ja käyttöön.
- Yhteinen arviointi on mahdollista.

Nämä osallisuuden elementit ovat erityisen tärkeitä, kun lapsi ja perhe ovat ensimmäistä kertaa kosketuksissa lastensuojelun kanssa. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna lastensuojelullinen tilannearvio on jäänyt edellä mainitussa tapauksessa varsin ohuesti kirjatuksi, vaikka on täysin mahdollista, että työntekijä on selvitystä tehdessään käyttänyt ja soveltanut erilaisia menetelmiä, joiden hän on kokenut

toimivan. Tarja Heino käyttää määritelmää ”naksaus” siitä vaiheesta, jolloin lapsen asia määrittyy lastensuojelun asiakkuudeksi ja sosiaalityöntekijä aloittaa työskentelyn perheen kanssa. Tähän asiakkuuden aloituksen hämäryyteen on pyritty puuttumaan juuri uudella lastensuojelulaille ja kehitellyillä alkuvaiheen tilannearviointimalleilla (esim. Muukkonen & Tulensalo 2004) (Paasivirta 2012, 245).

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että lastensuojelulain noudattamiseen liittyvät virkarikossyytteet ovatkin Suomessa hyvin harvinaisia. Eräs suurta julkisuutta myös kansainvälisesti saanut lastensuojelutapaus on vuonna 2012 Helsingissä tapahtunut kahdeksanvuotiaan Eerika- tytön surma, josta otsikoitiin jälleen heinäkuussa 2014, kun peräti 11 Helsingin kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijälle ja terveydenhuollon työntekijälle päätettiin nostaa virkarikossyytteet murhatun pikkutytön tapauksessa (Rantamäki 2014, 5). Sosiaalityöntekijöiden osalta syytteet liittyvät siihen, toimittiinko tytön asioiden hoitamisessa lastensuojelulain edellyttämällä tavalla. Ilmoituksia työstä tekivät ainakin rehtori, luokanopettaja, tytön biologinen äiti ja useat naapurit. Helsingin kihlakunnansyyttäjä Tuire Tamminiemi arvio, että kyse on ollut asian oikein tunnistamisesta. Lisäksi hän arvio, että syytteillä haetaan alalle ennakkotapausta. Käräjäoikeuden tulevaa työtä vaikeuttavat eniten rajanvetokysymykset. ”Ensin pitää miettiä mitä olisi pitänyt tehdä ja sitten kysyä onko jonkin asian tekemättä jättäminen vielä rikos. Rikosta ei ole tapahtunut, jos työntekijät ovat toimineet harkintavaltansa puitteissa. Selkeät pahoinpitelyvammat, joita myös työllä todettiin ennen kuolemaansa, kaventavat sosiaaliviranomaisten harkintavaltaa”, toteaa Tamminiemi.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentian puheenjohtaja Tero Ristimäki näkee kahden vuoden takaisten tapahtumien syyn sosiaalihuollon riittämättömissä resursseissa: ”Lastensuojelussa on 60–70 lasta per työntekijä, kun suositus on 20–30. Henkilöstöresurssit pitää nyt panna kuntoon”. Myös Helsingin yliopiston sosiaalityön professori Mirja Satka on kommentoinut asiaa: ”Olen kuullut pääkaupunkiseudun lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä, että oli vain ajan kysymys milloin tällaista tapahtuu. Asiakasmäärien lisäys ei voi olla vaikuttamatta, kun lastensuojelun ongelmat ovat entistä monimutkaisempia ja usein yllättäviä.” (Emt. 5.) Myös uusimmissa sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun laatusuosituksissa todetaan, että ”työntekijällä lastensuojelussa tulee olla perusvalmiudet työskennellä lapsen/nuoren ikätason mukaisesti ja olla vuorovaikutussuhteessa lapsen/nuoren/perheen kanssa. Johdolla tulee puolestaan olla käytössä sellaiset johtamisen rakenteet ja käytännöt, jotka tukevat lapsikeskeistä työtä”. (Lastensuojelun laatusuositus 2014, 18.)

Tapio Rädyn (2012) teos ”Lastensuojelulaki – Käytäntö ja soveltaminen” on suomalaisille lastensuojelun sosiaalityöntekijöille hyödyllinen kokoomateos. Kirjassa käsitellään myös asiakkaan ja lapsen oikeusturvan toteuttamiseen liittyviä säännöksiä sekä tarpeellisin osin muun muassa sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000), hallintolain (434/2003) ja julkisuuslain (621/1999) säännöksiä. Millainen tietotaito nykypäivän lastensuojelussa vaaditaan, jotta lapsen oikeudet suojeluun tulee turvattua? Lastensuojelun oikeudellinen näkökulma ja oikeusvaikutukset ovat vahvasti esillä myös muissa valtioissa. Esimerkiksi teoksessa ”Law for Social Workers” (Brayne & Carr 2005) on selkeätä lainopillista tietoa englantilaisille sosiaalityöntekijöille. Teos tarjoaa käsityksen siitä kuinka oikeusjärjestelmä toimii *common law*-maassa. Teoksen ajankohtaisuus puhuttelee, sillä juuri tässä yhdeksännessä painoksessa korostuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaikutus *common law*-järjestelmään ja toisaalta kirjassa käsitellään Victoria Climbién tapausta hyvin yksityiskohtaisesti paikallisten viranomaisten yhteistyön näkökulmasta käsin (emt. 242–246). Laiminlyöty 8-vuotias Victoria kuoli järkyttävissä olosuhteissa vuonna 2000, vaikka häntä oli useita kertoja hoidettu muun muassa paikallisessa sairaalassa, ja hänen potilastietoihinsa oli merkitty epäilyjä pahoinpitelyistä. Tapaus sai laajaa julkista huomiota, ja viranomaisille (poliisi, sosiaaliviranomaiset, terveysviranomaiset) annettiin selkeä ohjeistus kuinka toimia mm. pahoinpitelyepäilyn sattuessa. Teoksessa korostetaan, että *salassapitosäännökset eivät saa estää viranomaisia suojelemasta lasta*. Lasta tulee kohdella persoonana; ei huolen kohteena (emt. 278).

Victorian tapauksessa lapsen oikeudet olivat ikään kuin jääneet huoltajien oikeuksien sisälle eikä hänen autonomiaansa osattu tunnistaa. Viranomaisilla oli aiemmin ollut erilainen käsitys siitä, missä kulkee raja yksityisyyden suojaamisen ja salassa pidettävän tiedon välillä. Kirjassa painotetaan paikallisten viranomaisten välistä yhteistyötä ja paikallisia lastensuojelusuunnitelmia. Lastensuojelun ammattilaisia eivät ole vain sosiaalityöntekijät, vaan laajasti ymmärrettynä myös kaikki ne tahot, jotka ovat päivittäin yhteydessä lapsiin, esim. koulut. Kirjassa esitetään yleinen arviointikaavio, CAF (= a common assessment framework), jonka tavoitteena on luoda nopeampi ja tehokkaampi puuttuminen lasten pahoinpitely- ja hyväksikäyttötapauksiin. (emt. 330–331.)

Victoria Climbién tapausta on luonnehdittu hyvin samankaltaiseksi kuin meillä Suomessa toukokuussa 2012 tapahtunut 8-vuotiaan Eerikan surma. Victorian kuolemaan olivat merkittävästi osallisena myös sosiaalityöntekijöiden epäpätevyys ja virhearviot. Englannissa tapahtui suuri muutos tuomioistuinkäytännössä vuonna 1998, kun Euroopan ihmisoikeussopimus inkorporoitiin.

7.2 Lapsen osallisuuden merkitys

Seuraavassa analysoidussa lastensuojelutarpeen selvityksessä näyttäytyi mielenkiintoinen ristiriita koulun huolipuheen, kontrollin sekä perheen sisäisten sosiaalisten normien kesken (*tapaus E, selvityksen kesto 3 kk 23 pvää*): *Opettaja teki lastensuojeluilmoituksen oppilaasta. Ensisijaiseksi huolenaiheeksi kirjattiin nuoren psyykinen vointi. Huolena oli lisäksi koulussa näyttäytyvä nuoren väsymys ja henkinen poissaolevuus. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä järjesti ensimmäisen tapaamisen nuoren koulussa, jossa hän tapasi nuoren, hänen vanhempansa, opettajan, maahanmuuttajatyön sosiaaliohjaajan sekä sosiaalityön sosiaalityöntekijän. Tapaamisten, puhelinkeskustelujen ja kotikäyntien aikana sosiaalityöntekijä sai selville, että perhe oli syvästi islaminuskoinen, ja nuori osallistui omasta tahdostaan paastokuukausi ramadaniin. Vanhempien mukaan nuori oli aiemminkin osallistunut paastoon, mutta ajankohta oli silloin ollut kesän aikana eikä sillä ollut tuolloin vaikutusta koulunkäyntiin. Koulussa nuoren tilannetta tarkkaili terveydenhoitaja ja tilannetta seurattiin myös verikokein. Paaston vuoksi nuori ei jaksanut osallistua koulunkäyntiin ja jäi koulutyöskentelyssä jälkeen.*

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan perheessä toimi perushuolto ja perheen arjessa oli tarkka rytmi, jota noudatettiin. Selvityksen aikana ei tullut esiin nuoren laiminlyöntiin viittaavia tekijöitä tai huolia, joten lastensuojelun asiakkuutta ei ollut selvityksen jälkeen syytä jatkaa. Nuoren koulu meni paremmin ja nuoren ja vanhempien mukaan kouluun liittyvät huolet koskivat ramadanin aikaa, jolloin tilanne oli ollut poikkeuksellinen. Nuoren perusasiat vaikuttivat olevan kunnossa. Lastensuojelutarpeen selvityksestä kävi myös ilmi, että sosiaalityöntekijä oli kotikäynnin aikana tehnyt havaintoja nuoren ja vanhempien välisestä suhteesta perheen etnistä taustaa kunnioittaen.

Edellä mainittua selvitystä voidaan tarkastella lähemmin myös Habermasin elämismailmaan kohdistuvan kolonisaation avulla (esim. Habermas 1987, 356–357; Baier 2013, 3). Nuoren osallistuminen ramadaniin aiheutti ongelmatilanteen koulussa, jota pyrittiin ratkaisemaan lainopillisin keinoin lastensuojelulakiin vedoten. Tilanteessa ohitettiin koulun puolelta tärkeä vaihe eli ongelmatilanteesta keskusteleminen suoraan nuoren huoltajien kanssa. Sosiaalinen normi ikään kuin korvattiin oikeudellisella normilla ja sosiaalinen ilmiö oikeudellistettiin.

Lapsen oikeuksien suojelunäkökulma alkoi täydentyä osallisuusnäkökulmalla 1960-luvun lopulta alkaen. 1960- ja 70-luvuilla poikkeavuuden sosiologialla oli vaikutusta länsimaiseen hyvinvointi- ja erityisesti kriminaalipolitiikkaan (Pekkarinen 2010, 22.) Radikaalissa muutostilanteissa keskustelu viranomaisten harjoittamasta pakko-, piilo- ja mielivallasta pakotti kyseenalaistamaan normi-ihanteellisen poikkeavuuden kategorisoinnin ja tarkastelemaan kriittisesti sen lähtökohtia. Suomessa valtion holhoava valta joutui kriittisen tarkastelun kohteeksi niin sosiaali-, terveys- kuin kriminaalihuollonkin aloilla. Yhteiskuntatieteissä tuli vähitellen vallitsevaksi käsitys poikkeavuudesta yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksesta syntyvänä ilmiönä – ei yksilön ominaisuutena (Anttila & Törnudd 1983, 13). Jo näinkin lyhyellä katsauksella historiaan havaitaan, että meillä tulee olla ymmärrys lapsen asemasta, positioista, yhteiskunnassa, jotta ymmärrämme lastensuojelun yhteiskunnallista tehtävää. Toisaalta meidän tulee jatkuvasti tiedostaa se tosiasia, että lapsen suojelua määrittelevät tekijät liittyvät normaaliuden ja poikkeavuuden ristiriitaan.

Sosiaalityön rooli on keskeinen suomalaisessa lastensuojelutyössä. Tämä on luonnollista, sillä lastensuojelun asiakkuus syntyy sosiaalityön käytännön tuloksena. Todellisuudessa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen yhteistyö vaatii asiakkaan vakuuttamista, suostuttelua ja kannustamista silloin, kun asiakas on epävarma tai haluton toimimaan yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa. Jo lastensuojelun avohuollon tukitoimien järjestäminen edellyttää huoltajien suostumusta. Viranomaisella on ratkaisupakko. Jotta viranomaisella voi tehdä päätöksiä, hänellä tulee olla tietoja asiakkaasta. Lastensuojelua koskevissa laatusuosituksissa todetaan, että ”lasten, nuorten ja vanhempien osallistumisen vahvistaminen on yksi avain vaikuttavien lastensuojelupalvelujen kehittämiseksi. Ollakseen osallisia lastensuojeluasian eri osapuolten pitää voida kokea ja luottaa siihen, että jokainen tulee kuulluksi omana itsenään ja pääsee tuomaan näkemyksensä käsiteltävään asiaan. Riittävä tiedonkulku ja oikea-aikainen yhteistyö erityisesti terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen ja koulun sekä perheen kanssa on tärkeää”. (Lastensuojelun laatusuositus 2014, 18.)

Osallistumisen ja suojelun yhdistäminen ja niiden yhtäaikaiseen tarkasteluun pyrkiminen on välttämätöntä, mikäli halutaan kehittää lasten oikeuksista lähtevää tutkimusetiikkaa ja lapsi- ja nuorisotutkimuksessa käytettyjä tutkimusmenetelmiä, vahvistaa lasten ja nuorten asemaa tiedontuottajina ja pohtia lasten ja nuorten osallistumisen tarkoitusta. (Kannasoja & Svenlin 2011, 287.) Lapsi tai nuori pitää saada osalliseksi ongelmanratkaisua. Jotta ongelmanratkaisuun päästään, meidän tulee kehittää menetelmiä, jotta saamme käyttöön heidän itsensä tuottamaa tietoa.

Vanhemmat saattavat itse nähdä tilanteen eri tavalla, ja he saattavat myös selittää ongelman pois omasta näkökulmastaan käsin. Samakaltainen vaaran paikka liittyy myös hallitsemattomaan viranomaisyhteistyöhön, jossa asiakastapaukset lähtevät elämään ”viranomaiselämää” ilman asiakkaan itsensä tuottamaa tietoa ja kokemusta. Saattaa syntyä läheltä piti tilanteita, joissa asiakas itse ei olekaan osallisena häntä koskevilla asioilla.

Teija Karttunen ja Johanna Hietämäki (2014, 330) toteavat, että sosiaalityössä tarvitaan taitoja luoda suhde sekä kykyä asiakkaan kannatteluun ja luottamuksen synnyttämiseen. He korostavat vuorovaikutuksen ammatillista sudetta, jossa läsnä ovat vallan, oikeuksien, velvollisuuksien, vastuun, tuen ja kontrollin elementit. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä johtaa lastensuojelutarpeen selvityksissä asian selvittämistä. Selvitystyön ja päätöksenteon taustalla hänellä tulee olla hyvinvointivaltiolliset arvot, joiden perusteella yksilölle on muodostunut oikeus esimerkiksi turvalliseen elämään. Lastensuojelutapauksissa asianosaisten elämäntilanteet ovat usein vaikeita, ja asiakassuhteen perustana on luottamus viranomaisen salassapitovelvollisuuteen. Tämä luottamus sisältää myös asianosaisten ja viranomaisen välisen tosiasiallisen eriarvoisuuden.

7.3 Tarkastusvisiittejä ja viranomaisyhteistyötä

Nykyistä lastensuojelulakia (Lsl 417/ 2007) on noudatettu kunnissa vuoden 2008 alusta lähtien. Laissa säädetään (27 §), että sosiaalityöntekijän tulee tehdä selvitys lapsen tilanteesta. Edelleenkin lastensuojelun sosiaalityöntekijän työssä näyttäytyy hänen ikaikainen roolinsa käydä kodeissa tarkastusvisiiteillä. Tähän lastensuojelun sosiaalityöntekijän vahvaan kontrollirooliin liittyy mielestäni jotakin hyvin viimesijaista, jossa perheen näkymätön yksityisyys halutaan näkyväksi lastensuojelulakiin vedoten. Seuraavassa analysoidussa tapauksessa (*tapaus F, selvityksen kesto 3 kk 1 pvää*) näyttäytyy lastensuojelun sosiaalityön viimesijaisuus:

Nimetön ilmoittaja soittaa lastensuojeluun ja kertoo havaintoja eräässä asunnossa asuvasta perheestä ja heidän 1,5-2-vuotiaasta lapsestaan. Ilmoittajan mukaan hän on vain pari kertaa nähnyt perheen ulkona lapsensa kanssa 1,5 vuoden aikana. Kodissa verhot ovat alhaalla paitsi silloin, kun isovanhemmat tulevat käymään (noin kaksi kertaa vuodessa). Heillä ei näytä olevan lastenvaunuja eivätkä he juuri koskaan käy ulkona.

Lastensuojeluilmoitus johti lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen ja sosiaalityöntekijöiden kotikäyntiin. Kotikäynnillä sosiaalityöntekijät kävivät läpi vanhempien kanssa ilmoituksessa kerrotut huolet. Vanhemmat kertoivat, että he kokivat ilmoituksen turhana ja jopa loukkaavana. He kertoivat pitävänsä lapsestaan kokonaisvaltaisesti huolta ja heillä oli olemassa isovanhempien ja muiden sukulaisten tukiverkosto. Kotikäynnillä sosiaalityöntekijät ottivat puheeksi äiti/ lapsi- piirit sekä seurakunnan toiminnat. Vanhemmille kerrottiin ylipäättään vertaistuen merkityksestä lapsiperheiden arjessa jaksamisen tueksi. Lapsen asiakkuus ei jatkunut lastensuojelussa selvityksen tekemisen jälkeen.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee paljon yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa. Viranomaisten yhteistyöllä on mahdollisuus muun muassa katkaista väkivaltakierre perheessä. Tästä hyvänä esimerkkinä on Englannista Suomeen rantautunut toimintamalli perheväkivallan ehkäisemiseksi. Kyseessä on muutamia vuosia toiminnassa ollut moniammatillinen riskienarviointimenetelmä (MARAK), joka yhdistää paikallisten viranomaisten voimat saman tapauksen käsittelyyn (Piispa, Tuominen & Ewalds 2012). Myös tämän tutkimuksen primääriaineiston tekstidokumenteista poliisin tekemät lastensuojeluilmoitukset (N= 37 kpl) kertovat poliisin kanssa tehtävän yhteistyön merkityksen tärkeydestä. Minna Piispan, Mia Tuomisen ja Helena Ewaldsin (2012, 8) mukaan toistuva parisuhdeväkivalta tulee muuta parisuhdeväkivaltaa paremmin poliisin tietoon. Raportin (emt. 8) mukaan poliisin tietoon tulee vuosittain keskimäärin 3000 tapausta, joissa on kyse parisuhdeväkivallasta. Lastensuojelun näkökulmasta on tärkeä suojella lasta myös parisuhdeväkivaltatilanteissa, koska väkivalta koskettaa näissä tilanteissa juuri lapselle läheisintä ihmistä, omaa äitiä tai isää.

Toinen esimerkki viranomaisyhteistyön toimivuudesta on Suomen kaikissa kärjäoikeuksissa 1.5.2014 alkanut lasten huoltajuseriöiden tuomioistuinsovittelu (Oikarinen 2014, 20). Tämä asiantuntija-avusteinen sovittelu perustuu ns. Follo- malliin, jota on kokeiltu vuoden 2011 alusta Oulun, Pohjois-Karjalán, Espoon ja Helsingin kärjäoikeuksissa. Vuonna 2012 kokeilu laajeni mm. Pirkanmaan, Kanta-Hämeen, Pohjanmaan, Kemi-Tornion ja Lapin kärjäoikeuksiin. Puolueettomassa sovittelussa vanhemmat päättävät asioista itse asiantuntija-avustajan ja sovittelijatuomarin avulla. Sovittelua voi pyytää kärjäoikeuden kansliaan toimitettavalla hakemuksella. Tuomari voi myös kysyä vanhemmilta halua sovittelua, kun asia on jo laitettu vireille oikeudessa. Vanhemmat tekivät ainakin osasovinnon noin 77 %:ssa tapauksista vuosien 2011–2012

aikana. Tämä on merkittävä luku, jos siihen vertaa sitä, että Suomessa noin 30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa avioeron (HE 186/ 2013 vp, 8).

Suomalainen palvelujärjestelmä tarjoaa vanhemmille useita eri mahdollisuuksia ratkaista lapsen asiat sovinnollisesti. Keskeisin sosiaalipalvelu on huoltolakiin perustuva mahdollisuus tehdä sopimus lastenvalvojan luona. Huoltoriidat kuormittavat useita viranomaisia ja kolmannen sektorin toimijoita. Saman perheen ongelmia saatetaan selvittää yleisessä tuomioistuimessa ja hallintotuomioistuimessa, lastensuojelussa, perheneuvolassa, koulukuraattorin tai -psykologin luona, poliisin toimesta sekä nuoriso- ja lastenpsykiatrisessa yksikössä (emt. 4).

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lastensuojelullisissa kysymyksissä peilautuu yhteiskunnallinen ja taloudellinen kehitys. Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut tutkimuskaupungin lastensuojelun viranomaisten tekemiä lastensuojelutarpeen selvityksiä vuonna 2013 sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä hyödyntäen. Tutkimuksen lähtökohtana oli se, että jostain syystä selvitysten tekeminen oli pitkittynyt. En ole arvioinut yksittäistä lastensuojeluilmoituksen tekijää tai yksittäistä virkamiestä.

Tutkimuskaupungissa ilmeni yhteensä 28 erilaista syytä, jotka johtivat lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Luettelo selvityksen tekemiseen johtavista syistä on esitetty tutkimuksen sivuilla 32–33. Kymmenen yleisintä syytä lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen olivat:

1. vanhempien jaksamattomuus (N=40),
2. perheväkivalta tai sen uhka (N=33),
3. vanhempien päihteidenkäyttö (N=28),
4. lapsen päihteidenkäyttö tai käyttöepäily (N=27),
5. lapsen turvattomuus (N=12),
6. vanhempien psyykinen terveys (N=12),
7. perheristiriidat (N=9),
8. lapsen pahoinpitelyn epäily (N=8),
9. lapsen psyykinen vointi (N=8) sekä
10. puutteet lapsen perushoidossa (N=6).

Kvantitatiivisen osuuden (luku 5) tarkentavien tutkimuskysymysten avulla (*Kuka tekee ilmoituksia? Mikä on ilmoitusten tekemisen syy?*) etsin yhteyttä sille, löytyykö joku yhteinen nimittäjä ilmoituksen tekijän ja ilmoituksessa esiintyvä huolenaiheen välillä. Pohdin myös sitä, määrittelevätkö eri ammattiryhmät huolenaiheita eri tavalla.

Sosiaalityöntekijöiden tekemissä selvityksissä näkyi viranomaiselle kuuluva ratkaisupakko. Tehdyt ratkaisut perustuivat itsenäiseen harkintaan. Sosiaalityöntekijät ottivat kantaa siihen, oliko lapsi lastensuojelun tuen ja avun tarpeessa. Lastensuojelullinen näkemys saattoi poiketa perheen tai yhteistyökumppaneiden näkemyksistä. Jäin pohtimaan sitä, onko mahdollisesti niin, että esimerkiksi terveydenhoidon kontekstissa toimivat omaavat selvästi korkeamman käsityksen normaalista, riittävän hyvästä kasvuympäristöstä ja vaativat herkemmin lastensuojelutyön viimesijaisten

toimenpiteiden käynnistämistä tilanteissa, jotka lastensuojelun sosiaalityöntekijälle näyttäytyvät vielä normaalina tai lastensuojelun avopalveluiden tai jopa peruspalveluiden avulla ratkaistaviksi? Tästä esimerkkinä tapaus, jossa 7-luokkalainen maahanmuuttajaoppilas oli kouluterveydenhoitajan vastaanotolla kertonut perheasioistaan. Terveystenhoitajalle oli noussut huoli oppilaan psyykkisestä voinnista ja mahdollisesta kaltoinkoittelusta, ja hän oli tehnyt lastensuojeluilmoituksen keskustelematta oppilaan huoltajan kanssa. Samalla koululääkäri kirjoitti lähetteen erikoissairaanhoidon oppilaan psyykkisen tuen arvioimista varten. Lastensuojelutarpeen selvityksen aikana perheeseen tehtiin kotikäynti ja tavattiin huoltajaa. Huoltajan kanssa pohdittiin yhdessä lapsen ja perheen kokonaistilannetta. Lastensuojelullinen huoli sai oikeanlaiset mittasuhteet, ja kouluterveydenhoitajan vastaanotolla esille tulleet huolenaiheet kiinnittyivät lapsen omaan kokemusmaailmaan. Selvityksen aikana perhe kävi kerran heille varatulla ajalla nuorisopsykiatrian poliklinikalla, jossa todettiin, että jatkokäynneille ei ole tarvetta. Ajallisesti selvityksen tekeminen kesti 3 kk ja 13 päivää, joten 7-luokkalaisen oppilaan näkökulmasta katsottuna hän oli lähes koko syyslukukauden lastensuojelun asiakkaana. Lastensuojelun asiakkuus ei jatkunut hänellä enää selvityksen tekemisen jälkeen.

Tutkimuksessa olen tarkastellut primääriaineistosta poimittuja yksittäisiä selvityksiä teoreettisessa viitekehyksessä ja avannut sitä prosessia, jonka jokainen lastensuojeluilmoitus (N=231) on saanut aikaan lastensuojeluorganisaatiossa. Jokainen tapaus on ollut erilainen ja jokainen lapsi on ollut ainutlaatuinen. Tutkitun aineiston pohjalta käy ilmi, että selvityksen tekijöillä ei ole olemassa sabluunaa, jonka avulla he tekevät ratkaisunsa. Selvitysprosessit olivat vuorovaikutteisia eri tahojen kesken, ja tämä näkyi tehdyissä selvityksissä. Systeeminen ja mekaaninen ajattelu ei toimi, sillä tilanteiden yksilöllisyys ja ainutlaatuisuus eivät yksinkertaisesti mukaudu standardimaisesti asetettuihin malleihin.

Tutkimuksen kvalitatiivisessa osuudessa etsin vastausta siihen, miksi lastensuojelutarpeen selvitykset pitkittyivät tutkimuskaupungissa vuonna 2013. Analysoiduissa lastensuojelutarpeen selvityksissä tuli esiin perheiden ja lastensuojelullisten huolien monimuotoisuus. Lasten ja perheiden hyvinvointiin vaikuttivat monet yksilölliset tekijät, jotka eivät olleet ennakoitavissa (esim. lapsen tai huoltajan äkillinen sairastuminen, työttömyys). Selvityksissä näyttäytyi myös se, että lapsen ongelmat jäivät helposti aikuisen ongelmien varjoon. Useissa läpikäydyissä selvityksissä auttajatahoja oli runsaasti, mutta silti lapsi ei tullut autetuksi. Myös vanhempien väliset ristiriidat häiritsivät lapsen kasvurauhaa. Mikrosysteeminä tulkitsemani lapsen sosiaaliset lähiverkostot olivat heikkoja, ja lapsen

emotionaalinen laiminlyönti oli saattanut jatkua vuosien ajan. Monessa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tekemissä interventioissa lapsen tuen tarve tunnistettiin huoltajien välisissä ristiriidoissa.

Tapauksessa A systeemimaailmaa edustavassa kouluympäristössä tuli esiin nuoren kokema koulukiusaaminen. Lastensuojelutarpeen selvityksestä kävi ilmi, että nuoren elämämaailma oli järkkynyt, ja koulunvaihdos saattoi osaltaan lisätä nuoren tuen tarvetta. Sitä vastoin tapauksessa B koulussa tehtävillä järjestelyillä oli mahdollista saada lapsen tilanteeseen positiivinen muutos. Tapauksessa C lastensuojelullinen huoli havaittiin koulussa. Edellä mainittujen analyysien perusteella on tärkeää tunnistaa lapsen ja nuoren tuen tarve peruspalveluissa. Lastensuojelun keinot eivät ole riittäviä, jos koulujärjestelmä sallii kiusaamisen. Tavoitteena tulee olla oppilaan omien voimavarojen käyttö ja hänen asemansa vahvistaminen ongelmien ratkaisuisissa. Tukea tarvitsevaa oppilasta tulee vahvistaa siinä ympäristössä, jossa hän käy koulua.

Sosiaalityöntekijät tekivät perheväkivaltilanteissa (N=33) yhteistyötä erityisesti poliisin ja turvakodin kanssa. Perheväkivalta edellytti selvitystiimiltä nopeaa reagointia ja akuutin kriisitilanteen jälkeen tehtävää suunnitelmallista lastensuojelutyötä. Tutkimusaineistossa näkyi myös tutkimuskaupungin monikulttuurisuus. Tulkkien varaaminen ja aikataulujen sovittaminen perheen ja useiden eri yhteistyötahojen kanssa vei aikaa. Toisaalta huolellisesti tehty selvitystyö kantoi hedelmää ja vähensi pitkäkestoisen tuen tarvetta. Esimerkiksi tapauksen E onnistunut lopputulos oli yhteydessä siihen, että perheen etninen tausta selvitettiin ja sitä kunnioitettiin.

Kyseisessä kunnassa yhteensä 69 lapsella asiakkuus jatkui lastensuojelussa selvitysvaiheen jälkeen. Tämä on noin 30 % läpikäydyistä selvityksistä. Luku pysäytti minut ajattelemaan sitä, kuinka korkealle rima lastensuojelun asiakkuudelle asetetaan ja toisaalta sitä, millaisin kriteerein lastensuojelun asiakkuus aloitetaan. Olen itse työskennellyt tutkimuksen kohteena olevassa kaupungissa myös muilla palvelualueilla, joten jäin pohtimaan sitä, kuinka paljon lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria on peruspalveluiden piirissä. Selvitykset sisälsivät monipuolista kokonaisarviointia, joiden sisältämä tieto olisi hyödyllistä siirtää soveltuvien osin jo lapsen olemassa oleviin systeemeihin takaisin. Teoreettisesti olisi mielenkiintoista tutkia sitä, miten yksilön elämämaailma rakentuu erilaisissa systeemeissä ja miten eri systeemit voivat eheyttää yksilön elämämaailmaa.

Tutkimusta tehdessäni olen tietoisesti liikkunut sekä sosiaalisten että oikeudellisten normien viitoittamaa tietä ja tullut siihen tulokseen, että kumpikaan normimaailma ei tuota täydellistä totuutta siitä, kuinka lastensuojelutarpeen selvityksiä tulee tehdä, jotta niiden tekeminen on kustannustehokasta ja yksilön itsemäärämisoikeutta kunnioittavaa. Jürgen Habermasin pohdinta elämämaailmaan kohdistuvasta kolonisaatiosta on ollut asia, joka on tarjonnut oivallisen mahdollisuuden pohtia lastensuojelua talouden ja hoivan diskurssissa. Tähän liittyy myös oma pohdintani lastensuojelutarpeen selvitysten sisältämästä informaatiosta. Lastensuojelulliset ratkaisut ovat omalta osaltaan kertoneet hyvinvointivaltioillisesta politiikasta. Olen tapausesimerkkien avulla tuonut esille sen, kuinka monimutkaisia lastensuojelutarpeen selvityksessä olevien lasten sosiaaliset järjestelmät ovat. Nämä yksilöiden monimutkaiset sosiaaliset järjestelmät ovat eriyttäneet yksilön sisäisen elämämaailman osajärjestelmiksi.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät arvioivat lasta juuri siinä välittömässä ympäristössä, jossa lapsi eli. Samalla sosiaalityöntekijät kartoittivat sitä, onko lapsen lähiympäristössä suojaavia tekijöitä riittävästi. Usein nämä tekijät löytyivät. Selvitysten tekijöiden yhtenä tehtävänä oli arvioida sitä, pystytäänkö lapsen tuen tarpeisiin vastaamaan siinä välittömässä ympäristössä, jossa lapsi elää. Selvityksen tekijän tuli kunnioittaa lapsen elämäkokemusta (toisin sanoen niitä tekijöitä, joista lapsen sisäinen maailma oli rakentunut) ja samalla lastensuojelun sosiaalityöntekijän tuli systeemimaailman edustajana määritellä se tuki, jota lapsi mahdollisesti tarvitsi.

Systeemisen ekologisen kehityksen teoria haastaa kaikki yhteistyötahot arvioimaan omia vaikutusmahdollisuuksiaan lapsen hyvinvointiin. Tätä havaintoa vahvistaa myös sivulla 53–54 käsittelemäni Eerikan ja Victoria Climbién tapaukset. Jos lapsen ”hyvinvointiviranomaisten” roolit ovat selkiytymättömät, verkosto on epäonnistunut tehtävässään. Lastensuojelutarpeen arviointi näyttäytyi monen lapsen kohdalla ainoaksi pysähtymispaikaksi, jossa tosiasiallisesti joku ulkopuolinen pysähtyi arvioimaan sitä, miten lapsi voi. Lastensuojeluilmoitukset olivat selkeästi aikuisen kertoman perusteella laadittuja, mutta tehdyissä selvityksissä lasten oma kokemus välittyi: lasta oli kuultu ja tavattu. Muutama poikkeus toki oli. Oli ilo havaita se, että selvityksiä tekeville sosiaalityöntekijöille eivät riittäneet aikuisten kertomukset, vaan he halusivat kuulla ja nähdä lasta.

Tutkimusaineistossa näkyi ilmoitusherkkyiden kasvu sekä kulttuurinen muutos, jonka lastensuojelulaki (417/2007) on tuonut mukanaan. Yleinen epävarmuus perheen taloudellisesta toimeentulosta ja muutokset perhetilanteissa näyttäytyivät lastensuojelussa. Yllättävää oli myös

yksityishenkilöiden tekemien ilmoitusten ja pyyntöjen määrä. Lapsen omat vanhemmat saattoivat miettiä, onko lastensuojelu sellainen palvelu, joka heidän perhettään ja lastaan saattaisi auttaa. Juuri tämä ajatus lastensuojelun kyvystä ratkaista lähes kaikki lapsiperheiden ongelmat vanhempien päihdeongelmasta vauvan vuorokausirytmiin, herättää mielenkiinnon pohtia muiden palveluntarjoajien roolia ja vastuuta lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa.

Tutkimuksessa tuli esille ehkäisevän lastensuojelun merkitys. Ehkäisevää lastensuojelua on muun muassa peruspalveluissa, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa, opetuksessa ja muissa peruspalveluissa annettava erityinen tuki. Lapsista ja huoltajista on runsaasti tietoa eri systeemeissä, mutta jostain syystä tuota tietoa ei riittävän ajoissa hyödynnetä lapsen suojelemiseksi. Lastensuojelutarpeen selvitysten erääksi tehtäväksi tuli tunnistaa ja ymmärtää lapsen ja perheen arkipäivän elämisen kommunikatiivisuuden esteitä ja oireita jo lapsen olemassa olevissa systeemeissä. Selvityksistä kävi ilmi kuinka monimutkaisia joidenkin lasten sosiaaliset järjestelmät olivat. Lapsen poislähtettäminen toisen asiantuntijan autettavaksi ei toiminut, vaan lapsen oman elämismaailman eriytyminen kasvoi. Tutkimusta tehdessäni pohdin paljon myös lastensuojelun sosiaalityön eriyttämisen merkitystä asiakkaan kokonaisvaltaiselle tukemiselle, yksittäisen sosiaalityöntekijän tehokkuuden mittaamista sekä huolenpidon pirstaloitumista. Jos lapsen matka palveluprosessissa on kovin pirstaleinen, ei lopputuloksena voi olla ehjiä aikuisia. Lastensuojelutarpeen selvityksessä tulee korostua aina konkreettisuus ja aito kiinnostus siihen, miten juuri tämä lapsi tulee autetuksi. Ei ole olemassa mitään on-off-nappia, jota painamalla rikottu lapsi saadaan ehjäksi.

LÄHTEET

- Anttila, Inkeri & Patrik Törnudd (1983) *Kriminologia ja kriminaalipolitiikka*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja n:o 194. Porvoo: WSOY.
- Autto, Janne (2012) *Päivähoitopolitiikka kamppailuna hyvinvointivaltiosta. Kentät, subjekti-asetat ja oikeutukset*. Acta Universitatis Lapponiensis 231.
- Baier, Matthias (2013) Introduction. Teoksessa Baier, Matthias (ed.) *Social and Legal Norms: Towards a Socio-legal Understanding of Normativity*. Farnham, Surrey: Ashgate, 1–12.
- Bardy, Marjatta (2009) (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Brayne, Hugh & Helen Carr (2005) *Law for Social Workers*. 9th edition. Oxford University Press.
- Brodkin, Evelyn Z. (2008) *Accountability in Street-Level Organizations*. *International Journal of Public Administration* 31, 317–336.
- Bronfenbrenner, Urie (1979) *The ecology of human development*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Eräsaari, Leena (2014) *Sosiaalityö markkinoilla*. Teoksessa Haverinen, Riitta, Marja Kuronen & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 125–140.
- Eräsaari, Risto (1993) *Toisen hyvinvointivaltion projektin alkusoittoja*. Teoksessa Kemppainen, Erkki & Mikko Mäntysaari (toim.) *Aristoteles, Rawls ja sosiaalipolitiikka. Keskustelua hyvinvointivaltion peruskysymyksistä eurooppalaisten ajatteluperinteiden valossa*. Stakes. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 1998: 223.
- Forsberg, Hannele & Aino Ritala-Koskinen (2012) *Lastensuojelun sosiaalityö muutoksessa*. Teoksessa Jahnukainen, Markku (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 153–179.
- Forssén, Katja, Kaarina Laine & Juhani Tähtinen (2002) *Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa*. Teoksessa Juhila, Kirsi, Hannele Forsberg ja Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi, 81–104.
- Gottberg, Eva (2012) *Lapsen juridiset oikeudet*. Teoksessa Söderholm, Annlis & Satu Kivitiie-Kallio (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Porvoo: Bookwell, 48–61.
- Habermas, Jürgen (1987) *The Theory of Communicative action. A Critique of Functionalist Reason*. Boston: Beacon Press.
- Hakalehto-Wainio, Sivianna (2014) *Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa*. Teoksessa Koivurova, Timo & Elina Pirjataniemi (toim.) *Ihmisoikeuksien käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma, 133–164.
- Harrikari, Timo (2004) *Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäädäntökäytännössä*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisu 48. Helsinki: Hakapaino.

Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisuja 87. Helsinki: Hakapaino.

HE 186/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2013/20130186.pdf> Luettu 22.8.2014.

HE 324/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavissa: <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+324/2014&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD> Luettu 5.12.2014.

Heikkilä, Tarja (2005) Tilastollinen tutkimus. 5. – 6. painos. Helsinki: Edita.

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Työpapereita 30. Helsinki: Stakes.

Helminen, Marja-Liisa & Marjut Pietiläinen (2014) Maahanmuutto moninaistaa lasten perheitä. Teoksessa Lasten ja lapsiperheiden elinolot hyvinvointikatsaus 1/2014. Tilastokeskus. Hyvinvointitilastollinen aikakauslehti 25. vuosikerta. Helsinki: Edita, 22–28.

Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara (2006) Tutki ja kirjoita. 12. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa- etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60.

Hyvinvointikatsaus 1/2014 (2014) Lasten ja lapsiperheiden elinolot. Hyvinvointitilastollinen aikakauslehti 25. vuosikerta. Helsinki: Edita.

Hämäläinen, Juha (2007) Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Kuopio: Snellman-instituutti.

Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen, Aini ja Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–65.

Hämäläinen, Juha & Pauli Niemelä (2014) Uudistuvan sosiaalihuoltolain arvoperiaatteet. Teoksessa Haverinen, Riitta, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 80–105.

Härkönen, Ulla (2008) Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus – Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittymisestä. Teoksessa Niikko, Anneli, Ismo Pellikka ja Erkki Savolainen (toim.) Oppimista, opetusta, monitieteisyyttä. Kirjoituksia Kuninkaankartanonmäeltä. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 21–39. Saatavissa: <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/monitiet/pdf/harkonen.pdf> Luettu 18.8.2014.

Juujärvi, Soile, Liisa Myyry & Kaija Pessa (2007) Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Jyränki, Antero (2000) Uusi perustuslakimme. Turku: Iura Nova.

Kananoja, Aulikki, Mikko Oranen & Marjo Lavikainen (2013) Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013: 19. Saatavissa:

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf Luettu 2.2.2014.

Kananoja, Aulikki, Vuokko Niiranen & Harri Jokiranta (2009) Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kannasoja, Sirpa ja Anu-Riina Svenlin (2011) Osallistumisen ja suojelun yhdistäminen lähtökohdaksi sosiaalityön nuorisotutkimukselle? Teoksessa Pehkonen, Aini & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS- kustannus, 275–291.

Kangas, Urpo (2006) Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki: Forum iuris Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, 1456-842X: Yliopistopaino

Karttunen, Teija & Johanna Hietamäki (2014) Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakastyössä. Teoksessa Haverinen, Riitta, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 320–336.

Katajamäki, Riitta (2010) Onko viimesijaisesta tulossa ensisijaista? Huoli, riski ja puuttumien lastensuojeluilmoituksissa. Pro gradu -tutkielma Jyväskylän yliopisto.

Kauppi, Anne (2012) Sisäiset mustelmat – pahoinpitelyn psyykkiset vaikutukset. Teoksessa Söderholm, Annlis & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Bookwell, 125–130.

Kekkonen, Jukka (1996) Kriisit, valta ja oikeus. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Kokko, Riitta-Liisa (2011) Monitieteisen arviointitutkimuksen arvot ja etiikka. Teoksessa Pehkonen, Aini & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 293–315.

Korhonen, Rauno (2003) Perusrekisterit ja tietosuojat. Helsinki: Edita.

Kortteinen, Matti & Marko Elovainio (2012) Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa Myllyniemi, Sami (toim.) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 127, verkkojulkaisuja 53. Helsinki: Hakapaino, 153–167.

Kuokkanen, Martti (1990) Sosiaalityön metodologisia ulottuvuuksia. Teoksessa Sosiaalipolitiikka 1990:2. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys, 11–23.

Kuusela, Pekka (2006) Rakenteet, toimijuus ja realistinen yhteiskuntateoria. Teoksessa Kuusela, Pekka & Vuokko Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: Unipress, 77–108.

Laitinen, Merja & Sanna Väyrynen (2011) Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-kustannus, 163–187.

Lastensuojelu 2012 (2013) Helsinki: Thl, tilastoraportti 30/2013. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201311257399> Luettu 4.2.2014.

Lastensuojelun laatusuositus 2014. Saatavissa: [http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN ISBN 978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1) Luettu 11.8.2014.

Lehtimäki, Pirkko (2014) Isät ja äidit jäävät liian usein yksin. Pohjalainen 2.12.2014, 14.

Marjanen, Kaarina & Jaana Poikolainen (2012) Lasten Ikihyvä – hyvinvoiva lapsi kuntapalveluissa. Loppuraportti. Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Saatavissa: [http://jaana-poikolainen.sivustot.fi/files/jaana-poikolainen/Lasten Ikihyva Raportti 2012.pdf](http://jaana-poikolainen.sivustot.fi/files/jaana-poikolainen/Lasten_Ikihyva_Raportti_2012.pdf) Luettu 6.2.2014.

Metteri, Anna & Kaisa-Elina Hotari (2011) Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palveluissa. Teoksessa Pehkonen, Aini ja Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 67–92.

Munro, Eileen (2002) Effective child protection. Lontoo: Sage.

Muukkonen, Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 133–143.

Muukkonen, Tiina & Hanna Tulensalo (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Selvityksiä 2004: 1. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Saatavissa: http://www.socca.fi/files/104/Lapsilahtoisien_tilannearvion_kasikirja.pdf Luettu 18.8.2014

Mänttari-Van der Kuip, Maija (2013) Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla? Yhteiskuntapolitiikka 78: 1, 5–19.

Mäntysaari, Mikko (2006) Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa Kuusela, Pekka & Vuokko Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: Unipress, 137–162.

Niemelä, Pauli (2011) Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Teoksessa Pehkonen, Aini & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 13–43.

Nieminen, Liisa (1998) Eurooppalainen sosiaalioikeus: sosiaalivakuutusvaltiosta sosiaalipalveluvaltioksi. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Nieminen, Liisa (2006) Lapsuudesta vanhuuteen. Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys eri ikävaiheissa. Helsinki: Edita.

Niiniluoto, Ilkka (1997) Johdatus tieteenfilosofiaan: käsitteen ja teorianmuodostus. Helsinki: Otava.

Oikarinen, Marjo (2014) Jotta lapsi ei joutuisi kärsimään. Pohjalainen 4.5.2014, 20.

Paasivirta, Annukka (2012) Miten tullaan lastensuojelun asiakkaaksi? Vastaanottoryhmillä apua nopeasti ja oikea-aikaisesti. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Teija Karttunen (toim.) Sosiaalityön haasteet. Juva: PS-Kustannus, 234–252.

Parjo, Oili (2003) Koti on kansan sydän. Kotikasvatussyhdistyksen perustaminen ja toiminta 1907–1917. Helsingin yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Tutkimuksia n:o 190, 2003.

Pehkonen, Aini & Marja Väänänen-Fomin (2011) Arvojen ja etiikan dilemma sosiaalityössä. Teoksessa Pehkonen, Aini ja Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 7–10.

Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkiusta kuudelta vuosikymmeneltä. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 102. Helsinki: Unigrafia.

Peltola, Marja (2014) Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 147. Helsinki: Unigrafia.

Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Tampere: Vastapaino.

Perälä, Marja-Leena, Outi Kanste, Nina Halme, Tuuli Pitkänen, Kristiina Kuussaari, Airi Partanen Airi & Sirpa Nykänen (2014) Vanhempi päihdepalveluissa – tuki, osallisuus ja yhteistoiminta. Terveyden ja hyvinvoinnin tutkimuslaitoksen raportti 21/2014. Helsinki 2014.

Piispa, Minna, Mia Tuominen & Helena Ewalds (2012) MARAK - kokemuksia parisuhdeväkivallan riskinarvioinninmenetelmän kokeilusta Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 10/2012. Helsinki 2012.

Pohjola, Anneli (2010) Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen, Merja & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 19–74.

Pulma, Panu (2004) Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Puonti, Annamajja, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 11–20.

Qvortrup, Jens (1994) Childhood matters: An introduction. Teoksessa Qvortrup Jens, Marjatta Bardy, Giovanni B. Sgritta & Helmut Wintersberger (ed.) Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics, vol. 14. Avebury: Aldershot, 1–23

Rantamäki, Pekko-Joonas (2014) Tytön ahdinko olisi pitänyt tunnistaa. Pohjalainen 5.7.2014, 5.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Rimpelä, Matti, Sari Fröjd & Heidi Peltonen (2010) Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa 2009. Helsinki: Opetushallitus.

Räty, Tapio (2010) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Saarinen, Pirkko, Isto Ruoppila & Mikko Korhokangas (1994) Kasvatuspsykologian kysymyksiä. Helsingin yliopisto: Lahden koulutus- ja tutkimuskeskus.

Salmi, Minna, Hannele Sauli & Johanna Lammi-Taskula (2012) Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. Teoksessa Söderholm, Annlis & Satu Kivitiö-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Bookwell, 22–47.

Saurama, Eija (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2002: 7.

Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu: Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.

Svensson, Måns (2013) Norms in Law and Society: Towards a Definition of the Socio-legal Concepts of Norms. Teoksessa Baier, Matthias (ed.) Social and Legal Norms: Towards a Socio-legal Understanding of Normativity. Farnham, Surrey: Ashgate, 39–52.

Särkelä, Antti (2001) Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Jyväskylä: Vastapaino.

Söderholm, Annlis & Johanna Politi (2012) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Söderholm, Annlis & Satu Kivitiö-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Bookwell, 5–98.

Taskinen, Sirpa & Eeva Kangasniemi (2006) Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2006: 25. Saatavissa:

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3780.pdf

Luettu 11.8.2014.

Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.

Young, Jock (1999) The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity. London: Sage Publications.

Vilka, Hanna (2007) Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus.

Virkki, Tuija, Anssi Vartiainen & Riitta Hänninen (2012) Talouden ja hoivan ristipaineissa. Vanhustyöntekijöiden näkemyksiä työnsä muutoksista. Yhteiskuntapolitiikka 77: 3, 253–264.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavissa:

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2#idp3290160 Luettu

30.7.2014.